

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायधीश श्री अनिल कुमार सिन्हा
माननीय न्यायाधीश श्री नहकुल सुवेदी
फैसला

०७०-CR-१०२१

मुद्दा: भ्रष्टाचार।

छविलाल पोखरेलको छोरा, स्याङ्जा जिल्ला पुतलीबजार नगरपालिका वडा नं.६, हरीपाला स्थाई ठेगाना भई पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेल--१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्द बहादुर श्रेष्ठको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार -----१

प्रत्यर्थी
वादी

०७०-CR-०२०८

रिजन साहको छोरा महोत्तरी जिल्ला, डाम्हीमडै गाउँ विकास समिति वडा नं. ७ बस्ने पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन सब इन्जिनियर (ओभरसियर) पदमा कार्यरत प्रभुनन्दन साह --१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्द बहादुर श्रेष्ठको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार -----१

प्रत्यर्थी
वादी

०७०-CR-०४९१

जमादार मण्डलको छोरा, सप्तरी जिल्ला, राजविराज नगरपालिका वडा नं. पुनरावेदक

१ मेनरोड बस्ने बलदेव मण्डल -----१ प्रतिवादी

विरुद्ध

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्द
बहादुर श्रेष्ठको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार -----१ प्रत्यर्थी
वादी

०७०-CR- ०२५८

दुर्गाबहादुर नापितको छोरा, जिल्ला पाल्पा, तानसेन नगरपालिका वडा नं.
५ घर भई सिंचाई विकास सव डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन पुनरावेदक
इन्जिनियर धिरेन्द्र नापित -----१ प्रतिवादी

विरुद्ध

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्द
बहादुर श्रेष्ठको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार -----१ प्रत्यर्थी
वादी

०७०-CR- ०३९८

खखड शाहको छोरा, सप्तरी जिल्ला, काचन गाउँ विकास समिति वडा नं.
३ बस्ने ऐ ऐ कार्यालयका तत्कालीन सव ईन्जिनियर हरिदत्त शाह -----१ पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्द
बहादुर श्रेष्ठको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार -----१ प्रत्यर्थी
वादी

०७०-CR- ११९७

अम्बिर जङ्ग थापाका छोरा जिल्ला कास्की सिद्ध गाउँ विकास समिति वडा
नं. ६ स्थायी ठेगाना भएका भई ऐजन कार्यालयका तत्कालिन लेखापाल पुनरावेदक
भुवन सिंह थापा -----१ प्रतिवादी

विरुद्ध

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्द
बहादुर श्रेष्ठको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार -----१ प्रत्यर्थी
वादी

०७०-CR-०५३१

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्द

बहादुर श्रेष्ठको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार -----१

पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

पृथु पोखरेलको नाती, छविलाल पोखरेलको छोरा, जिल्ला स्याङ्जा
पुतलीबजार नगरपालिका, वडा नं. ६ हरिपाला, स्थायी ठेगाना भएका
पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँका तत्कालीन सब
डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेल -----१
कुल बहादुर नापितको नाती दुर्गा बहादुर नापितको छोरा जिल्ला पाल्पा
तानसेन नगरपालिका वडा नं. ५ टक्सार बस्ने ऐजन कार्यालयका
तत्कालीन इन्जिनियर धिरेन्द्र नापित -----१
नथर शाहका नाती खखड शाहका छोरा जिल्ला सप्तरी काचन गाउँ विकास
समिति वडा नं. ३ बस्ने ऐजन ऐजन कार्यालयका तत्कालीन सब
इन्जिनियर हरिदत्त शाह -----१
लालचन शाहको नाती, रिझन शाहको छोरा, जिल्ला महोत्तरी डाम्हीमडै
गाउँ विकास समिति वडा नं. ७ मडै बस्ने ऐजन ऐजन कार्यालयका
तत्कालीन सब इन्जिनियर प्रभुनन्दन शाह -----१
बच्चा मण्डलका नाती, जमदार मण्डलका छोरा जिल्ला सप्तरी राजविराज
नगर पालिका वडा नं. १ मेनरोड बस्ने ऐजन ऐजन कार्यालयका तत्कालीन
सब इन्जिनियर बलदेव मण्डल -----१
दलसिंह बि.क.को नाती बलभद्र बि.क.को छोरा जिल्ला तनहुँ मिल्नु गाउँ
विकास समिति वडा नं. २ रतनपुर बस्ने ऐजन कार्यालयका तत्कालीन सब
इन्जिनियर कृष्णबहादुर बि.क. -----१
चन्द्र बहादुर थापाका नाती अम्बिरजंग थापाका छोरा, जिल्ला कास्की,
सिद्ध गाउँ विकास समिति वडा नं. ६ स्थायी ठेगाना भएका ऐजन
कार्यालयका तत्कालीन लेखापाल भुवनसिंह थापा -----१
जिल्ला तनहुँ, राम्जाकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. २ पिपलटार स्थायी

प्रत्यर्थी
प्रतिवादी

ठेगाना भई हाल स्वर्गबास भएका पिपलटार सिंचाइ योजना जल उपभोक्ता समितिका तत्कालीन अध्यक्ष दलबहादुर दरै -----१
जगंबहादुर दरैका नाति भीमबहादुर दरैका छोरा जिल्ला तनहुँ राम्जाकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. २, पिपलटार बस्ने पिपलटार सिंचाइ योजना जलउपभोक्ता समितिका तत्कालिन कोषाध्यक्ष श्यामबहादुर दरै -----१
जौबिर सिंजालीको नाती, खड्गबहादुर सिंजालीको छोरा जिल्ला तनहुँ राम्जाकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. २, बस्ने पिपलटार सिंचाइ योजनाका तत्कालिन कोषाध्यक्ष जितबहादुर सिंजाली -----१
रण बहादुर दरैका नाती दलबहादुर दरैका छोरा जिल्ला तनहुँ राम्जाकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. २ पिपलटार बस्ने रुपबहादुर दरै -----१

सुरु तहमा फैसला गर्ने:-

अध्यक्ष माननीय न्यायाधीश श्री केदार प्रसाद चालिसे
सदस्य माननीय न्यायाधीश श्री मोहनरमण भट्टराई
सदस्य माननीय न्यायाधीश श्री भूपेन्द्र प्रसाद राई
विशेष अदालत, काठमाडौं
फैसला मिति २०७०/१/१९

विशेष अदालत, काठमाडौंको मिति २०७०/१/१९ को फैसला उपरवादी नेपाल सरकार र प्रतिवादीहरुसमेतको तर्फबाट न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ९(१) बमोजिम यस अदालतमा पुनरावेदन दर्ता हुनआएको प्रस्तुत मुद्दाको तथ्य र ठहर यस प्रकार रहेको छः

तथ्य खण्ड

१. पिपलटार सिंचाइ योजनामा Gravel Boulder Mixed Soil खन्ने कामको स्वीकृत परिमाण ७४०७ घ.मि. भएकोमा सो परिमाणलाई वढाएर २२८५४.१७ घ.मि.को भुक्तानी गरिएको, नरम चट्टानको स्वीकृत परिमाण ३९०२.७६ घ.मि. भएकोमा २४२९१.९२ घ.मि.को भुक्तानी दिइएको इष्टीमेट विपरित डोजर प्रयोग गरिएको, उपभोक्तासँग कानुन विपरीत सम्झौता गर्दै झुट्टा बील निकाल्ने काम गरेको, आर्थिक

नियमअनुसार आइटम वाइज क्वान्टिटीमा २५% भन्दा बढी भुक्तानी दिन मिल्दैन, कामै नगराई झुट्टा बील बनाई रु.९१,३२,०४२।३८ को बढी भुक्तानी दिई भ्रष्टाचार गरे भन्नेसमेत व्यहोराको उजुरी निवेदन।

२. अनुसन्धानबाट प्राप्त तथ्यहरू:

(क) योजना स्वीकृत सम्बन्धी टिप्पणीमा उल्लेख भएको व्यहोरा:

पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन अन्तरगत तनहुँ जिल्ला राम्जाकोट गा.वि.स.-२ मा प्रस्ताव गरिएको पिपलटार सिंचाई योजनाको सिंचित क्षेत्रफल २५० हेक्टर छ। यो काली गण्डकीको देब्रेतर्फ पर्दछ र यस योजनाको श्रोत कुथाङ खोला हो। यस खोलाको रेकर्डबाट हेर्दा न्यूनतम डिस्चार्ज (८०% Reliable Flow) २४० lps. छ। योजना निर्माण पश्चात् Cropping Intensity १५०% बाट २२०% मा बढ्ने देखिन्छ। यस योजनामा पानीमा विवाद देखिँदैन र ठुला Landslide र Soil Erosion को समस्याहरू पनि देखिँदैन। यस क्षेत्रमा बहसंख्या दरै, कुमाल, बोटे जातीका मानिसहरूको बसोबास देखिन्छ। आर्थिक हिसाबबाट EIRR १४.५% र B/C ratio १.५३ देखिन्छ। जुन १०% र १ भन्दा बढि देखिन्छ। तसर्थ यो योजना प्राविधिक, आर्थिक र सामाजिक हिसाबबाट viable देखिँदा स्वीकृतीको लागि १ करोडभन्दा ठुलो योजना भएकोले विभागमा पठाउन मनासिव देखिएको भनी क्षेत्रीय निर्देशकबाट मिति २०६१।१२।१७ मा सिफारिससाथ पेश भई Review समेत भएको देखिन्छ। योजना Appraisal तथा लागत ईष्टिमेट Review गर्ने क्रममा पूर्व प्रस्तावित Monsoon Paddy २५० हेक्टरको ठाउँमा हाल १२५ हेक्टर धान खेती र बाँकि १२५ हेक्टर मकै खेती प्रस्ताव गरी नहरको पानी तान्ने क्षमता ७५० लिटर प्रति सेकेण्डबाट ४०० लिटर प्रति सेकेण्ड हुन आएको छ। विस्तृत विवरण Appraisal Report को Water Balance चार्टमा संलग्न छ। नहरमा पूर्व प्रस्तावित सबै संरचनाहरूलाई पनि सोही अनुसार परिवर्तित क्षमता अनुसार नै संशोधन गर्दा योजनाको कुल लागत ईष्टिमेट रु.४ करोड ९८ लाखबाट रु. २ करोड ९९ लाख हुन आएको छ। प्रस्तावित परिवर्तनबाट योजनाको कूल लागत ईष्टिमेट घटेको तुलनामा प्रतिफल दर बढ्न गई १४.८५% कायम हुन आएको छ। पिपलटार

सिंचाई योजना तनहुँ जिल्लाको सुदूर दक्षिण सिमाना काली गण्डकीको बायाँ किनारामा अवस्थित पूर्णतया सुख्खा २५० हेक्टर जमिनमा सिंचाई सुविधा विस्तार गरी औसत बाली सघनता १५०% बाट २२२% पुर्याउने उद्देश्यले आ.व.२०६०/०६१ देखि मझौला सिंचाई योजना अन्तरगत सञ्चालित योजना हो। यस योजनाबाट लाभान्वीत हुने २८० परिवारमध्ये करिब ८०% उपभोक्ताहरू दराई, कुमाल, बोटे, माझी आदि पिछडिएका उत्पिडित तथा न्यूनतम आवश्यकताबाट वञ्चित गरीव परिवारहरू रहेको र योजनाको लागत ईष्टिमेटसमेत हालको पुनरावलोकनबाट उच्च प्रतिफल सहीत जम्मा रु.२,९९,९५,०००।- हुन आएको छ। प्रति हेक्टर लागत ईष्टिमेट पहाडी क्षेत्रका अन्य नयाँ योजनाहरूको तुलनामा कम जम्मा रु.१,१९,९८०।- मात्र हुन आएको भनी स्वीकृतिको लागि पुनः पेश भई स्वीकृत सिंचाई कार्यविधि,२०६१ बमोजिम कार्यान्वयन गर्ने गरी मिति २०६२।१।२३ मा सिंचाई विभागका महानिर्देशकबाट योजना कार्यान्वयनको स्वीकृति भएको देखिन्छ।

(ख) निर्माण कार्य सम्बन्धी प्याकेजिङमा उल्लेख भएको व्यहोरा:

पिपलटार सिंचाई योजना, राम्जाकोट तनहुँको Feasibility Report Appraisal मिति २०६२।१।९ मा भै मिति २०६२।२।३ मा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखराबाट रु. २,९९,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेटसमेत स्वीकृत भएको देखिन्छ। प्रस्तुत योजना आ.व. २०६१/०६२ मा नै शुरू भई रु.४५,४९,१८५।०५ बराबरको काम सम्पन्न भैसकेको, प्रस्तुत योजनाको स्वीकृत कुल लागत ईष्टिमेट रु.२,९९,३९,०००।- लाई एउटै प्याकेज अन्तर्गत ठेक्काबाट संचालन गर्दा न्युन बजेट विनियोजन हुने र आर्थिक श्रोत समेतको अनिश्चितता हुने तथा ठेक्का सम्पन्न गर्न समेत बढी समय लाग्ने भनी योजनालाई निम्नानुसार चारवटा प्याकेजमा विभाजन गर्ने प्रस्ताव समेत गरेको देखिएको।

प्याकेज-१ : रु.२९,०५,१८१।४२ (विभिन्न किसिमको माटो ८९०६ घ.मि. उपभोक्ता समितिबाट निःशुल्क)

प्याकेज-२ : रु. ४५,४९,१८५।०५ (आ.व.२०६१/०६२मा सम्पन्न भएको १०४७५.१२ घ.मि.माटो खन्ने काम)

प्याकेज-३ : रु.८४,७३,६८६।६४ (आ.व.२०६२/०६३ मा प्रस्ताव गरिएको १०३१४.६३ घ.मि. ढुंगामाटो खन्ने काम)

प्याकेज-४ : रु.८७,१५,८२१।२६ (आ.व.२०६३।०६४ तथा २०६४।०६५ मा सम्पन्न गर्नेगरी प्रस्ताव गरिएको कार्य)

यसरी पेश हुन आएको प्रस्तुत योजनालाई ४ वटा Package मा विभाजन गरी काम गर्दा विनियोजित बजेटको अधिनमा काम गर्न सहज हुने र तोकिएको समयमा समेत कार्य सम्पन्न गर्न सकिने भनी उल्लेख गरेको मनासिब देखिएकोले स्वीकृत लागत ईष्टिमेटको अधिनमा रही ४ वटा Package मा विभाजन हुन उपयुक्त देखिएको भनी पेश भएको पिपलटार सिंचाई योजनाको प्रस्तावित प्याकेजिङ्ग कार्य मिति २०६२।९।७ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट स्वीकृत भएको देखिएको।

(ग) लागत अनुमान:

आ.व. २०६०/०६१ मा चेनेज ०+२५० देखि ०+५९२ सम्म hard rock cutting गरी Track निर्माण गर्दा रु. ६,५८,२६२।७० खर्च भएको तर पछि सो Track प्रयोगमा नआउने गरी नहरको Alignment परिवर्तन गरेको देखिएको र सो खर्च भएको रकमलाई लागत ईष्टिमेटमा समावेश गरेकोसमेत नदेखिएको। तनहुँ जिल्ला राम्जाकोट गा.वि.स.-२ को २५० हेक्टर जमिन सिंचाई गर्ने उद्देश्यले रु.२१,०५,०००।- जल उपभोक्ता संस्थाले र २,७८,९०,०००।- नेपाल सरकारले व्यहोर्ने गरी ७ कि.मि. लामो नहर भएको पिपलटार सिंचाई योजनाको रु.२,९१,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट क्षेत्रीय निर्देशकबाट मिति २०६२।२।३ मा स्वीकृत भएको देखिन्छ।

(घ) योजनाको Economic Internal Rate of Return (EIRR), Benefit cost Ratio

यस योजनाको Economic Internal Rate of Return (EIRR) १४.८५% र Benefit cost Ratio (B/C Ratio) १.३६ भएको भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ। सिंचाई योजना स्वीकृत गर्दा EIRR १०% भन्दा बढी र B/C Ratio १.०० भन्दा बढी भएको योजनाहरू स्वीकृत गरिने गरिएको भनी सिंचाई विभागबाट मिति २०६७।३।२९ मा लेखी आएको छ। तर सो योजना क्षेत्रको सम्पूर्ण कृषकहरूको जग्गाको विवरण अध्ययन गर्दा जम्मा क्षेत्रफल १३१.४ हेक्टर मात्र भएको देखिन्छ। उक्त क्षेत्रफल र स्वीकृत लागत ईष्टिमेट रकमका आधारमा हिसाव गर्दा EIRR ७.७५% र B/C Ratio at १०% discount rate ०.७३ मात्र हुने व्यहोरा तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेल स्वयमले विश्लेषण गरी आयोगमा पेश गर्नु भएको विवरणबाट देखिन्छ। सिंचाई विभागमा EIRR १४.८५% र B/C Ratio १.३६ भएको भनी पेश गरेको र सो का कारण योजना आर्थिक हिसावले viable भएको भनी सिंचाई कार्यविधि, २०६१ बमोजिम योजना कार्यान्वयनको लागि मिति २०६२।१।२३ मा स्वीकृत गरेको समेत देखिन्छ। यसबाट वास्तविक विवरण बमोजिम योजना आर्थिक हिसावले Viable नहुने भएकोले उक्त योजना कार्यान्वयनका लागि स्वीकृत हुन सक्ने अवस्थासमेत देखिदैन।

(ड) कार्यविभाजन सम्झौता र निर्माण कार्य:

पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समिति र पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँबीच मिति २०६२।२।२५ मा कार्य विभाजन संझौता भएको देखिन्छ। सो सम्झौताको अनुसूची २ मा उपभोक्ता समितिले रु.२१,०५,१८१।- को जनश्रमदान गर्नुपर्ने र रु.१,५०,०००।- नगद योगदान गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख भएको छ। त्यस्तै गरी मूल नहरको चेनेज ६+००० देखि पुच्छारसम्म सम्पूर्ण माटोको काम (रु.२१,०५,१८१।-को) जनसहभागिता परिचालन गरी गराउनु पर्ने भन्नेसमेत उल्लेख भएको छ।

क्षेत्रीय निर्देशकबाट स्वीकृत रु.२,९१,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट हुँदाहुँदै सब डिभिजन कार्यालयबाट योजनालाई टुक्रा टुक्रा गरी रु.२५ लाख भित्र पर्ने गरी ८ वटा टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार गरी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले

स्वीकृत गरी, जल उपभोक्ता समितिसंग पटक पटक ८ वटा संझौता गरी नहरको Track निर्माणका लागि Hill cutting गरेको देखिन्छ।

यसरी, यस योजनाको ठेक्का नं. १(१-०६१/०६२) देखि ठेक्का नं. ८(३-०६३/०६४) सम्मका ८ वटा टुक्रे सम्झौता बमोजिम काम गर्दा गराउँदा निम्नानुसार अनियमितता गरेको भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ:-

- मिति २०६२।२।३ मा योजनाको एकमुष्ट रु.२,९१,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट क्षेत्रीय निर्देशकबाट स्वीकृत भईसकेपछि मिति २०६१।१०।१८ मा रु.२४,५२,९००।- को, मिति २०६२।३।३ मा रु.२४,६१,०००।- को, मिति २०६२।८।३ मा रु.२४,२८,०००।-को, मिति २०६३।१।८ मा रु.२४,९७,६००।-को, मिति २०६३।३।२ मा रु.२४,८०,५००।-को, मिति २०६३।८।१२ मा रु. २४,९४,३००।- को, मिति २०६३।९।२१ मा रु. २४,९२,५००।-को र मिति २०६३।१२।१६ मा रु. २४,६९,९००।-को टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार गरी गराई सब डिभिजन प्रमुखले स्वीकृत गरेको,
- Cross section, Design drawing बिना हचुवाको भरमा आफूखुशी टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार र स्वीकृत गरी सोहीअनुसार Hill Cutting कार्य गरेको,
- चेनेजहरु सच्याई नहरलाई १ कि.मि. पछाडी धकेलेको र क्रमबद्ध चेनेजहरु अनुसारको लागत ईष्टिमेट तयार नगरी बिच बिचको भागको आफूखुशी टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार गरेको,
- जम्मा ८ वटा टुक्रे सम्झौता बमोजिम उपभोक्ता समितिले जम्मा रु.२१,०५१८१।-को काम निःशुल्क गर्नेगरी सम्झौता भएकोमा सो रकम बराबरको काम नभएको नगरेको हुँदा सो वापतको रकम कट्टा गरी भुक्तानी दिनु पर्नेमा कट्टा नगरी भुक्तानी दिएको,
- सम्झौतामा उल्लेख भएको भन्दा बढी परिमाणको काम भएको भनी संझौता रकम भन्दाबढी भुक्तानी दिई संझौता बमोजिम सम्पूर्ण कार्य नगरेकोमासमेत फाइनल बिल भुक्तानी दिएको।

- पहिलो टुक्रे ठेक्काको चेनेज १+१५० देखि २+५५२ र चेनेज ५+९५० देखि ६+१०० सम्मको Hill cutting को कार्य गर्ने गरी संझौता भएकोमा चेनेज १+२०० देखि ३+२५० (सच्याइए बमोजिम) को चौथो रनिङ्ग बिल सम्म भुक्तानी दिएको देखिन्छ। तर पाँचौं रनिङ्ग/फाइनल बिलमा भने चेनेज १+१५० देखि २+२५५ सम्मको मात्र नापहरु नापी किताबमा प्रविष्ट गरी फाइनल बिल भुक्तानी दिएको,
- सोही टुक्राको चेनेज २+२५५ देखि चेनेज ३+२५० सम्म सम्झौतामै नभएको हुँदा सो खण्डमा नहरको कडा चट्टान काटेको भनी १६५७५ घ.मि. को रु.४३२।६० ले हुने रु.७,१७,०३४।५० तेश्रो र चौथो रनिङ्ग बिलबाट भुक्तानी दिन मिल्ने देखिँदैन। सम्झौता बमोजिम गर्नुपर्ने चेनेज १+१५० देखि १+२०० सम्मको नरम चट्टान ६६.०१ घ.मि. को रु.३६०।५० ले हुने रु.२३,७९६।६० र कडा चट्टान ३१.९६ घ.मि.को रु.४३२।६० ले हुने रु.१३,८२५।८९ गरी रु.३७,६२२।४९ को चट्टान काट्ने काम गरे गराएको देखिँदैन। चेनेज ५+९५० देखि ६+१०० सम्मको कडा चट्टान काट्ने काम ३६४.५ घ.मि. को रु.४३२।६० ले हुने रु.१,५७,६८२।७० र नरम चट्टान काट्ने काम १२१.५० घ.मि. को रु.३६०।५० ले हुने रु.४३,८००।७५ गरी रु.२,०१,४८३।४५ को संझौता बमोजिम काम नगरे नगराएको,
- सोही टुक्राको संझौतामा पर्ने जम्मा रु.२,३९,१०५।९४ को चट्टान काट्ने काम नै नगराएको,
- सोही टुक्राको सम्झौता बमोजिम चेनेज भित्र नपर्ने रु.७,१७,०३४।५० को चट्टान काटेको भनी तेश्रो र चौथो रनिङ्ग बिलबाट भुक्तानी दिएको तर पाँचौं तथा अन्तिम बिलमा सम्झौता बाहिरका उक्त चेनेजहरु २+२५५ देखि ३+२५० सम्मको कामलाई समावेश नगरी रु.२१,२४,७२०।४९ को फाइनल बिल स्वीकृत गरी भुक्तानी दिएको,
- सोही खण्डमा टुक्रे लागत ईष्टिमेटभन्दा कडा चट्टान २०५३.९६ घ.मि. र नरम चट्टान १८७.५१ घ.मि.बढी भुक्तानी दिएको,

- सोही खण्डको मूल लागत ईष्टिमेटमा चेनेज १+१५० देखि २+२५५ सम्म जम्मा ३०९५.९० घ.मि. कडा चट्टान काट्ने डिजाइन गरी स्वीकृत भएकोमा कडा चट्टान ३८५३.१३ घ.मि., नरम चट्टान ९९०.५७ घ.मि. र ग्रेभल मिसिएको माटो ५८४.१० घ.मि. गरी जम्मा ५४२७.८० घ.मि. ढुंगामाटो काटेको भनी भुक्तानी दिएको देखिन्छ। यो परिमाणको हिसावले मूल लागत ईष्टिमेटमा स्वीकृत भएको कामको परिमाण भन्दा ७५.३२% बढी देखिएको,
- सोही खण्डको १५० मि. लम्वाईमा कडा चट्टान र नरम चट्टान गरी ४८६.०० घ.मि. काट्ने कामै नगरी फाइनल बिल भुक्तानी दिएको,
- दोस्रो टुक्रे ठेक्काको तेश्रो रनिङ्ग बिलसम्म बोल्डर मिसिएको माटो ४६८४.२९ घ.मि. काटेको भनी रु.५,४०,३७९।६९ भुक्तानी दिई सकिएकोमा चौथो तथा अन्तिम बिल भुक्तानी गर्दा सो कामको परिमाण ४५६५.९३ घ.मि.को रु.५,२६,७२५।६८ मात्रको मूल्यांकन गरेको,
- सोही खण्डको ठेक्का नं.१ मा नै चेनेज २+५५५ सम्म Hill cutting को कार्य भएको देखाईएकोमा ठेक्का नं.२ को अन्तिम बिलमा मात्र चेनेज २+५५२ देखि ठेक्का नं.२ अन्तरगत काम भएको भनी नापी किताबमा जनाएको,
- सोही खण्डको ४०० मि. लम्वाईमा नरम चट्टान र बोल्डर मिसिएको माटो गरी १०१५.५० घ.मि. काट्ने कामै नगरी फाइनल बिल भुक्तानी गरेको,
- तेस्रो टुक्रे ठेक्काको २७५ मि. नहर खण्डमा कामै नगरेकोमा फाइनल बिल भुक्तानी गरेको र उपभोक्ता समितिले निःशुल्क गर्नुपर्ने नरम चट्टान र बोल्डर मिसिएको माटो ६७८.० घ.मि. काट्ने काम नगरे नगराएको,
- चौथो टुक्रे ठेक्काको खण्डभित्र पर्ने काम भैसकेको चेनेजहरु दोहरिएको, ३० मि. लामो गल्छी कटिङ्गमा यस ठेक्का अन्तरगत मात्र रु.१२,२६,४५८/४९ खर्च गरेको तर त्यस्तो काम गर्ने गरी कतैबाट स्वीकृति प्राप्त गरेको देखिंदैन। गल्छी कटिङ्गको डिजाइन ड्रइङ्ग र लागत ईष्टिमेट स्वीकृत पनि नभएको,

- सोही खण्ड अन्तर्गत ४ नं. नापी कितावको पाना नं.१४ मा चेनेज ५+९०० को क्रस सेक्सनको क्षेत्रफल ९ व.मि. र पाना नं.१५ र २३ मा ७.०० व.मि., पाना नं.२८ मा १०.४५ व. मि. र २९ मा ७.०० व.मि. उल्लेख गरेको,
- पाचौं टुक्रे ठेक्काको संझौता वमोजिम चेनेज ०+७०० देखि चेनेज १+१०० सम्मको ४०० मि.टर र चेनेज ५+९०० देखि ५+९०५ सम्मको ५ मि.. गरी जम्मा ४०५ मिटर Hill cutting को काम नगरेको तर संझौता भन्दा रु.१९,७०२।७५ बढी भुक्तानी गरेको,
- सोही खण्ड अन्तर्गत चेनेजहरुमा कामै नभएकोमा समेत फाइनल बिल भुक्तानी गरेको र चेनेज ५+९०५ देखि ५+९३० सम्म काम भएको भनी दोश्रो रनिङ्ग बिलबाट भुक्तानी दिएको। तर अन्तिम बिलबाट चेनेज ५+९१८ देखि ५+९३० सम्म काम भएको नदेखिएको,
- सोही खण्ड अन्तर्गत चेनेज ५+९०५ देखि ५+९१८ सम्म १३ मिटर गल्छी कटिङ्ग गरेको भनी सो कटिङ्ग वापत E/W excavation in Soft Rock २७०६.००M3 ३६०/५० ले Rs ९,७५,५१३/- यस ठेक्काबाट मात्रै भुक्तानी भएको देखिन्छ। त्यस्तो गल्छी कटिङ्ग गर्ने कुनै स्वीकृति र स्वीकृत डिजाइन ड्रइङ्ग भएको देखिंदैन। संझौताभन्दा कम चेनेजमा काम गरी संझौताभन्दा बढी रकम भुक्तानी गरेको,
- छैठौं टुक्रे ठेक्काको चेनेज ०+७०० देखि १+१०० सम्मको खण्ड ठेक्का नं. ५ को टुक्रे लागत ईष्टिमेट र संझौतामा नै समावेश भएकोमा पुनः यस ठेक्कामासमेत समावेश गरेको,
- सोही खण्डअन्तर्गत चेनेज ५+९०० देखि ५+९३० सम्म गल्छी कटिङ्ग गरेको भनी नरम चट्टान १९६९.० घ.मि. को रु.३६०।५० ले रु ७,०९,८२४।५० र बोल्डर मिसिएको माटो १३९८.५ घ.मि. को रु.११५।३६ ले रु. १,६१,३३०।९६ गरी रु.८,७१,१५५।४६ को भुक्तानी यस ठेक्काबाट मात्र गल्छी कटिङ्गको लागि दिएको देखिन्छ। यो काम गर्ने गरी डिजाइन ड्रइङ्ग तैयार र स्वीकृती भएको नदेखिएको,

- सोही खण्डअन्तर्गत चेनेज ७+२८७ देखि ७+३३७ सम्म काम नभएको तर संझौता भन्दाबढी रकमको भुक्तानी गरेको। चेनेज ७+००० सम्म मात्र लागत ईष्टिमेट स्वीकृत भएकोमा चेनेज ७+३३७ सम्मको टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार गरी संझौता समेत गरेको,
- सातौँ टुक्रे ठेक्काको चेनेज ४+१०५ देखि ४+१८५ खण्ड ठेक्का नं.६ मा चेनेज ५+९०० देखि ५+९३० सम्मको खण्ड पनि यस अघिका ठेक्का नं.४,५ र ६ मा समेत समावेश भई दोहोरिएको,
- सोही खण्डअन्तर्गत गल्छी कटिङ्गमा मात्र ५०८.५ घ.मि. नरम चट्टान काटेको भनी रु.३६०।५० ले रु.१,८३,३१४।२५ रकम खर्च गरेको देखिन्छ। तर सो कार्य गर्ने स्वीकृति प्राप्त गरेको देखिंदैन,
- सोही खण्डअन्तर्गत यस ठेक्कामा उपभोक्ता समितिबाट संझौता वमोजिम रु.१,७४,४८२।- बराबरको निःशुल्क रुपमा नरम चट्टान ४८४ घ.मि. काट्ने काम भएको भनी नापी किताव नं. ६ को पाना नं. ३१ मा उल्लेख गरेको छ। तर सो कार्य कुन चेनेजमा गरेको हो भन्ने व्यहोरा खुल्ने देखिंदैन,
- सोही खण्डअन्तर्गत चेनेज ४+१०५ देखि ४+१८५ सम्मको खण्डमा टुक्रे लागत ईष्टिमेट एवं संझौता भन्दा ८६.९८% बढी र चेनेज ५+९०० देखि ५+९३० सम्मको खण्डमा टुक्रे लागत ईष्टिमेट एवं सम्झौता भन्दा ८१.२२% घटी काम गरेको भन्ने देखिन्छ। संझौता भन्दा यति धेरै परिमाण घटबढ हुँदा पनि कुनै Variation Order दिएको देखिंदैन,
- आठौँ टुक्रे ठेक्काको चेनेज ४+१०५ देखि ४+१९० सम्म र ५+९०० देखि ५+९३५ दुवै खण्डहरू यस अघिका ठेक्काहरूमा पनि समावेश भएको हुँदा चेनेजहरू दोहोरिएको,
- चेनेज ५+९०० देखि ५+९३१ (९३५) सम्मको खण्डमा गल्छी काट्ने कामवापत यस ठेक्काबाट मात्र १०८९.०१ घ.मि. बोल्डर मिसिएको माटो रु.११५।३६ ले रु.१,२५,६२८।१९ र नरम चट्टान २५४१.०२ घ.मि. को

रु.३६०।५० ले रु. ९,१६,०३७।७१ गरी कुल रु.१०,४१,६६५।९० खर्च गरेको देखिन्छ। गल्ली काट्ने गरी डिजाइन ड्रइङ कुनै स्वीकृत भएको देखिदैन, ➤ दोश्रो रनिङ्ग बिलमा चेनेज ५+९०० देखि ५+९३५ सम्म बोल्डर मिसिएको माटो २७२.२५ घ.मि.काटेको भनी सोवापत ३१,४०६।७६ भुक्तानी दिई सकिएकोमा सोसमेत गरी १०८९.०१ घ.मि. बोल्डर मिसिएको माटो उपभोक्ता समितिले निःशुल्क काटेको भनी नापी किताव नं.७ को पाना नं.१३ मा उल्लेख भएको देखिन्छ।

उपरोक्तानुसारका ठेक्का नं. १ देखि ८ सम्म उल्लेख गरिएका अनियमित कार्यमा पश्चिमान्चल सिन्चाई सब डिभिजन नं. ३ का तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेल, ऐजनका तत्कालिन इन्जिनियर धिरेन्द्र नापित, ऐजनका तत्कालिन लेखापाल भुवनसिंह थापा, ऐजनका तत्कालिन सब ईन्जिनियर त्रय कृष्ण बहादुर वि.क., हरिदत्त साह एवं बलदेव मण्डल साथै पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समितिका तत्कालिन अध्यक्ष दलबहादुर दरै र ऐजनका कोषाध्यक्ष जितबहादुर सिंजाली संलग्न रहेको देखिन्छ।

३. यस पिपलटार सिंचाई योजनाका सम्बन्धमा विभिन्न समयमा विभिन्न पदाधिकारी एवं निकायहरुबाट छानबिन तथा स्थलागत अध्ययनसमेत गरी पेश भएका फरक फरक अध्ययन, राय, सुझाव, प्रतिवेदन तथा निष्कर्षहरु:

३(क). सिंचाई विभागका तत्कालिन उपमहानिर्देशक अनिल कुमार पोखरेल, उप सचिव नुतराज पोखरेल, लेखा अधिकृत शशिन्द्र खाती र इन्जिनियर दिनकर खनालले पेश गरेको प्रतिवेदन:

❖ पश्चिमान्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय अन्तर्गतको पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँ जिल्लाको राम्जाकोट गा.वि.स. वडा नं. २, अन्तर्गत आ.व. २०६०/०६१ बाट मझौला सिंचाई योजनाको शुरुवात गरिएको पाइन्छ। यस योजनाबाट २५० हेक्टरमा सिंचाई सुविधा पुग्ने, २८५ घर परिवारका २२४५ कृषक लाभान्वित हुने र यस योजनाको पानीको मूलस्रोत (मुहान) कुथाङ खोलालाई मानिएको छ।

- ❖ मिति २०६१।१२।१७ मा योजना मूल्यांकन (Project Appraisal) पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट रु.४,८९,६९,०००।- को सिफारिस भएकोमा पुनः उक्त योजना मूल्यांकन मिति २०६२।१।९ मा रु.२,९९,९५,०००।- को सिफारिस भएको पाइन्छ र मिति २०६२।२।३ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट रु.२,९९,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट स्वीकृत भएको देखिन्छ। तर योजना मूल्यांकन (Project Appraisal) भने स्वीकृत भएको Document भेटिएको छैन।
- ❖ यस योजनाको निर्माण कार्य आ.व. २०६०/०६१ बाट तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख श्री राजेन्द्र प्रसाद यादवको समयबाट शुरुवात भए पछि आ.व. २०६१/०६२ र पछि पनि कार्य चालु भएको देखिन्छ।
- ❖ आ.व. २०६०/०६१ मा रु.६,६९,८१५।४२ भुक्तानी दिने, रु.९९,०९६।५३ को श्रमदान गर्नेगरी श्री पिपलटार सिंचाई जल उपभोक्ता समिति, राम्जाकोट गा.वि.स.वार्ड नं.२ तनहुँसँग मिति २०६१।१।३१ मा सम्झौता गरी मिति २०६१।३।२४ सम्म कार्य सम्पन्न गरी Ch.0+250 देखि 0+592 सम्म ९४६।८० घ.मि. Track Cutting (Hard rock) को मूल्यांकन गरी रु. ६,५८,२६२।७० भुक्तानी गरेकोमा सम्झौता अनुसार हुनु पर्ने श्रमदानको मूल्यांकन गरिएको पाइएन। यस अनुसार भएको कार्यको सब डिभिजन प्रमुखबाट मिति २०६१।१।२८ मा रु.७,९८,९५७।५४ को ल.ई. स्वीकृत गरी कूल कार्यको लागत ईष्टिमेटमा समावेश गरेको पाइएन।
- ❖ मिति २०६२।२।३ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट कूल रु.२,९९,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट स्वीकृत भए पछि मिति २०६२।३।३ मा जल उपभोक्ता संस्थासँग संझौता गरी २०६२।७।२९ मा कार्य सम्पन्न गर्ने गरी रु.२९,४३,८८५।१४ भुक्तानी दिने रु.२,००,००५।४० श्रमदान समावेश गरिएकोमा Ch.2+552+4+375 सम्मको hill cutting को मूल्यांकनलाई समावेश गरी रु.२९,३७,०६९।०८ भुक्तानी गरेको पाइयो।
- ❖ त्यस्तै श्रमदान तर्फ ch.7+025 to 9+000 सम्मको hill cutting समावेश गरी मिति २०६२।७।२७ मा रु.७,९९,६९७।१५ बराबरको श्रमदान मूल्यांकन गरिएको पाइयो। तत्पश्चात् सब डिभिजन प्रमुखद्वारा मिति २०६२।९।६ मा

योजनाको कूल कार्यको स्वीकृत लागत ईष्टिमेट रु.२,९१,३९,०००।- को अधिनमा रही ४ प्याकेज बनाई स्वीकृतिका लागि क्षेत्रीय निर्देशकमा पेश गरी विनियोजित बजेटको अधिनमा रही कार्य गर्न सहजहुने र तोकिएको समयमा कार्य सम्पन्न गर्न सकिने भनी तत्कालिन क्षेत्रीय निर्देशनालयका सि.डि.ई को मिति २०६२।९।७ सिफारिसमा तत्कालिन क्षेत्रीय निर्देशकबाट स्वीकृति भएको देखिन्छ।

- ❖ अर्को तर्फ Estimate स्वीकृत गर्दा र Packaging गर्दा Abstract of Cost मा E/W in Excavation for Box cutting in GBMS लाई Rate एउटै भएको कारणले गर्दा E/W in excavation for hill cutting सँगै एउटै दरमा गरेको पाइयो। जबकी Hill Cutting र Box Cutting को छुट्टा छुट्टै Quantity Calculation गरिएको देखिन्छ। ४ वटा Packaging सम्बन्धि टिप्पणी उठिरहेकै अवस्थामा सब डिभिजन प्रमुखबाट मिति २०६२।८।३ मा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रममा रहेको भनी रु.२४,२८,०००।-को ल.ई. अनुसार जल उपभोक्ता संस्थासँग रु.२२,००,९६२।२९ भुक्तानी गर्ने गरी तथा रु.१,११,४५५।०६ श्रमदान गर्ने, मिति २०६२।१२।३१ मा कार्य सम्पन्न गर्नेगरी, मिति २०६२।८।८ मा सम्झौता गरिएको पाइयो। उक्त कार्यमा 4000 Meter Square bush clearance र Ch.4+375 देखि 5+800 सम्म hill cutting को मूल्यांकन गरी रु.२१,९९,९४४।०९ भुक्तानी गरेको तर श्रमदानको मूल्यांकन नगरेको, मिति २०६३।१।८ मा सब डिभिजन प्रमुखबाट रु.२४,९७,६००।- को ल.ई. स्वीकृत गरी जल उपभोक्ता संस्थासँग रु.२२,०३,०६१।७९ भुक्तानी गर्ने र रु.१,७५,६३५।६० बराबरको श्रमदान गर्ने गरी मिति २०६२।२।२७ सम्ममा कार्य सम्पन्न गर्ने गरी मिति २०६३।१।८ मा सम्झौता गरिएको पाइयो।
- ❖ उक्त पिपलटार आयोजनाको संशोधित लागत ईष्टिमेटसम्बन्धी कारवाहीसमेत अगाडि बढाइएको पाइन्छ। सब डिभिजन प्रमुखले मिति २०६३।११।११ मा रु.४,९८,००,०००।- को संशोधित लागत ईष्टिमेट तयार गरेको र मिति २०६३।१२।१९ मा क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयमा पेश गरिएको पाइन्छ। यस अन्तर्गत नहरको लम्वाई ७ कि.मि. बाट ९ कि.मि. लाइनिङ कार्य

वढाइएको र थप Structure हरुकोसमेत आवश्यक पर्ने भनी उल्लेख गरिएको छ। उक्त संशोधित लागत ईष्टिमेटमा क्षेत्रीय निर्देशकबाट मिति २०६४।१।६ मा हाल सम्मको कार्यको अनुगमन गर्ने व्यवस्था गर्ने गरी थप कारवाहीको लागि पेश गर्ने तोकादेश भएको देखिन्छ। उक्त आदेशानसार मिति २०६४।२।७ मा पेश गरिएको आयोजना मूल्यांकनमा Appraisal Report समावेश नभएको, नहर ९ कि.मि. किन हुन गएको ? Soft Rock को कार्य बढेकोमा पुष्ट्याई नभएको, Gully Cutting भएको ठाउँमा Heavy Cutting (715 m', 682m') प्रस्ताव गरिएको, Structure कार्यमा थप कार्य बढ्नु, Estimate मा ६७% ले बढ्नु, EIRR र BC Ratio नदेखाउनु, X-section मा Actual Ground Feature नभई Single Line ले Ground Slope देखाईनु र Drawing मा Sign नभएको समेतको Comments गरी पेश गरेकोमा मिति २०६४।२।८ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट भएको आदेशमा माथि उल्लेखित Comments को औचित्य उल्लेख गरी पत्र लेखे र Site Verification समेत गर्ने भनिएको छ।

- ❖ वर्तमान सब डिभिजन प्रमुखबाट मिति २०६४।८।२४ मा यस विषयमा प्रष्ट्याउदा २ कि.मि. मुहान सारेकोले नहरको लम्वाई ७ कि.मि.बाट ९ कि.मि. बढेको, ३० देखि ३५ मि. उचाईको ६० मि. गल्छी कटिङ गर्नु परेको भनी नयाँ दररेट र पहिरो समेतको मूल्यांकन गरी रु.७,२५,६८,६०४।४० को संशोधित लागत ईष्टिमेट पेश गरेको देखिन्छ।

३(ख). उक्त योजनाको संशोधित लागत ईष्टिमेट तथा भए गरेको कार्यको विषयमा अनुगमन निरिक्षण गर्न पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय निर्देशनालयबाट प्राविधिक टोली गठन गरी दिएको रिपोर्टका आधारमा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय का सि.डि.ई. को प्रतिवेदनमा निम्न कुराहरु खुलाइएको देखिन्छ:

- ❖ माथिको निकायलाई जानकारी नै नदिई नहरको लम्वाई आफूखुशी वढाइएको,
- ❖ E/W in Excavation for Hill Cutting in Soft Rock, GBMS जस्ता Item हरुमा अत्यधिक बृद्धि गरी भुक्तानी गरेको
- ❖ जल उपभोक्ता संस्थासँग खण्डखण्ड गरी ८५ लाखको एकै आ.व.मा सम्झौता गरी भुक्तानीसमेत गरेको।

३(ग). क्षेत्रीय निर्देशकबाट मिति २०६४।११।२६ मा सिंचाई विभागमा पेश गरिएको राय एवं क्षेत्रीयस्तरको निरीक्षण तथा छानविन टोलीको निष्कर्ष:

- ❖ सम्बन्धित सब डिभिजनले माथिल्लो निकायलाई जानकारी नै नदिई धेरैकाम गराउँदा नियम र स्वीकृति विपरित योजनाले बाटो लिईसकेको र कतिपय आइटमको भुक्तानीसमेत भई तत्कालिन तथा हालको सब डिभिजन प्रमुखबाट औचित्य तथा पुष्ट्याई खुलाउन नसकेको,
- ❖ नहरको मुहान, रेखांकन, संरचनाहरू स्वीकृत अनुसार नभएको तथा माटो र चट्टान खन्ने काममा स्वीकृत भन्दा कयौं गुणा बढी भुक्तानी भई आर्थिक ऐन, नियम विपरित कामको खरिद सम्झौता गरी भुक्तानीसमेत हुँदै गरेको,
- ❖ क्षेत्रीय स्तरको निरीक्षण टोलीलाई आवश्यक कागजात सब डिभिजनले उपलब्ध नगराएको, विभागीय कार्यविधि, प्रचलित ऐन, कानून र इन्जिनियरिङ मापदण्डको ठाडो उल्लंघन भएको, उक्त योजनामा भए गरेका कामको छानविन अख्तियार प्राप्त निकाय वा अधिकार प्राप्त उच्चस्तरीय समितिद्वारा गराई प्राविधिक दृष्टिकोणबाट उपयुक्त र दीगो खालको प्रस्ताव तयार गरी योजना पुनः मूल्यांकन गर्नुपर्ने,
- ❖ पिपलटार सिंचाइ योजनाको Project Appraisal क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट मिति २०६२।१।९ मा सिफारिस गरिएको तर स्वीकृत भएको Document नभेटिएको,
- ❖ करिब ९ लाख मूल्य बराबरको कार्य सम्पन्न भै सकेपछि स्वीकृति नलिई Alignment परिवर्तन गरिएको। इन्जिनियरिङ नम्स र प्रचलित ऐन कानून विपरित सब डिभिजन प्रमुखबाट आयोजनाको कूल कार्यको लागत ईष्टिमेट स्वीकृत हुनुपूर्व आ.व.२०६१/०६२ बाट र स्वीकृत भै सकेपछि पनि आ.व. २०६३।०६४ सम्म वार्षिक कार्यक्रममा रकम विनियोजित भएको कारण ८ वटा ल.ई. जसमा ठेकेदारको ओभरहेड र प्रोफिट वाहेकको दररेटमा उपभोक्ताबाट कार्य गराउने उद्देश्यले २५ लाख भन्दाघटिको Estimate स्वीकृत गरिएको, जल उपभोक्ता संस्थाद्वारा कार्य गराउदा रु.१,७६,१९,२२७२।८६ भुक्तानी गरेको र जनश्रमदान रु.१४,४२,९९४।८२ को देखाइएको छ जस अनुसार कार्य गराउँदा स्वीकृत लागत ईष्टिमेट अनुसार E/W in excavation for

hill cutting in soft rock ३९०२।७६ घ.मि. भएकोमा माथि दफा दफामा उल्लेख गरिए अनुसार २६५८९.१७ घ.मि. भुक्तानी दिने गरी र जनश्रमदान १२९०।२७ घ.मि. समेत कुल २७८७९.४४ घ.मि. (+614.35%) कार्यको मूल्यांकन गरेको पाइयो। GBM Soil तर्फ स्वीकृत लागत ईष्टिमेटअनुसार स्वीकृत परिमाण hill cutting र box cutting समेत गरी ७४०७.०४ घ.मि. भएकोमा E/W in excavation for hill cutting in GBM Soil भुक्तानी दिने गरी १५१९२।४० घ.मि. र जुन श्रमदान ८४७६।५३ घ.मि.गरी कूल २३३६६८.९३ घ.मि. (+219.55%) मूल्यांकन गरेको पाइयो।

- ❖ यस प्रकार आ.व. २०६१/०६२ देखि हालसम्म जल उपभोक्ता संस्थासंग भएको सम्झौता अनुसारको कूल कार्यको मूल्यांकन Estimate को Rate ले गर्दा भुक्तानी भएतर्फ रु.२,०२,६२,१६३।८० र जन श्रमदानतर्फ रु.१६,५९,४४४।०५ गरी कूल रु.२,१९,२१,६०७।८५ बराबरको भएको पाइन्छ। चारवटा package छुट्याउँदा package २ लाई completed work भित्र राखी यस्मा Hill cutting को soft rock र GBMS, Box cutting को GBMS समेत समावेश गरिएको छ। तर उक्त completed work भित्र Box cutting भैसकेको पाइएन। साथै यी सबै ८ वटै सम्झौताका कार्यहरूमा Box cutting for canal construction भएको पाइँदैन।
- ❖ Package ३ मा hill cutting को Hard rock को quantity, box cutting को rock र softrock को quantity समावेश छन्, तर box cutting को कार्य हालसम्म गरेको पाइँदैन। Package ४ मा काष्ठमण्डप कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. संग Contract गरिएको पाइएको छ।
- ❖ यसरी हेर्दा स्वीकृत Estimate अनुसार आ.व. २०६२/०६३ देखि नै GBMS र soft rock को quantity भएको hill cutting गर्न मिल्दैन। सब डिभिजन प्रमुखले Estimate र package लाई बेवास्ता गरेको देखिन्छ। Packaging गर्दा item wise quantity लाई मात्र हेरेर गरिएको, Chainage र work लाई वास्ता नगरीकन packaging गर्दा ठीक तरिकाले packaging नभएको ।
- ❖ त्यस्तै आ.व. २०६३।०६४ को जल उपभोक्ता संस्थासंग गरेको दोश्रो सम्झौता अन्तर्गतको कार्यमा समावेश भएको Ch. 0+000 को X-section को

नापी हाल Intake रहेको ठाउँको ground feature संग मेल नखाने देखिन्छ। जुन ठाउँमा हाल Intake छ यदि त्यो ठाउँ नै Ch 0+000 हो भने निकै नै न्यून वा नगन्य hill cutting को Quantity आउने देखिन्छ। क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयले पहिले भएको र अब हुने कार्यलाई ४ प्याकेजमा विभाजन गरी कार्य सम्पन्न गर्न दिएको स्वीकृति पनि त्रुटिपूर्ण देखिन्छ। साथै item wise quantity लाई मात्र आधार मानी गरेको प्याकेजिङ कार्य नै त्रुटिपूर्ण छ। क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट पनि पिपलटार सिंचाई योजनाको निरीक्षण अनुगमन समय समयमा नहुँदा कार्यले निरन्तरता पाएको देखिन्छ। केवल Revised Estimate पेश भएपछि MIT टिमलाई खटाइएको र टिमको Report पश्चात पनि त्रुटिपूर्ण कार्यलाई रोक्नेतर्फ पहल भएको देखिएन।

- ❖ संशोधित ल.ई. सम्बन्धमा हेर्दा पेश भएका quantity calculation sheet E/W hill cutting को Chainage हरू repeat गरिएको। Drawing को X-section मा प्रायः जसो सवै track cutting मात्र देखाएको छ, जसले गर्दा Drawing नमिलेको वा अधुरो देखिन्छ। क्षेत्रीय निर्देशनालयको comment अनुसार track width भिन्न भिन्न भई 3.00 जो आवश्यकता भन्दा बढी छ। Design समावेश भएको कुनै पनि document भेटिएको छैन। पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन प्रमुख श्री इन्द्रकुमार मिश्र र ई.श्री रामसुन्दर चौधरी समेत संलग्न टोलीले स्थलागत निरीक्षण गरी पिपलटार उपभोक्ता समितिको उपाध्यक्ष श्री सोमनाथ दराई र श्री लिलबहादुर दराईलाई समेत भेटघाट गर्दा नहर अति आवश्यक भएको भन्ने भनाई रहेको।

३(घ). सिंचाई विभागका तत्कालिन सुपरिटेण्डेण्ट इञ्जिनियर हिरानन्द झा, सि.डि.ई. सुरेन्द्रमेहर श्रेष्ठ, ई.दिनकर खनाल र ले.अ.शशिन्द्र खातीले पेश गरेको प्रतिवेदन:

- ❖ यथार्थमा, यस योजनाको निर्माण कार्य आ.व. २०६०/०६१ बाट शुरुवात भएको र तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुखबाट मिति २०६१।१।२८ मा यस योजनाको रु. ७,९८,९५७।५४ को ल. ई. स्वीकृत गरेको देखियो। पिपलटार सिंचाई जल उपभोक्ता समितिसंग मिति २०६१।१।३१ मा गरेको संझौता अनुसार नहरको CH 0+250 देखि CH 0+592 सम्म ९४६।८०

घनमिटर Track cutting (Hard Rock cutting) कार्य गरे बापत मूल्यांकन गरी उपभोक्ता समितिलाई रु ६,५८,२६२।७० भुक्तानी गरिएको पाईनुकासाथै आ.व. २०६०/०६१ मा योजनामा रु.९,९४,१०८।०० खर्च भएको पाईयो। क्षेत्रीय निर्देशकले मिति २०६२।१।९ मा रु. २,९१,३९,०००।०० लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गर्दा माथि उल्लेखित रकम रु.९,९४,१०८।०० को कार्य समावेश गरेको पाईएन। तत्पश्चात् २०६३/०६४ मा माथि उल्लेख गरेअनुसार स्वीकृत प्याकेज ४ अन्तर्गतको कार्यको लागि सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी बोलपत्र आव्हान गरी कूल रकम रु.५१,७४,८४४।६० को ठेक्का संझौता मिति १२ जनवरी २००७ मा भएको देखिन्छ। निर्माण कार्यमा संलग्न ठेकेदारलाई चौथो रनिङ बिलसम्म रु.२४,३१,६२९।४० भुक्तानी गरेको देखियो।

३(ड) सिंचाई विभागका उप महानिर्देशकको संयोजकत्वमा गठित छानविन टोलीको निश्कर्ष:

- ❖ निरीक्षणमा गएका उक्त टोलिले यस योजनाको मुहान साईटदेखि नहरको पुच्छर सम्मका नहर र Command Area निरीक्षण गर्दा Intake को निर्माणकार्य भैसकेको, विभिन्न चेनेजमा canal निर्माणको लागि Track Cutting र Box Cutting कार्य भएको खासै देखिएन,
- ❖ हाल निर्माण सम्पन्न भनिएको Head Works को Detail Design समावेश भएको कुनै पनि कागजात प्राप्त हुन सकेन भने Gully Cutting मा भएको Hill Cutting कार्य लगायत Canal Alignment को विभिन्न ठाउँमा आएका पहिरोले गर्दा Hill Cutting को वास्तविक कार्यको चेक जाँच गर्न सहज परिस्थिती भएन,
- ❖ निर्माणाधिन संरचनाहरू निर्माण कार्यहरूको आवश्यकता अनुसार निरीक्षण, अनुगमन समय समयमा नभएको, साईटमा भए गरेका कार्यको मूल्यांकन गर्न हालको Section/L-section उपलब्ध गराईदिन सब डिभिजन कार्यालयलाई जानकारी गराईएकोमा निरीक्षण टोलिलाई हालसम्म पनि उक्त कागजातहरू प्राप्त हुन नसकेकोले गरेको कार्यको Verification गर्न सक्ने अवस्था विद्यमान हुन सकेन,

- ❖ उपरोक्त अनुसार देखाइएको कमी कमजोरीको आधारमा जिम्मेवारीको हिसावले लापरवाही गर्ने कर्मचारी को, को हुन् आयोजनामा संलग्न कर्मचारी तथा अनुगमन मूल्यांकन गर्नुपर्ने निकाय समेतले आ-आफ्नो दायित्व निर्वाह गरेको देखिएन।
- ❖ सब डिभिजन कार्यालयबाट As built up Canal alignment को L & X-Section drawing उपलब्ध नभएको र नहरको विभिन्न ठाउँहरूमा land slide भएको तथा ठाउँ ठाउँमा नहरका Track नै वगेको हुँदा किटानी साथ भए गरेको कार्यहरूको हालको अवस्थामा मूल्यांकन गर्ने अवस्था भएन।

३(च) पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय निर्देशनालय, पोखराका तत्कालिन सि.डि.ई.गोपाल प्रसाद सिग्देल, ई.बसन्तमोहन शर्मा, लेखाअधिकृत शिवप्रसाद गौतम र ई.विजयचन्द्र खतिवडाको स्थलागत भ्रमणबाट पेश गरेको प्रतिवेदन र यकिन (Verification) गरिएका विवरण:

- ❖ मझौला सिंचाई आयोजना (४९/३-४, ४२९) अन्तरगत संचालित पिपलटार सिंचाई योजनाको कार्यान्वयन स्वीकृती (Appraisal) सिंचाई विभागबाट आ.व. २०६१/०६२ मा भई सिंचाई निर्देशनालय पोखराबाट मिति २०६२/२/३ मा रु. २,९९,३९,०००।- बराबरको लागत ईष्टिमेट स्वीकृत भई सोही आ.व. बाट कार्यान्वयन शुरू भएको हो। यो पहाडी क्षेत्रमा रहेको नयाँ योजना हो। संलग्न फाइलमा रहेका विभिन्न कागजातहरूको अध्ययनबाट योजना स्वीकृतिको अवस्था तथा हालको संशोधित लागत ईष्टिमेटको प्रस्तावमा विभिन्न भिन्नताहरू पाइएका छन्।
- ❖ योजनाको ड्रइङ्स तथा लागत ईष्टिमेट स्वीकृत हुँदा योजनाको मूल नहरको लम्बाई ७.०० कि.मि. रहेकोमा हाल योजनाको संशोधित लम्बाई ९.०० कि.मि. कायम हुने उल्लेख गरेको पाईयो। यसरी स्वीकृत ड्रइङ्सको मान्यता विपरित के कति कारणले योजनाको लम्बाई बढाइएको हो, टिप्पणीमा पुनः स्पष्ट पारी पेश गर्नु भन्दा योजनाको सर्वेक्षणको क्रममा त्रुटी हुन गएको भनी उल्लेख गरेको पाइएता पनि स.डि.नं.३ तनहुँका अन्य कर्मचारी तथा जल उपभोक्ता समितिका कृषकहरूलाई सोधपुछ गर्दा योजनाको मुहान २ कि.मि.

अपस्ट्रिममा सारिएको जानकारी आएकाले मुहान सार्नुपर्ने अवस्थामा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय पोखरामा सो सम्बन्धमा कुनै जानकारीसमेत नभएको देखिन्छ।

- ❖ स्वीकृत ड्रइङ्सको चेनेज ५+९०० बाट १.१२५ कि.मि. लम्वाईमा पहाडलाई घुमाएर नहर निर्माण गर्ने स्वीकृती भएकोमा निर्माणका क्रममा चेनेज ५+९०० को स्थानबाट करिव ३० मि. लम्वाईमा Gully Cutting गरी करिव २५ मि.. गहिराइको मूल नहरको लम्वाई १.१२५ कि.मि. छोट्याइएको देखिन्छ। यसरी नहरको लम्वाई छोट्याउन संरचनागत परिवर्तन गर्दा सो सम्बन्धी छलफल तथा जानकारी गरी पूर्व सहमति लिने कार्यसमेत गरेको पाईंदैन।
- ❖ स्वीकृत लागत ईष्टिमेटअनुसार E/W excavation in GBM Soil 7407 m³ रहेकोमा हाल सम्पन्न भएको कामको मूल्यांकन भनी सोही आईटममा 22852.17 m³ को भुक्तानी भई सकेको देखिन्छ। स्वीकृत ईष्टिमेटको प्रावधान तथा मान्यता विपरित २०८ प्रतिशत बढी परिमाण भुक्तानी गराएको देखिन्छ। यसैगरी E/W excavation in soft rock को स्वीकृत परिमाण 3902.76 m³ रहेकोमा हालसम्मको कामको परिमाण भनी 24291.92 m³ भुक्तानी भई सकेको देखिन्छ, जुन स्वीकृत सोही परिमाणको ५२२ प्रतिशत बढी छ। यसरी स्वीकृत लागत ईष्टिमेटको प्रावधान विपरित कामको मूल्याङ्कन गरी भुक्तानी दिइएको पाईएको छ।
- ❖ स्वीकृत इष्टिमेट तथा ड्रइङ्समा Hill Cutting (Track) को चौडाई करिव २ मि. भनी उल्लेख भएकोमा सम्पन्न काममा करिव ३ मि. कायम गरिएको छ। यसरी स्वीकृत ड्रइङ्सको अवधारणा विपरित आवश्यकता भनी बढी Track Cutting गरी परिमाण मात्र बढाउने गरेको पाइएको छ। केही स्थानहरूमा Half tunnelling गर्न सक्ने अवस्था रहेकोमा सो विपरित करिव 35 m height माथिबाट कटिङ्ग कार्यसमेत गरेको पाइन्छ। यसरी स्वीकृत परिमाणमा व्यापक वृद्धी हुने अवस्थामा समेत आफूभन्दा माथिका निकायमा छलफल गर्ने, सहमति लिने कार्य नगरी आफूखुसी संरचनागत परिवर्तन गर्दा व्यापक रुपमा Land slide गएको देखिन्छ।

- ❖ स्वीकृत इष्टिमेट तथा ड्रइङ्स अनुसार E/W Excavation in GBM Soil 7407 m³ तथा E/W Excavation in soft Rock 3902 m³ रहेकोमा स्वीकृत इष्टिमेटका Quantity बराबरको काम गर्दा उपरोक्त दुई Item को कूल काम रु.२२,६१,४२१।११ हुन आउन देखिन्छ भने स्वीकृत परिमाण भन्दा बढी Quantity को काम सम्पन्न देखाइएको छ। जस अनुसार संशोधित लागत इष्टिमेट स्वीकृत नगरी स्वीकृत Quantity भन्दा बढीको परिमाण खर्च गरी रु.९१,३२,०४२।३८ बढी भुक्तानी समेत गरेको देखिन्छ।
- ❖ यसरी स्वीकृत इष्टिमेट तथा ड्रइङ्स, प्रचलित ऐन, नियम विपरित आफूखुशी काम गरेको पाइएकोले सो योजनाको सम्पन्न कामको विस्तृत लेखाजोखा गर्न र बाँकी काम सम्पन्न गर्न हाल अन्यौलपूर्ण अवस्था रहेको तथा योजनाको सम्पूर्ण काम सम्पन्न गर्न हाल जटिलता देखिएकोले आवश्यक निर्देशनका लागि पेश गरिएको छ।

३(छ) आयोगको पत्रसंख्या १ अनु/गो/०६६।६७ च.नं. १६५३ मिति २०६७।२।१६ को पत्रानुसार पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँअन्तर्गत संचालन भएको पिपलटार सिंचाई योजनाको मूल्यांकन प्रतिवेदन पेश गर्न खटाई पठाइएका जिल्ला प्राविधिक कार्यालय, काठमाण्डौंका तत्कालिन ईन्जिनियर रामबहादुर खड्काले पेश गरेको नापजाँच प्रतिवेदनः

- ❖ पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३, दमौलीबाट तयार गरिएको नापजाँच प्रतिवेदन ठीक छ, छैन भनी ठाउँ ठाउँमा नापजाँच गरी हेर्दा सब डिभिजन नं. ३ दमौलीबाट तयार भएको नापजाँच प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको विवरण र स्थलागत रूपमा Hill cutting र Gulchhi cutting गरी नहर निर्माणका लागि Track cutting गरेको काम नापी हेर्दा सो प्रतिवेदन र निर्माण भएको Track को नापी ठीक पाइएको हुँदा उक्त नापजाँच प्रतिवेदन ठीक साँचो भएको व्यहोरा अनुरोध छ।
- ❖ उक्त नापजाँच प्रतिवेदनलाई आधार मानी त्यस योजनामा आ.व. २०६१/०६२ देखि २०६३।०६४ सम्मको सकल नापि कितावहरू थान ८

(आठ) मा उल्लेख भएवमोजिम उपभोक्ता समितिमार्फत भएका कार्यहरूको विवरण यसैसाथ पेश गरेको छु। पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन.नं. ३, तनहुँबाट पेश भएको नापजाँच प्रतिवेदन, कामको विवरण र परिमाणलाई विश्लेषण गरी हेर्दा सो आयोजनाको जल उपभोक्त समितिमार्फत निःशुल्क जन श्रमदानद्वारा Boulder and Gravel mixed Soil मा 8476.53 घ.मि. Softrock मा 1290.27 घ.मि. गरी जम्मा 9766.80 घ.मि. Hill cutting भएको र मूल्याङ्कन गर्दा रु.१४,४२,९९४।८४ हुनेसमेत देखिन्छ। नेपाल सरकारको तर्फबाट भुक्तानी हुने गरी Gravel and Boulder Mixed Soil मा 15192.40 घ.मि., soft rock मा 26589.17 घ.मि. र Hard rock Cutting without chiasel मा 14390.91 घ.मि. गरी जम्मा 56172.48 घ.मि. को Hill cutting र Gulchhi cutting को काम भएको भनी उक्त कार्यालयले रु. १,६९,४०,१६८।९८ भुक्तानी गरेको देखिन्छ।

- ❖ मूल्याङ्कन गर्दा उक्त योजनामा आ.व. २०६१/०६२ देखि २०६३।०६४ सम्मको उपभोक्ता समितिबाट गराईएका Hill cutting र Gulchhi cutting कार्यहरू समावेश भएको छ।
- ❖ Alignment change भएको सम्बन्धमा स्विकृत लागत ईष्टिमेट र design drawing मा प्रस्तावित मुहानबाट अनुमानित ३०० (तीनसय) मि. जति चट्टान काट्ने कार्य सम्पन्न गरी करिव १ (एक) कि.मि. जतिलाई upstream तर्फ सारी Alignment change गरी निर्माण कार्यहरू संचालन गरिएको व्यहोरा अवगत गराउँदछु। ठेक्का नं. १/२०६३।०६४ बाट चेनेज ०+७०० देखि १+१०० र चेनेज ४+१०५ देखि ४+१९० सम्म Hill cutting र चेनेज ५+९०० देखि चेनेज ५+९३० सम्म गल्छी कटिङ्ग गरेको देखिन्छ। सो चेनेजहरूमा ग्राभेल र बोल्डर मिसिएको माटो ३२४६.१० घ.मि. र सफ्ट रक कटिङ्गको काम ५३६३.९० घ.मि. भएको भनी जम्मा रु. २३,०८,१५६।०५ भुक्तानी गरेको देखिन्छ। उपभोक्ता समितिद्वारा निःशुल्क जनश्रमदानबाट उक्त चेनेजहरूमा कुनै पनि कार्य गराएको देखिदैन।
- ❖ ठेक्का नं. २/२०६३।६४ बाट चेनेज +००० देखि ०+३५० र चेनेज ४+१०५ देखि ४+१९० सम्म र चेनेज ५+९०० देखि चेनेज ५+९३०

सम्म Hill cutting गरेको देखिन्छ। सो चेनेजहरुमा ग्राभेल र बोल्डर मिसिएको माटो ११७५.३० घ.मि. र सफ्ट रक कटिङ्गको काम ४१९१.०३ घ.मि. र Hard Rock cutting १४७९.०७ घ.मि. भएको भनी जम्मा रु. २२,८६,२९४।६० भुक्तानी गरेको देखिन्छ। जल उपभोक्ता समितिद्वारा चेनेज ५+९०० देखि ५+९३० सम्म Hill cutting को कार्य सफ्ट रकमा ४८४ घ.मि. ढुङ्गा काट्ने काम निःशुल्क गराएको देखिन्छ। सो कार्यको मूल्याङ्कन रु. १,७४,४८२।- हुने देखिन्छ।

- ❖ ठेक्का नं. ३/०६३/६४ बाट चेनेज ४+१०५ देखि ४+१९० र Hill cutting र चेनेज ५+९०० देखि चेनेज ५+९३५ सम्म गल्छी कटिङ्ग गरेको देखिन्छ। सो चेनेजहरुमा सफ्ट रक कटिङ्गको काम ४७२५.०० Hard Rock cutting १०८९.७५ घ.मि. भएको भनी जम्मा रु. २१७४७८८।३५ भुक्तानी गरेको देखिन्छ।
- ❖ जल उपभोक्ता समितिद्वारा चेनेज ५+९०० देखि ५+९३५ सम्म Gulchhi cutting को कार्य ग्राभलर बोल्डर मिसिएकोमा १०८९।०१ घ.मि. र सफ्ट रकमा ३५८७७ घ.मि. खन्ने काम निःशुल्क गराएको देखिन्छ। सो कार्यको मूल्याङ्कन रु. २,५४,९६४।७८ हुने देखिन्छ।
- ❖ ठेक्का नं. ३/०६३।६४ बाट चेनेज ०+३५० देखि ०+७०० र चेनेज ५+८०० देखि ५+९०० सम्म Hill cutting र चेनेज ५+९०५ देखि चेनेज ५+९१८ सम्म गल्छी कटिङ्ग र चेनेज ६+६०७ देखि ६+९८० र चेनेज ७+१९८ देखि ७+३८७ सम्म Hill cutting गरेको देखिन्छ। सो चेनेजहरुमा ग्राभेल र बोल्डर मिसिएको माटो १७५५.०८ घ.मि. र सफ्ट रक कटिङ्गको काम ३४१०.७५ घ.मि. र Hard Rock cutting को काम १७४४.९ घ.मि. भएको भनी जम्मा रु. २१,८६,४९५.८० भुक्तानी गरेको देखिन्छ।
- ❖ जल उपभोक्ता समितिद्वारा चेनेज +३५० देखि ०+७०० सम्म Hill cutting को कार्य बोल्डर र ग्राभल मिसिएको माटोमा ४८१.४० र soft rock मा २१८.२७ घ.मि. खन्ने काम निःशुल्क गराएको देखिन्छ। सो कार्यको मूल्याङ्कन रु. १३४२२७।६४ हुने देखिन्छ। ठेक्का नं. १/२०६२/०६३ बाट चेनेज ४+३७५ देखि ५+८०० सम्म Hill cutting गरेको देखिन्छ। सो

चेनेजहरुमा ग्राभेल र बोल्डर मिसिएको माटो २१५६ घ.मि. र सफ्ट रक कटिङ्गको काम २७५७.६८ घ.मि. र Hard rock cutting को काम २१६०.६२ घ.मि. भएको भनी जम्मा रु. २१,७७,५४४।०९ भुक्तानी गरेको देखिन्छ। उपभोक्ता समितिद्वारा निःशुल्क जनश्रमदानबाट उक्त चेनेजहरुमा कुनै पनि कार्य गराएको देखिंदैन।

- ❖ ठेक्का नं. उल्लेख नभएको सि.नं. ७ बाट चेनेज ७+०२५ देखि ७+५२५ र चेनेज ७+५२५ देखि ९+००० सम्म Hill cutting गरेको देखिन्छ। सो चेनेजहरुमा ग्राभेल र बोल्डर मिसिएको माटो ६७७१.२५ घ.मि. र सफ्ट रक कटिङ्गको काम २७५.५० घ.मि. भएको भनी जल उपभोक्ता समितिद्वारा निःशुल्क काम गराएको देखिन्छ। सो कार्यको मूल्याङ्कन रु. ७,९९,५१६।९० हुने देखिन्छ।
- ❖ ठेक्का नं. २/२०६२/०६३ बाट चेनेज २+५५२ देखि ४+३७५ सम्म Hill cutting गरेको देखिन्छ। सो चेनेजहरुमा ग्राभेल र बोल्डर मिसिएको माटो ४५६५.९३ घ.मि., सफ्ट रक कटिङ्गको काम १७०२.८२ घ.मि. र Hard rock cutting को काम २३०३.४६ घ.मि. भएको भनी जम्मा रु. २१,३७,०६९।०९ भुक्तानी गरेको देखिन्छ। उपभोक्ता समितिद्वारा निःशुल्क जनश्रमदानबाट उक्त चेनेजहरुमा कुनै पनि कार्य गराएको देखिंदैन।
- ❖ ठेक्का नं. उल्लेख नभएको सि.नं. ८ बाट चेनेज १+१५० देखि २+५५५ सम्म Hill cutting गरेको देखिन्छ। सो चेनेजहरुमा ग्राभेल र बोल्डर मिसिएको माटो ५८४.१० घ.मि., सफ्ट रक ९९०.५७ घ.मि. र Hard rock cutting ३८५३.१३ घ.मि. भएको भनी जम्मा रु. २०,९१,३४६।३० भुक्तानी गरेको देखिन्छ। उपभोक्ता समितिद्वारा निःशुल्क जनश्रमदानबाट उक्त चेनेजहरुमा कुनै पनि कार्य गराएको देखिंदैन।

४. प्रतिवादीहरुले अनुसन्धानका क्रममा अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष गरेको बयानको सारसंक्षेप:

- क. म पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँमा मिति २०६१।१०।१७ गतेदेखि मिति २०६४।४।१० सम्म कार्यरत रहेको थिएँ।

पिपलटार सिंचाइ योजनाको कार्य आ.व. २०६०/०६१ मा शुरुभई म त्यहाँ जाँदा निर्माणाधीन अवस्थामा थियो। मेरो कार्यकालमा मूल नहरमा माटोको काम जल उपभोक्ता समितिमार्फत संचालन गरिएको र करिब रु. एक करोड साठीलाख बराबरको रकम ३ आ.व. मा भुक्तानी भएको थियो। यस योजनाको करिब रु.२,९९,००,०००।- (दुईकरोड उनान्सयलाख) को Appraisal स्वीकृति सिंचाई विभागका महानिर्देशकज्यूबाट भएको हो। उक्त कागजात मलाई दुईप्रति उपलब्ध भएकोमा एकप्रति पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखरामा रहेको र अर्को पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ४ मा नै रहेको हुँदा हाल मसँग नभएको र सुरुवा भएर जाँदा कार्यालयको प्रति इन्द्रकुमार मिश्रज्यूलाई बुझाएको थिएँ। पिपलटार सिंचाइ योजनाको Appraisal कागजात सम्बन्धमा मैले आज खोजी गर्दा स्वीकृत टिप्पणी आदेशको पाना १२ फोटोकपी र Appraisal of Feasibility Report को Appraisal Copy पाना एक प्राप्त भएको हुँदा यसै साथ पेश गरेको छु। योजनाको Appraisal स्वीकृति गराउने क्रममा सिंचाई विभाग र सम्बन्धित अधिकारीज्यूहरुबाट प्राप्त निर्देशन अनुसार नै आन्तरिक परिवर्तन हुन गएको हो। पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय पोखराबाट योजना निरीक्षणको क्रममा आउनु भएका MIT (Mobile Irrigation Team Leader) सि.डि.ई. गोपालप्रसाद सिग्देल तथा हाम्रो कार्यालयका सम्पूर्ण प्राविधिकहरुको टोलीबाट संयुक्त रुपमा छलफल गरेर नै नहरको हाल प्रस्तावित मुहान (Intake Structure) लाई थोरैमाथि सारेमा नहर तथा मुहान पक्की तथा efficient हुने देखिएको महसुस गरी स्थलागत निरीक्षणको क्रममा विशेषतः सि.डि.ई. गोपालप्रसाद सिग्देलज्यूको मौखिक निर्देशनअनुसार सामान्य परिवर्तन भएको हो। योजनाको लागत ईष्टिमेट घटाउने क्रममा सिंचाई क्षेत्रको बाली प्रणाली तथा नहरमा निर्माण हुने संरचनाहरुमा परिवर्तन आउँदा यसो हुन गएको हो। सामान्यतया प्रतिहेक्टर लागत ईष्टिमेटभन्दा EIRR (EIRR-Economic Internal Rate of Return) लाई प्राथमिकता दिई EIRR १०% भन्दाबढी आउने योजनाहरुलाई छनौटको क्रममा Feasible मानेर योजना स्वीकृति गरिएको छ। योजनालाई २५० हेक्टरमा नै सिंचाई गर्न सक्ने क्षमतामा बनाउने र धानखेती

१४० हेक्टर जमिनमा मात्रै लगाउने हो भने EIRR १०% भन्दा कम आउने अवस्था देखिन्छ। लागत ईष्टिमेट पछिल्लोपटक घटाउँदा (रु.२,९९,९५,०००।- कायम हुँदा) सिंचाइ क्षेत्र २५० हेक्टरमध्ये १४० हेक्टरमा मात्र धानबाली लगाई बाँकी क्षेत्रमा अन्य बाली लगाउने प्रस्ताव गरिएको छ। जसबाट नहरमा आउने पानीको मात्रा घट्न गई नहर सानो बनाई सोहीअनुसार सम्पूर्ण संरचनाहरूमा परिवर्तन आउँदा लागत ईष्टिमेट घटेको हो।

२०६० सालमा भएको सर्भेक्षण अनुसार यस योजनाको सिंचाइ क्षेत्र २५० हेक्टर र लागत ईष्टिमेट ७ करोड १२ लाख हो र यो आ.व. २०६१/०६२ को स्वीकृत कार्यक्रममा संलग्न छ। यस योजनाको लागत ईष्टिमेट पहिले नै स्वीकृतिको प्रक्रियामा २ पटक परिवर्तन हुन गएको हो। मझौला सिंचाइ कार्यक्रम अन्तर्गत कुनै योजनाको कुल लागत ईष्टिमेट सिलिडको विषयमा मलाई जानकारी छैन। तर प्राविधिक दृष्टिले १० प्रतिशत भन्दा कम EIRR भएका योजनाहरू नलिने गरिएको छ। सकेसम्म Canal Alignment मा कुनै परिवर्तन गरिएको छैन। तत्कालीन देशको बिग्रँदो शान्ति सुरक्षाको स्थिति, दुर्गम स्थानमा योजनाको अवस्थिति र उक्त समयमा नेपाल सरकारको नीतिगत व्यवस्था अनुसार विकास निर्माणमा यस प्रकारका योजनाहरूलाई स्थानीय उपभोक्ता समितिमार्फत गर्न प्राथमिकता दिने व्यवस्था रहेको (जसको एक प्रति संलग्न छ) हुँदा जल उपभोक्ता समितिमार्फत कार्य संचालन गर्न यस कार्यालयको बाध्यता थियो। क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृत भएको लागत इष्टिमेटको परिधीभिन्न रही गत आ.व.मा सम्पन्न कामकोसमेत आ.ले.प. र म.ले.प. हुँदा कुनै बेरुजु उल्लेख भएको नदेखिनुको साथै उपभोक्ताहरूको व्यापक दबावका कारण खण्ड ईस्टिमेटको परिधिमा रही कार्य संचालन गरिएको हो। मूल लागत इष्टिमेटको Rock cutting with chisel को आइटम नं. ६ मा रहेको ९४२.३८ घ.मि. को दर रु.४,०१३।०८ ले हुनआउने जम्मा रु.३७,८१,८४६।३३ को फिल्डमा काम भएर पनि मेरै सक्रियतामा उक्त कामलाई Rock cutting without chisel मा राखेर भुक्तानी गराएको हुँ। जसबाट नेपाल सरकारको घटीमा तीसलाख बचत हुन गएको

छ। म कार्यरत रहँदासम्म Box cutting को कार्य आंशिकरूपमा भएको र Head works & detail desing पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँमा सुरक्षित छ। मेरो कार्यकालसम्म भएका कामहरुको Built up drawings आयोगसमक्ष प्राप्त भइसकेको छ। थप आवश्यक भएमा उपलब्ध गराउने छु। योजनाको सिंचाइ क्षेत्र आ.व. २०६०/०६१ मा भएको सर्भेक्षणको आधारमा २५० हेक्टर भएको प्राप्त प्रतिवेदन अनुसार काम अगाडि बढाएको हुँदा मसँग विस्तृत सर्भेक्षणको आधारमा तयार पारिएको योजनाको प्रतिवेदन तथा लागत ईस्टिमेट नभए तापनि उक्त समयमा Appraisal report तथा स्वीकृत लागत इस्टिमेट र उक्त योजना सम्बन्धी कागजातहरु ई. पुरुषोत्तम तिमिल्सिनाको जिम्मामा कार्यालयमा नै उपलब्ध रहेको थियो। मैले मिति २०६४।४।१ मा नयाँ आउनुभएका कार्यालय प्रमुख श्री इन्द्रकुमार मिश्रलाई चार्ज बुझाउँदा यस योजनाको संशोधित लागत इस्टिमेट तयार गर्ने तथा तुलनात्मक रूपमा काम भइरहेको थियो। कामको सिलसिलामा उक्त कागजातहरु ई.श्री पुरुषोत्तम तिमिल्सिनासँग रहेको हुँदा बरबुझारथ लिस्टमा नाम तोकेर नै बुझाउन छुट भएको हो। जल उपभोक्ताहरुबाट सिंचाइ नीति तथा कार्यविधिअनुसार प्रति हेक्टर रु.५०।- रकम जम्मा गर्ने तथा निर्धारित ढाँचामा कृषकहरुको नाउँमा क्षेत्रफल सहीतको अनुरोध फाराम प्राप्त भएपछि मात्रै स्वीकृति प्रक्रिया अगाडि बढाइएको हो। लामो समयसम्म कार्यालयमा स्वीकृत योजनाको Appraisal report पाइएन भनेर कोही चुप लागेर अनुकूल समयमा नै कुरा गरेको देखेदा म आफैँ चकित भइरहेको छु।

जल उपभोक्ता समितिमार्फत माटोको काम गराउने निर्णय भइसकेपछि आ.व. २०६१/०६२ देखि २०६३।०६४ सम्म तीन आ.व. हरूमा तत्काल मिति २०६१।१०।१९ मा गठित मन्त्रीमण्डलबाट जल उपभोक्ता समितिमार्फत निर्माण कार्य गराउन प्राथमिकता दिने नीति सार्वजनिकसमेत भएको (उक्त राजपत्रको फोटोकपी संलग्न) र एक पटकमा बढीमा रु.पच्चीस लाखसम्मको खण्डमात्र समावेश गर्न सकिने व्यवस्थाअनुसार जल उपभोक्ता समितिसँग सम्झौता गर्न खण्ड ईस्टिमेट तयार गर्नु र त्यसलाई स्वीकृत गर्नु कार्यालयको तत्कालको बाध्यता

थियो। सोही अनुसार विनियोजित बजेट र स्वीकृत मूल लागत ईष्टिमेटको सीमाभित्र रहने गरी उक्त लागत ईष्टिमेटहरू स्वीकृत गरिएको हो। अन्त्यमा, म पुनः दोहोयाउन चाहन्छु कि जति परियोजनामा माटोको काम नापी किताबमा चढाइएको छ सो भन्दा निश्चित प्रतिशतमा बढी काम भएको छ। जल उपभोक्ता समितिसँग सम्झौता गर्दा हरेकपटक निर्धारित प्रतिशत काम छुट्याएर नै सम्झौता गरिएको छ। तर काम गर्ने समयमा विभिन्न परिस्थितिका कारण अगाडि वा पछाडि भयो होला तर म यस कार्यालयबाट सरुवा भई जाँदा आ.व. २०६३।०६४ सम्ममा यस योजनामा रु. बीसलाख बराबरको काम जन सहभागिताबाट सम्पन्न भएको कुरामा पूर्ण विश्वस्त छु।

यसरी स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमको आधारमा मात्रै योजना संचालनमा रहेको अवस्थामा जल उपभोक्ता समितिसँग रु. पच्चीस लाखसम्मको लागत इष्टिमेट सब डिभिजन प्रमुखबाट हुने व्यवस्था अनुसार गरिएको हो। पछि मिति २०६२।९।७ मा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशकज्यूबाट योजनाको सम्पूर्ण माटोको काम जल उपभोक्ता समितिमार्फत गराउने आदेश अनुसार अगाडि बढाइएको हो। मूल लागत इष्टिमेटको तुलनामा खण्ड ईष्टिमेट तयार गर्दा विभिन्न स्थानमा रहेको फिल्ड सर्भेबाट तत्काल प्राप्त X-section अनुसार केही फरक पर्न गएको छ। माटोको परिमाण बढ्नुमा प्रमुख कारण आ.व. २०६०/०६१ मा (मेरो कार्यकाल भन्दा पहिले) भएको सर्भेक्षणमा मूल नहरको जम्मा लम्बाइ ७(सात) कि.मि. उल्लेख भएको तर पछि भीरपहरा आदि स्थानमा मानिस गई नाप्न सक्ने अवस्था हुँदा भएको Construction सर्भेअनुसार मूल नहरको जम्मा लम्बाइ नौ (९) कि.मि. हुन गएकोले माटोको परिमाण बढ्न गएको हो। स्वीकृत लागत इष्टिमेटको तुलनामा कामको परिमाणमा फरक देखिनासाथ योजना निर्माण कार्य बन्द गर्नुपर्ने भए तापनि तत्कालिन देशको सामाजिक परिस्थितिअनुसार रोक्न नसकिएको हुँदा निर्माण कार्यलाई चालु अवस्थामै छाडेर संशोधित लागत इष्टिमेट तयार गरिएको हो। निर्माण कार्य चालू रहेको अबधिको श्रेस्ताहरू आन्तरिक तथा म.ले.प. समेत हुँदा र निर्देशनालयबाट पटक पटक निरीक्षण, अनुगमन हुँदा पनि कुनै बेरुजु वा छिटो

लागत इष्टिमेट पेश गर्न ताकेता, नभएको अवस्थामा प्राविधिक टोलीमा शिथिलता आउनु र यसबाट हुन गएको ढिलाइप्रति म भूल स्वीकार गर्दछु, तर यसबाट नेपाल सरकारलाई कुनै नोक्सान पर्न गएको छैन। चेनेज ०+००० को सम्बन्धमा संलग्न लागत इष्टिमेट साथ रहेको नक्सामा देखाइएको Head work निर्माण स्थललाई नै चेनेज ०+००० मानी नापी शुरू गरिएको हो। मूल नहरको विभिन्न भागमा कृषकहरुको खेत रहेको र उक्त जग्गामा कहिले खेती लागेको अवस्था हुने त कहिले जल उपभोक्ता समिति बीचको जग्गा विवादका कारण पनि यसरी +००० बाट शुरू गरेर क्रमशः जान नसकिने अवस्था आएको हो। चेनेज ६ कि.मि. मा गल्छी कटिङ्ग करिब ५० (पचास) मिटर लम्बाइमा गर्दा मूल नहरको घुमाउरो लम्बाइ करिब एक कि.मि. कम हुन गएको छ। योजनास्थलको दुर्गमता, नहर क्षेत्रको भौगोलिक विकटता तथा तत्कालीन समयमा द्वन्द्वकाकारण उक्त काम योजना निर्माणको हितमा नै हुने ठहर गरी आफ्नो चाहना र आवश्यकता अनुसारको समयमा निरीक्षण गर्न नसकेको कारणबाट काममा प्रभाव पर्न गएकोमा पुनः आत्मालोचना गर्दछु।

मैले काम गराएको आ.व. २०६१/०६२, २०६२/०६३ र ०६३।६४ को म.ले.प. र आ.ले.प.बाट कहीं कतै अनियमितता भएको र त्रुटि औल्याएको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको छैन। योजनाको कुल स्वीकृत लागत ईष्टिमेट रु.२,९१,३९,०००।- रहेकोमा मेरो कार्यकालमा करिब रु.१,६०,००,०००।- (एक करोड साठी लाख) मात्रको काम भएको छ। नापी किताबमा दस्तखत गर्दा मिति लेख छुट भएकोमा आफूबाट भुल भएकोले भविष्यमा सच्याउने प्रण गर्दछु। नापी किताबको पाना नं. ३ र ११ मा सम्बन्धित प्राविधिकबाट चेनेज Over writing गरी मिलाएको देखिएको छ। शुरूमा लेखदा केही चेनेज नम्बरहरुमा फरक देखिएको हुँदा पछि सच्याउने प्रयास गरेको मैले बुझ्दछु। पहिले लेखदा फरक पर्न गएको हुँदा थप प्रस्ट बनाउने मनसायले लेखिएको हुन सक्दछ।

पिपलटार सिंचाइ योजनामा पानी अभावका कारण बढीमा २० हेक्टर जमिनमा मात्रै early paddy लगाउन सकिने देखिएको छ। यसरी स्रोतमा पानी कम

हुनाको कारण cropping intensity मा कमि. आई १६६ प्रतिशत मात्र भएको र यसको आधारमा हिसाब गर्दा Project Benefit जम्मा रु.५५,४३,००० मात्र हुन आउने देखिएको व्यहोरा अनुरोध छ। यसको आधारमा हिसाब गर्दा EIRR १०% भन्दा कम र Benefit cost ratio at १०% discount rate मा १ (एक) भन्दा कम हुन आउने देखिएको हो। यदि यसरी नै command area (सिचाई क्षेत्रमा) कमि आउने र योजनाको प्रतिफल पनि घट्न जाने हो भने योजना निर्माण un-feasible हुन सक्ने व्यहोरा अनुरोध छ। पिपलटार सिचाई योजनाको परिवर्तित सिचाई क्षेत्र यदि १३२ हेक्टर मात्रै कायम हुने र मलाई हालसालै प्राप्त स्वीकृत project Appraisal report मा उल्लेखित तथ्यांकहरूकै आधारमा सिचाई क्षेत्र मात्रै घटाएर अन्य Data हरू सम्पूर्ण Appraisal report अनुसार गर्दा मैले EIRR ७.७५ प्रतिशत र B/C Ratio ०.७३ मात्रै हुन आउने देखिएको हुँदा उक्त Calculation को विस्तृत विवरण छुट्टै कागजमा तयार गरी पेश गरेको छु। म उक्त कार्यालयमा हाजिर हुन जाँदा (०६१ माघ १७ गते) भन्दा पहिले नै सर्भेक्षण भई प्राप्त कार्यक्रमको आधारमा Appraisal report समेत आंशिक रूपमा तयार भइसकेको अवस्थामा मैले कार्यसंचालन गर्नुपरेको हो। योजनाको कुल लागत ईष्टिमेटको तुलनामा विनियोजित बजेट ज्यादै कम हुँदा ठूलो रकमको लामो समयावधिको ठेक्का व्यवस्थापनमा पर्न सक्ने जटिलता, देशमा विद्यमान द्वन्दकाकारण स्वतन्त्ररूपमा योजनास्थलमा आवागमनको कठिनाई, योजनास्थल दुर्गमस्थानमा भएकाकारण सम्पूर्ण कामलाई तत्काल ठेक्का व्यवस्था गरी संचालन गर्न हुने कठिनाईसमेतलाई मध्यनजर गरी योजनाको निर्माण कार्यलाई प्याकेजिङ गरिएको हो। न्यून बजेट विनियोजनकै कारण हालसम्म पनि योजना निर्माणाधीन अवस्थामै रहेको छ। कुनै कामको एउटै परिमाणको दोहोरो भुक्तानी भए गरेको छैन। तर कुनै एउटा चनेजमा एउटा ठूलो X-section माटो, पहिरो आदि काट्नु छ र उक्त स्थान ज्यादै अग्लो भएमा त्यस्तो एकै ठाउँमा धेरै लेबर लगाउन पनि सकिँदैन। विस्फोटक पदार्थको प्रयोग पनि हामिले गरेका छैनौं। तसर्थ कुनै X-section लाई complete गर्न हामिलाई एक वर्षसम्म पनि लागेको छ। यस्तो अवस्थामा जल उपभोक्ता समितिले एकै पटकमा काम सम्पन्न गरेर मात्रै भुक्तानी

लिन पनि नसकेका कारण उसलाई कामदारको भुक्तानी निश्चित अबधिमा गर्नेपने हुन्छ। तसर्थ एउटै X-section लाई २ वा बढी लागत ईस्टिमेट तथा सम्झौतामा समावेश गर्दा repeatation जस्तो लाग्दछ। Field मा सम्झौता गर्दा Measurement को आधारमा नै गरिएको हुन्छ। उक्त Measurement लाई graph paper मा plot गरी सकेपछि volume calculation गर्न Area निकालेर volume calculation गर्ने technical परम्परा अनुसार मात्रै साथीहरूले Area उल्लेख गर्नुभएको रहेछ। यसमा आगामि दिनहरूमा Area को साथै cost मा Measurement पनि उल्लेख गर्न म लगाउने छु भन्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्न चाहन्छु भन्नेसमेतका व्यहोराको प्रतिवादी पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३ दमौलीका तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले गरेको बयान।

ख. म पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ मा सब इन्जिनियर पदमा कार्यरत थिएँ। त्यहाँ रहँदा पिपलटार सिंचाई योजनाको लागत ईष्टिमेट र सुपरभिजन कार्य गरेको थिएँ। जसमा हामि चारजना सब इन्जिनियरहरू- म आफैँ, बलदेव मण्डल, प्रभुनन्दन साह र कृष्णबहादुर वि.क.ले संयुक्त रूपमा लागत ईष्टिमेट, साईट सुपरभिजन तथा नापजाँच गरी बिल बनाएको हो। कार्यालयको कार्य आदेश बमोजिम हामी ४ जनाले उक्त योजनाको निर्माण कार्य गरेका हौं। आ.व. २०६१/०६२ को नापी किताबको नं. १,२ र ३ मा ०+२०० नभई नापी किताबमा लेखिएको १+२०० नै भएको र नापी किताबको पाना नं. ११ मा हुनुपर्ने चेनेज अनुसार नै भएको व्यहोरा अनुरोध छ। चेनेज १+००० उदाहरणार्थ होइन २+००० नै हो। नापी किताबको पाना नं. १६ मा १ लाई २ र २ लाई ३ नं. को ठाउँमा क्रमशः २ र ३ नै हुनुपर्ने हो। सोही नापी किताबको पाना २३ को चेनेज महलमा २+०५० देखि २+३५० भएको हो। नापी किताबमा इन्ट्री गरेको मितिलाई नै साधारणतया दस्तखत मिति मानेका हौं। नापी किताबमा लागत ईष्टिमेट भित्र रहेको Area लाई नबढ्ने गरी तथा साइटमा सम्पन्न कामको परिमाण बमोजिम cross section निकालिएको हो। योजना शुरु हुनुभन्दा अगाडि लागत ईष्टिमेट तयार गरेको हुन्छ र त्यो कार्यालयबाट स्वीकृत हुन्छ। त्यही नै स्वीकृत लागत ईष्टिमेट

हो। साथै cross section त्यससँग सम्बन्धित रहेकोले MB मा समावेश नगरिएको हो। योजना शुरू हुनु अघि पहुँलो कभर राखी स्पाइरल Binding गरेको नक्साको टुक्रा टुक्रा गरी तयार गरिएको लागत ईष्टिमेटसँग L section र cross section स्वीकृत लागत इष्टिमेटसँगै तयार गरी पेश गरेका छौं।

आठवटै टुक्रे लागत इष्टिमेटमा उपभोक्ता समितिको तर्फबाट गर्नुपर्ने निःशुल्क काम (जनश्रमदान) आठवटै टुक्रेसँग नकटाइ एकमुष्ट जनश्रमदान tail तिरबाट गरिएको हो। उपभोक्ता समितिको मागलाई ध्यानमा राखी उसले गर्नुपर्ने जनश्रमदान पुछारमा काम शुरू गराएको हो। म रहँदासम्म ट्रयाक खनिसकेको थियो। उपभोक्ता समितिका नामबाट काम गर्ने ठेकेदार होइन खुद उपभोक्ता समितिमार्फत नै काम भएको हो। देखाइएका ठेक्का, बिल लगायतका सेस्ता कागजातमा भएको सही मेरो हो। मिति २०६२।८।१ मा प्याकेजिङ्गका लागि टिप्पणी पेश हुँदा माटोको काम टुक्रा गरी गराउने भन्ने तत्कालीन क्षेत्रीय निर्देशकको मौखिक आदेशानुसार र समय अभावले गर्दा उपयुक्त चेनेजहरुको टुक्रे लागत इष्टिमेट तयार गरिएको हो। साथै योजनाको हकहितका लागि उपयुक्त लागत इष्टिमेट टुक्रा गरी काम संचालन गरिएको हो जसको पछि क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृतिसमेत भयो। यसरी अबधिका हिसाबले कम समयमै उक्त टुक्रा काम योजनाको हित अनुकूल भएको व्यहोरासमेत अबगत गराउन चाहन्छु। लागत ईष्टिमेट टुक्रा नगरेको भए टेण्डरद्वारा काम गर्नुपर्दथ्यो जसका लागि टेण्डर, सम्झौता लगायत सम्पूर्ण प्रक्रियाको लागि कम्तीमा डेढ, दुई महिना समय व्यतित हुन्थ्यो। जसले गर्दा निर्माणकार्य पछि हुन जान्थ्यो। त्यसकारण टुक्रा टुक्रा गरी उपभोक्ताबाट काम गराउँदा छिटो हुने भएकोले आयोजनाको हित अनुकूल भएको हो। हिल कटिङ तथा Track Cutting कामको लागत ईष्टिमेट अरु काम जस्तै Canal lining, Culvert तथा Building कार्यको लागत ईष्टिमेट जस्तो हुँदैन। किनकि काम गराउँदा हिल साइटमा कहिले काहीं लागत ईष्टिमेटअनुसार पनि हुन्छ तर खन्दै जादा Rock Classification फरक पर्ने हुँदा लागत ईष्टिमेट अनुसार हुन नसक्ने अवस्थाले परिमाण बढ्नु स्वाभाविक हुन जान्छ। त्यसकारण आठ वटा टुक्रे लागत ईष्टिमेटहरुमा उल्लेख भएका

परिमाण स्वीकृत लागत ईष्टिमेट भन्दाबढी हुन गएको हो। साइटको अवस्थाअनुसार लागत ईष्टिमेट तयार गरी कार्यालय प्रमुखज्यूबाट स्वीकृत गराई काम गराएको हुँ। आठवटा टुक्रे लागत ईष्टिमेट Alignment चेन्ज पछिको अवस्थाले गर्दा स्वीकृत परिमाण भन्दा फरक परेको हो। हामी त्यस साइटमा काम गर्ने ग्रुप तथा कार्यालय प्रमुख बीच कार्यालयमा भएको छलफलबाट Alignment सार्ने भनी कार्यालय प्रमुखको निर्देशन अनुसार गरेका हौं।

प्रत्येक सम्झौतामा उपभोक्ता समितिको कामबाट जनश्रमदान घटाउनुपर्ने नै हो। तर उपभोक्ता समितिबाट हुने काममा सबै उपभोग गर्ने कामदारहरु नभएकाले सो जनश्रमदान बराबरको रकम कटाउँदा काम प्रभावित हुने तथा सही उपभोग गर्नेहरुले एकमुष्ट जनश्रमदान पुछारतिर गरेका छन् भन्ने हिसाबले सो सबै कामको भुक्तानी दिने सिफारिस गरेका हौं। तत्कालीन माओवादी द्वन्द्वको परिस्थिति, उपभोक्ता समितिको चाहना, आयोजनाको हकहित तथा कार्यालयमा भएको छलफलबाट कूल हुनुपर्ने श्रमदान Tail Portion तिरबाट गराउने गरी कार्यालयको निर्देशनबमोजिम हामी ग्रुपद्वारा गरेको हो। Tail Portion भएको भनिएको जनश्रमदानको मूल्यांकन गरी नापी किताबमा प्रविष्ट गरेका छौं। Cross Section ग्राफ पेपरमा draw गर्दा Horizontal र Vertical Scale चुनेर गरिएकोले एउटा कोठाको क्षेत्रफल थाहा भए अनुसार नाप उल्लेख नगरेको हो साथै चेनेज दोहोरिने काम भएको छैन एउटै चेनेजमा partial काम पटक पटक भएकाले दोहोरिने देखिएको मात्र हो र भुक्तानी सोही बमोजिम भएको हो भन्नेसमेतका व्यहोराकोपश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन सब इन्जिनियर प्रतिवादी हरिदत्त साहले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

- ग. म २०४७ सालदेखि हालसम्म सिंचाई विभाग अन्तर्गत ओ. सि. पद र बढुवा (२४घ) अनुसारको इन्जिनियर पदमा बहाल छु। तनहुँमा २०५९।०६० देखि २०६१/०६२ सम्म बसी विभिन्न योजनामा निर्माण कार्य गराएको छु। जसमध्ये पिपलटार सिंचाई योजनामा आ.व. २०६१/०६२ मा निर्माण कार्य गराई आ.व. २०६२/०६३ मा सुरुवा भै गएको छु। पिलटार सिंचाई योजनामा मूल नहरको

हिल कटिड गर्ने कार्य त्यहाँका सम्बन्धित जल उपभोक्ता समितिमार्फत भएको थियो। कति रकम बराबरको काम भएको थियो त्यो कुरा एम.बी. र बिलबाट थाहा हुन्छ। नगद र जनश्रमदानको सम्पूर्ण निर्माण कार्यको एम.बी क्रमशः एउटैमा चढाएको छ, छुट्टा छुट्टै छैन। नापी किताब नं. १-२०६१/०६२ मा भएको हस्ताक्षर बलदेव मण्डल र हरिदत्त साहको हो। पाना नं. १५ देखि २१ सम्म हरिदत्त साह र बाँकी सम्पूर्ण बलदेव मण्डलको हस्ताक्षर हो। एम.बी नं. १-२०६१/०६२ को पाना नं. ३ र ४ को हस्ताक्षर हेर्दा चेनेज नं. ०१+२०० देखि ०१+८०० सम्मको लेखाइ सच्याएको जस्तो देखिँदैन। सोही नापी किताबको पाना नं. ११ को हस्ताक्षर बलदेव मण्डलको भएकोले यकिन भन्न सकिँदैन। ऐजनको पाना नं. १५, १६ को चे.नं. सच्याइएको छ कि छैन यकिन भन्न नसकिने, पाना नं. २३ मा पनि चे.नं. सच्याएको छ जस्तो देखिन्छ। पाना नं. ३४, ३५, ३६, ३७ मा नापीको लेखाइ गलत भएर सोलाई काटी पुनः लेखेको र सही गरेको प्रस्ट छ। पिपलटार सिञ्चाई योजनाको ०+००० चेनेज नं. बाट मुहान १ कि.मि. माथि सरेको हुँदा निर्माण काम गराउँदा पहिला सर्भेक्षण भएको ०+००० चेनेज नं बाट नापी उठाउँदा नमिल्ने भएकोले यकिन नहरको लम्बाइ लिनको लागि हाल भएको हेडवक्सबाट नै ०+००० मान्नपर्ने भएकोले लेखाइमा फरक परेको देखिन्छ। सोही अनुसार चेनेज नम्बरको लेखाइ फरक भएको देखिन्छ। निर्माण कार्यका लागि तयार भएको नक्साअनुसार जति कि.मि. मुहानको दूरी लागत इष्टिमेटमा राखिएको थियो त्यो भन्दा १ कि.मि. मुहान सारी हेडवक्स निर्माण गर्ने भनी दूरी बढाइएको छ। तत्कालीन कार्यालय प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलज्यूको स्वीकृत आदेशानुसार मुहान सारिएको र निजले लागत इष्टिमेट स्वीकृत गरी काम गराउन आदेश दिनुभएको व्यहोरा जानकारी गराउँदछु। लागत ईष्टिमेट टुक्राटुक्रा गरी भएकोले मुहान १ कि.मि. माथि सरेर नहरको लम्बाई १ कि.मि. बढी भएको छ र जुन +००० चे नं. देखि लागत ईष्टिमेट स्वीकृत र कार्य आदेश भएको देखिन्छ। पछि म सरुवा भई अन्य ठाउँमा गएको कारण बढी कुरा थाहा हुन सकेन। उक्त लागत इष्टिमेट आ.व.२०६२/०६३ को श्रावण महिनामा जिम्मा लगाएका थियौं।

लागत ईष्टिमेट तयार गर्दा Cross Section समेत लिई तयार गरिएको छ र सोही आधारमा रिभाइज्ड लागत ईष्टिमेट तयार गरिएको छ। Alignment Change गरी निर्माण कार्य गराउनका लागि २०६२ मंसिर महिनादेखि टुक्रा टुक्रा सर्भेक्षण कार्य गर्दै लागत ईष्टिमेट तयार भएको हो। यस योजनाको निर्माण कार्य गराउने बेलामा हामी तीनजना सब इन्जिनियर खटिएका थियौं। म सुरुवा भई जाँदा दुईजना काम गराइरहेका थिए। सम्पूर्ण कागजात वहाँहरुसित हुने भएको र सुरुवा भई जाँदा कागजात लान नपाउने भएकोले आफूसित कुनै पनि किसिमको कागजात नभएको व्यहोरा अनुरोध छ। वास्तवमा टुक्राटुक्रा गरी तयार गरिएको लागत ईष्टिमेट किताबसित Cross Section सर्भेक्षण गरेको पाना छैन। त्यो पाना मूल ड्रइङमा नै छ। Revised Estimate सित राख्नका लागि तयार गरिएको ड्रइङ अर्थात Revised Cost तयार गर्न गरिएको ड्रइङलाई नै मूल ड्रइङ भनिन्छ। Cross Section बिनाको टुक्रे लागत ईष्टिमेट छैन। जल उपभोक्ता समितिसित सम्झौता गराएकोमा सम्झौता बमोजिम D.O.I Part को भुक्तानी एकमुष्ट भए पनि सम्झौतासँग टुक्राटुक्रा W.U.A part को पनि नापी किताबमा चढाउनुपर्ने तर जल उपभोक्ता समितिले उक्त काम तलतिरको चेनेजमा एकैचोटि गरेको हुँदा सोही अनुसार W.U.A Part को नापी किताबमा चढाएको छ। चेनेजहरु दोहोरिने गरी लागत ईष्टिमेट भएको त छैन तर कुनै कुनै चेनेजमा Height बढी भएको कारण आधी Hight भई एउटा लागत ईष्टिमेट बनेको र बाँकी Hight राखी अर्को लागत ईष्टिमेट बनेको हुनुपर्छ तर Same Hight र लम्बाइ भएको एउटै लागत ईष्टिमेट छैन भन्नेसमेतका व्यहोराको पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३ तनहुँका तत्कालिन सब ईञ्जिनियर प्रभुनन्दन साहले गरेको बयान।

- घ. मलाई याद भएसम्म पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँमा २०५९ कात्तिक महिनादेखि २०६१ साल पुषसम्म कार्यरत थिएँ। पिपलटार सिंचाइ योजना सम्बन्धी देखाएका कागजातहरुमा दस्तखत मेरो हो हेरी सनाखत गरिदिउँ। पिपलटार सिंचाइ योजनाको Detail Survey आ.व. २०५५।०५६ तिर नै भएको हो। आ.व. २०६०/०६१ मा विस्तृत सर्भेक्षण गरिएन। रहेको रिपोर्टको आधारमा

Intake साइट fix गरी जल उपभोक्ता समितिसँग पछि छलफल गरिएको, Construction Survey गराई Command Area र Intake को level चेक गराउँदा सो level बाट पानी चल्ने देखिएकोले निर्माण कार्य शुरू गरिएको हो। Track cutting गर्दा पुरानै सर्भे Report को आधारमा Alignment fix गरिएको हो। मेरो सरुवा भए पश्चात आउने सब डिभिजन प्रमुखले यस योजनाको H/W र Canal Alignment परिवर्तन गरेको देखिन्छ। प्राप्त जानकारी अनुसार H/W को Location र Canal Alignment Reduced Level थाहा नभएर परिवर्तन गरिएको होइन बल्की हचुवाको भरमा परिवर्तन गरेको देखिन्छ। Reduced Level उल्लेख भएमा प्राविधिक रूपले H/W परिवर्तन गर्न गाह्रो भए पनि आफ्नो इच्छा अनुसार साइट आफै परिवर्तन गर्न यसले रोक्दैन। मुहानदेखि करिब २५० मि.सम्म को नहर alignment मुनि किसानहरुको उब्जाउ जग्गा रहेकोले त्यहाँ निर्माण गर्दा खस्ने माटोबाट खेत क्षति हुने भएको र योजना सम्पन्न हुन समय लाग्ने भएकोले ०+२५० देखि Track Cutting काम शुरू गरिएको छ। Desing, Drawing Estimate तयार गरी स्वीकृत गराउन समय लाग्ने भएकोले श्रीमान् क्षेत्रीय निर्देशकज्यूको अध्यक्षतामा मिति २०६०।१०।१३ मा यस क्षेत्रका डिभिजन, सब डिभिजन प्रमुखहरुको बैठकको निर्णय बमोजिम विनियोजित रकमको परिधीभिन्न रही निर्माण कार्य शुरू गरिएको हो। पुरानो Survey अनुसार Canal Alignment सोहीबाट रहेकोले Hard Rock Cutting गराइएको हो। आ.व. २०६१/०६२ नम्सको २.४ Medium Rock को Cutting का लागि प्रयोग गर्ने Labour संख्याको आधारमा लागत ईष्टिमेट तयार र भुक्तानी गरिएको छ भने आ.व. २०६०/०६१ मा Hard Rock Cutting को लागि नम्सको २.६ (क) मा दिइएको ज्यामि संख्या ५ को आधारमा लागत ईष्टिमेट तयार गरी भुक्तानी दिइएको छ। साइटमा रहेको Rock को किसिमको आधारमा नम्समा उल्लेख गरिएको ज्यामी संख्या राखी दररेट तयार गरिएको छ। पिपलटार सिंचाइ जलउपभोक्ता समिति, दर्तावाला अधिकारिक समिति हो र त्यसको प्रमाण कार्यालयमा छ। म तनहुँमा सब डिभिजन प्रमुख रहँदा यस योजनाको मूल लागत ईष्टिमेट तयार गरी आ.व. २०६०/०६१ को खर्च समावेश गरी आ.व. २०६०/०६१ मा क्षेत्रीय

निर्देशनालयमा पेश गरेको थिएँ। सो लागत ईष्टिमेट र डिजाइन २०६१ साल पौष महिनासम्म स्वीकृत नभएको हुँदा बजेट विनियोजन भए तापनि यस योजनामा थप निर्माण कार्य गराइएन। आ.व. २०६०/०६१ मा जल उपभोक्ता समितिमार्फत गराइएको Rock Cutting को कार्य पुरानो सर्भेक्षण बमोजिम Canal Alignment मा रहेको, सो कार्यको लागत ईष्टिमेट विनियोजित रकमको परिधिभित्र रही क्षेत्रीय निर्देशकज्यूको निर्देशन र आदेश बमोजिम स्वीकृत गरी गराइएको छ। यसै Canal Alignment मा Detail Estimate तयार गरी क्षेत्रीय निर्देशक समक्ष पेश गरिएको थियो। मेरो सुरुवा पश्चात निर्माण कार्य शुरू गरिएको Canal Alignment मा कार्य नगरी आउने सब डिभिजन प्रमुख आफै मनपरी ढंगले Canal Alignment परिवर्तन गरेको कारण सो को (प्रयोगमा नआएको Rock Cutting) जिम्मेवारी उसको भएको हो भन्नेसमेतका व्यहोराको पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन सब इन्जिनियर राजेन्द्र प्रसाद यादवले गरेको बयान।

ड. म २०५९ देखि २०६२ सम्म जिल्ला सिंचाइ कार्यालय तनहुँ र २०६३-६५ सम्म बबइ सिंचाई आयोजना बर्दियामा र हाल २०६६/०६७ मा पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ५ अर्घाखाँचीमा कार्यरत छु। देखाइएको सबै नापी किताबहरु हेरें। फाइलहरुमा देखाइएको दस्तखत मेरो हो। हेरी सनाखत गरीदिएको छु। आ.व. २०६१/०६२ को नापी किताबमा पाना नं. २ देखि १४ सम्म र पाना नं. २२ देखि २६ सम्म मेरो हस्ताक्षरबाट लेखिएको हो। यस पानाहरुमा चेनेजहरु सच्याएको छ। यसो गर्नुको प्रमुख कारण ट्रयाक कटिड कार्यको शुरुवात गर्दा पहिला जुन चेनेजलाई ०+२५० बाट शुरुवात भयो त्यस ठाउँबाट इन्टेक साइट १ कि.मि. Up Stream मा कायम भयो। यसो हुनुको पनि प्रमुख कारण Canal Longitudinal Bed Slope १:३५० मा कायम गर्ने कार्यालय प्रमुखको निर्देशन बमोजिम Up Stream मा Section Survey बाट सो परिवर्तन देखिएपछि नापी किताबमा सो चेनेजहरु स्पष्ट रुपले फरक पर्ने भएकोले पछि चेकजाँच गर्दा फरक नपर्ने गरी कार्यालय प्रमुखसँग नक्सामा सही गराई सच्चाइएको हो। नक्सा भनेको As Built Drawing हो। आ.व. २०६१/०६२ को कामको नापी

M.B. किताबमा Final Bill मा Chainage सच्चाउनु परेको छैन। त्यस आ.व. को (२०६१/०६२) को फाइनल बिल अनुसारको As Built Drawing स्वीकृत भएको हो। आ.व. २०६१/०६२ को दोस्रो चौमासिकमा कार्यक्रम आएपछि सो अनुसार पिपलटार प्याकेजिङ सम्बन्धी फोटोकपीहरुमा मेरो दस्तखत छ। हेरेर सनाखत गरीदिएको छु। पिपलटार सिंचाई योजनाको मूल लागत इष्टिमेट स्वीकृत भएपछि यसमा समावेश भएको विभिन्न कार्यहरुलाई ४ वटा प्याकेजमा टुक्रा पारी कार्यान्वयन गर्ने भनी छुट्याएको कार्य प्याकेजिङ हो। मझौला सिंचाई योजना कार्यक्रममा स्वीकृत लागत ईष्टिमेट अनुसार एकमुष्ट बजेट नभएकाले बजेट अनुसारको टुक्रे काम गर्नलाई प्याकेजिङ गर्नुपरेको हो। पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय पोखराबाट भएको प्याकेजिङ कार्यमा सो योजनामा प्याकेजिङ अनुसार जनश्रममार्फत गर्ने काम, पहिला भइसकेको काम र अब गर्नुपर्ने काम तथा टेन्डर प्रक्रियाबाट गर्नुपर्ने काम गरी चार प्याकेजअनुसार नै भएको हो। यसमा अब गर्नुपर्ने काम गराउँदा पहिला प्रस्तावित र स्वीकृत भएको काम र पछि भएको काममा मूल नहरको स्वीकृत डिजाइन स्लोप १:५०० लाई १:३५० मा परिवर्तन गर्दा (यस अनुसारको कार्यालय प्रमुखले लागत इष्टिमेट स्वीकृत गर्नुभएको छ।) क्रममा फरक नपरे पनि क्वान्टिटीमा फरक रहेको छ। पिपलटार सिंचाई योजनाको प्याकेजिङ कार्यको फायल पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय पोखरामा पठाइएपछि श्री सब डिभिजन प्रमुखले प्याकेजिङ अन्तर्गत काम हुने र त्यस अनुसारको जल उपभोक्ता समितिसँग कार्य गराउन लागत ईष्टिमेट गरी सम्झौता गर्न निर्देशन दिनु भएपछि पिपलटार सिंचाई योजनाका हामी ३ जना साइट इन्चार्जमध्ये हरिदत्त साहले टिप्पणी लेख्नुभएको र कार्यालय प्रमुखज्यूको निर्देशन अनुसार हामीले संयुक्त रुपमा सो लागत ईष्टिमेट पेश गरेका हौं र त्यसमा सब डिभिजन प्रमुखले मिति राखेरसमेत स्वीकृत गर्नुभएको छ। यस लागत ईष्टिमेटमा भएको क्वान्टिटी र स्वीकृत लागत ईष्टिमेटमा भएको क्वान्टिटीमा फरक आउनुको प्रमुख कारणमा यी दुवैको चेनेजमा भिन्नता भएकोले सो देखिएको हो। कार्यालय प्रमुखले नहर निर्माण कार्यको Bed Slope १:३५० कायम गर्ने र सोही अनुसारको क्वान्टिटी तयार गर्ने भनी निर्देशन

दिनुभएकोले फिल्डमा हाम्रो टिमले सोही अनुसारको work out प्रारम्भ गर्यौं। हामीले सो अनुसारको स्वीकृति लिएका छौं।

यस योजनाको आ.व. २०६२/०६३ को कार्य संचालनमा शुरुदेखि नै हामीहरू तीनजना साइट इन्चार्जहरू भएकाले सबैजनाले योजना निर्माणमा खटिई रहेका थियौं। यस आ.व.को शुरुको प्याकेजिङ्गदेखि नै कार्यालय प्रमुखको निर्देशन र स्वीकृत लागत इष्टिमेट अनुसार हामीले फिल्डमा काम गरीरहेका थियौं। आयोगलाई मैले त्यतिखेर जवाफ दिँदा त्यस क्षेत्रमा लाइन लेभल TBM pegging आदि थियो भनेको थिएँ। आयोगलाई मैले जानी बुझीकन नियतबस झुटो बयान दिन खोजेको होइन। टिमवर्क र केही पुरानो आ.व. को कार्य भएकोले सकभर मैले आफूले जानेको कुरा आयोगलाई प्रस्ट पार्ने काम गर्ने छु। त्यतिखेरको घटना क्रममा विनियोजित बजेट आइसकेपछि र निर्माण कार्य प्रारम्भ गर्ने उद्देश्य अनुसार कार्यालय प्रमुखले निर्देशन दिइसक्नु भएपछि फिल्डमा लेभल चेक गर्ने काम शुरु भएपछि नै शुरुको कामको प्रारम्भ नै स्लोप परिवर्तन गरी भएको हो। Alignment परिवर्तन गर्ने कुरामा योजनाको स्वीकृत गराउने प्रक्रिया पनि दोषी छ। कुलोको Bed Slop १:७०० मा खनेकोमा १:५०० मा स्वीकृत गरीदिएको थियो। यसले गर्दा यस Alignment मा काम गर्दा कुलो Command Area मा प्रवेश गर्दा ६ मि. Vertical Head तल झर्ने थियो। सिंचाई विभाग अन्तर्गतको निर्माण कार्यमा M.B. entered by र M.B. entry date भनेर लेखे चलन भए अनुसार गरेको हो। एउटै साइटमा तीन जनालाई कार्यदिश भए पछि संयुक्त दस्तखत गर्ने कार्यालय प्रमुखको निर्देशन भए बमोजिम त्यसो गरेका हौं भन्नेसमेतका व्यहोराको पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन सब ईञ्जिनियर बलदेव मण्डलले गरेको बयान।

च. मैले मिति २०६३ चैत्र देखि २०६५ चैत्रसम्म पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३, तनहुँमा सब इन्जिनियर पदमा कार्य गरेको हो। २०६५ चैत्रदेखि हालसम्म जल उत्पन्न नियन्त्रण सब डिभिजन कार्यालय नं. २ पोखरा, कास्कीमा

कार्यरत, २०६६ सालदेखि विशेष इन्जिनियर पदमा कार्यरत छु। जल उपभोक्ता समितिमार्फत भएको काममध्ये ठे.नं. ३/२०६३/०६४ को तेस्रो रनिङ्ग बील र अन्तिम बीलको नापी कूल, ठेक्का बीलमा मेरो दस्तखत छ। त्यसपछि टेण्डरबाट भएको काममा म पनि कार्यरत थिएँ। टेण्डर प्रक्रियाका कामहरू संयुक्त रूपमा अफिसबाट काम गराएको थिएँ। म भर्खरमात्र सुरुवा भई पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँमा आएको थिएँ। म हाजिर भएपछि कार्यालयबाट अन्य साथीहरूको सुरुवा भएको अवस्थामा उक्त योजनाको टेण्डर प्रक्रियाबाट भएको कामहरू पनि गराउनु पर्ने भएकोले कार्यालय प्रमुखबाट लिखित कायदेशि बीना नै मलाई खटाइएको थियो। स्ट्रक्चरको काम शुरु हुँदैगर्दा समितिबाट भएको एउटा काम ठे.नं. ३।२०६३/०६४ को तेस्रो रनिङ्ग बील र फाइनल बील दिनको लागि साथीहरूले नापी किताव तयार गरेकोमा म पनि उक्त साइटमा गएकोले दस्तखत गर्नु पर्छ भनिएको हुँदा मैले नापी किताव ठेक्का बीलमा दस्तखत गरेको छ। समितिबाट भएको काम म साइटमा गएपछि भएकोमा बिल अफ क्वान्टिटी र फिल्डको नापी पनि मैले ठीक देखेको हुँदा उक्त बीलमा दस्तखत गरेको हुँ। सो नापी कूल भएको दस्तखत मेरो हो, हेरी सनाखत गरीदिएँ। उक्त चेनेजमा पहिला भएको कामको बारेमा मलाई थाहा छैन पछि म उक्त साइटमा गएपछि उक्त कामको क्वान्टिटी भुक्तानी दिएको हुँ भन्नेसमेतका व्यहोराको पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन सब ईन्जिनियर कृष्ण बहादुर वि.क.ले गरेको बयान।

छ. पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समितिको कोषाध्यक्ष पदमा मिति २०६३।१२।१२ देखि हालसम्म कार्यरत छु। उक्त योजनाको जल उपभोक्ता समितिको कोषाध्यक्ष पदको हैसियतले विभिन्न मितिमा ५ पटक पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डि.नं. ३ दमौली तनहुँबाट पिपलटार सिंचाई योजनाको निर्माण कार्य गराएवापत बिल भुक्तानी बुझिलिएको हुँ। भुक्तानी वापत प्राप्त चेक समितिको नाममा भएको नेपाल बैंक लिमिटेड दमौलीमा भएको खातामा जम्मा गरीदिएको छ।

समितिको नामको चेक बुक समितिको अध्यक्ष दल बहादुर दरैको जिम्मा थियो। अध्यक्षले चेकमा दस्तखत गरी सकेपछि मैले पनि चेकमा दस्तखत गरीदिने गरेको र म लेखपढ गर्न नजान्ने भएको हुँदा कुन कुन मितिमा क-कसलाई के कति रकम भुक्तानी भएको छ भन्ने सम्बन्धमा म अनविज्ञ छु। समितिका अध्यक्ष दल बहादुर दरै र म जीत बहादुर सिंजालीको संयुक्त दस्तखतबाट खाता संचालन भएको छ। पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समितिको आम्दानी खर्चको हिसाव किताव अध्यक्ष दल बहादुर दरैका छोरा रुप बहादुर दरैले राखे गरेको छ। मैले लेखपढ गर्न नजानेको हुँदा समितिको हिसाव किताव समितिकै अध्यक्षका छोरा रुप बहादुर दरैले राखे गर्नु भएको हो। जल उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष दल बहादुर दरै मिति २०६५।११।२० मा स्वर्गारोहण हुनु भएको हो। हाल उक्त पद रिक्त छ। उक्त समितिको कागजातहरु समितिका तत्कालीन अध्यक्षका छोरा रुप बहादुर दरैसँग छ। तत्कालीन अध्यक्षका छोरा रुप बहादुर दरैले सही हिसाव किताव राखिदिनु हुन्छ भन्ने विश्वासमा कोषाध्यक्ष पदमा बसी काम गरेको हुँ। उक्त कागजातहरुमा भएको दस्तखत मेरो हो हेरी सनाखत गरीदिउँ। पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन कार्यालयका कुनै कर्मचारीलाई रकम दिएको छैन। समितिको हर हिसाव सबै तत्कालीन अध्यक्ष दल बहादुर दरैका छोरा रुप बहादुर दरैले गर्दै आउनु भएकोले मलाई यस सम्बन्धमा केही पनि जानकारी छैन। सम्झौता बमोजिमको परिमाणमा जनश्रमदान हुन नसकेको, स्थानीय वासिन्दाबाट समितिले पूरा जनश्रमदान जुटाउन नसकेको, मैले बिल भर्पाइहरुमा सहीछाप गरी दिएको हो तर सम्पूर्ण कारोबार र हरहिसाव चेक काट्ने लगाएतका सम्पूर्ण कोषाध्यक्षले गर्नु पर्ने काम तत्कालीन अध्यक्ष दल बहादुर दरैका छोरा रुप बहादुर दरैले गर्नु भएको र सम्पूर्ण चेक बुक, बिल भर्पाइ लगाएतका सबै कागजातहरु समेत निज रुप बहादुर दरैको जिम्मामा पहिलेदेखि नै भएकोले मैले विश्वासमा सही छापसम्म गरीदिएको हो। मैले सही मात्र गर्न जानेको र लेखपढ गर्न नजानेकोले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका नायव सुब्बा मधु कुमारी रायमाझीले यो वयान लेखिदिनु भएको हो। पढी

बाँची सुनी पाएँ यसमा मैले भने बमोजिम नै लेखिएको व्यहोरा ठीक साँचो हो भन्नेसमेतका व्यहोराको पिपलटार सिँचाई योजना, जल उपभोक्ता समितिका कोषाध्यक्ष जित बहादुर सिँजालीले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

ज. म उक्त समितिमा कोषाध्यक्ष पदमा मिति २०६१ देखि २०६३ सम्म कार्यरत थिएँ। सो समितिका कोषाध्यक्षको हैसियतले अध्यक्ष र मेरो संयुक्त दस्तखतबाट बैंक खाता संचालन गरेको हो। योजना कार्यालयबाट विभिन्न मितिमा बिल भुक्तानी बुझ्निएर समितिको खातामा जम्मा गरीदिएको हो। अध्यक्ष दल बहादुर दरैको जिम्मामा चेक बुक रहेको थियो। चेक काट्नेदेखि समितिको सम्पूर्ण हिसाव किताव राख्ने काम निजका छोरा रुप बहादुर दरैको जिम्मामा थियो। मैले लेखपढ गर्न नजानेको तर दस्तखत मात्रै गर्न जानेको हुनाले अध्यक्षको छोरालाई विश्वास मानी सम्पूर्ण हिसाव किताव राख्ने जिम्मा दिइएको हो। बैंक खाता चाँही अध्यक्ष दल बहादुर दरै र मेरो दस्तखतबाट संचालन भएको थियो। अध्यक्षले दस्तखत गरेर ल्याए पछि मैले दस्तखत गर्ने गरेको हो। मलाई लेखपढ गर्न नआउने भएकोले के कति रकम कुन कुन मितिमा क-कस्लाई दिइयो भन्ने एकिन हुन सकेन। उहाँ मिति २०६५।११।२० मा स्वर्गारोहण हुनु भएको हो। उपभोक्ताहरूको सल्लाहअनुसार कोषाध्यक्ष पदमा वहाल रहेको हो। सो समयमा पढे लेखेका मानिसहरू पनि गाउँमा थिएनन्। योजनाका कर्मचारीलाई कुनै रकम दिएको छैन। सरकारी योजना भई सोको लागि बजेट विनियोजन भएको कारण उपभोक्ताहरूबाट पूर्ण रुपमा जनश्रमदान नजुटेको हो। प्राविधिक कुरा भएको हुनाले मलाई जानकारी भएन। मैले बिल भरपाईहरूमा सही छाप गरीदिएको हो तर सम्पूर्ण कारोबार र हर हिसाव, चेक काट्ने लगायतका सम्पूर्ण कोषाध्यक्षले गर्नु पर्ने काम तत्कालीन अध्यक्ष दल बहादुर दरैका छोरा रुप बहादुर दरैले गर्नु भएको र सम्पूर्ण चेक बुक, बिल भरपाई लगाएतका सबै कागजातहरू समेत निज रुप बहादुर दरैको जिम्मामा पहिलेदेखि नै भएकोले मैले विश्वासमा सही छाप गरीदिएको हो। मैले सहीमात्र गर्न जानेको र लेखपढ गर्न नजानेकोले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका नायव सुब्बा मधु

कुमारी रायमाझीले यो बयान लेखिदिनु भएको हो। पढी बाँची सुनी पाएँ यसमा मैले भने बमोजिम नै लेखिएको व्यहोरा ठीक साँचो हो भन्ने व्यहोराको पिपलटार सिंचाई योजना, जल उपभोक्ता समितिका तत्कालिन कोषाध्यक्ष श्याम बहादुर दरैले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

झ. पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समितिका तत्कालीन अध्यक्ष श्री दल बहादुर दरै मेरो बुबा हुनुहुन्छ। उहाँको मिति २०६५।११।२० गते स्वर्गारोहण भै सकेको छ। उक्त समितिका अध्यक्ष दलबहादुर दरै, कोषाध्यक्ष श्री जित बहादुर सिंजाली र श्यामबहादुर दरै तीनैजना सामान्य दस्तखतमात्र गर्नसम्म जान्ने, सबै कुरा लेखपढ गर्न नजान्ने भएकोले उहाँहरु तिनै जनाको सल्लाहअनुसार पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समितिको आम्दानी खर्चको हिसाव राख्ने सहयोगीको भूमिका निर्वाह गर्नेकार्य मेले गरेको हुँ। सो सम्बन्धी सम्पूर्ण कागजात तत्कालीन अवस्थामा मेरो बुबा अध्यक्ष भएको नाताले मैले सहयोग गरिराखेको मात्र हुँ। हाल उक्त कागजात बुझाउन अर्को जल उपभोक्ता समिति नबनेको कारण मसँग नै छ। जल उपभोक्ता समितिको नेपाल बैंक लिमिटेड दमौलीस्थित बैंकमा योजना कार्यालयबाट निर्माणवापत दाखिला रकम काम गर्ने मजदुरहरुलाई दैनिक हाजिरी अनुसार पारिश्रमिक दिने व्यवस्था थियो। चेकबाट रकम भुक्तानी लिँदा अध्यक्ष र कोषाध्यक्षको सल्लाहबमोजिम चेक काटी अध्यक्ष र कोषाध्यक्षको रोहवरमा लेवरहरुलाई भुक्तानी दिने व्यवस्था थियो। रकम भुक्तानी गर्दा अध्यक्ष र कोषाध्यक्षको हातबाट लेवरहरुलाई भुक्तानी दिने गरिएको थियो भन्नेसमेतका व्यहोराको पिपलटार सिंचाई योजनाका तत्कालिन अध्यक्ष दल बहादुर दरैका छोरा रुप बहादुर दरैले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

ज. मैले सिंचाई सब डिभिजन नं.३ तनहुँमा २०६२ वैशाखदेखि ०६३ चैत्र १ सम्म कार्य गरेको थिएँ, त्यहीबेला मेरी मुमा चम्पादेवी नापीत स्वर्गे हुनुभएको थियो। उक्त अबधीमा मैले पहिलेदेखि हुँदैआएको हिल कटीङ्ग कार्य इष्टिमेट/सम्झौताअनुसार फिल्डमा कार्य गराएको थिएँ, दस्तखत हेरी सनाखत गरीदिँ। म कार्यालय हाजिर

भै सकेपछि विगत आ.व. देखि नै न्यू कन्सट्रक्सन प्रोजेक्टअनुसार हिल कटिङ्गको कार्य हुँदै आएको थियो। क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृत लागत अनुमान मैले हेरेको छैन। आर्थिक ऐन नियमअनुसार विनियोजित भै आएको बजेटलाई सदुपयोग गर्ने तथा लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गर्ने अधिकार भएकोले कार्यालय प्रमुख ज्यूको निर्देशन अनुसार लागत ईष्टिमेट तयार गर्न लगाएको हो। मेरो जानकारी अनुसार पहिलेदेखि नै माटो खन्ने कार्य ज.उ.समिति मार्फत नै भै आएको हुँदा सोहीअनुसार ओभरहेड समावेश नगरीकन लागत ईष्टिमेट तयार पारिएको हो। मैले कार्यालय हाजिर भै सकेपछि Repeat भएको चेनेजहरुको लागत ईष्टिमेट तयार पार्ने सो अनुसार खन्ने कार्य गर्ने तथा जल उपभोक्ता समितिले एकै पटक EW excavation कार्य गर्दा फुल सेक्सनमा काट्न नसकेकोले Partial X-Section त्यसपछि फुल सेक्सन कार्य गराउँदा चेनेज ०+७०० देखि १+१००सम्म रिपीट हुन गएको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। योजनाको मूल लागत ईष्टिमेट मैले हेर्न नपाएको हुँदा सो भन्दा फरक भएको व्यहोरा समेत थाहा नभएको हो। लागत ईष्टिमेट तयार पार्ने क्रममा मेरो मुमा मिति २०६३ फागुण २५ गते स्वर्गिय हुनु भएको हुँदा किरियामा वस्नु परेको र किरिया अबधिसम्म आफू घरबाट बाहिर निस्कन नसकेकोले पछि सो ईष्टिमेटमा दस्तखत गरी दिएको हो। मैले ती ईष्टिमेटहरु एउटा साइटमा ३३ जना तत्कालीन सब इन्जिनियरहरु खटिई कार्य गरी राखेको हुँदा वहाँहरुको विश्वासमा तथा कार्यालय प्रमुखज्यूको निर्देशन अनुसार गरेको हो। मेरो आफ्नो घरायसी समस्याले गर्दा (आमाको स्वास्थ्यको कारण) ती कामको नापी पनि ३ जना सब इन्जिनियरको विश्वासबाट नै मैले पनि दस्तखत गरिदिएको हो। उक्त समयमा म फिल्डपनि खटिएको थिइन तथा भ्रमण आदेश पनि स्वीकृत गराएको छैन। अतः परिमाण नापीको हकमा मेरो अवस्था अनुसार फिल्डमा जान नसकेको हुँदा ३ जना साइट इन्चार्जको विश्वासको आधारमा गरेको हो भन्नेसमेतका व्यहोराको पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३, तनहुँका तत्कालिन ईन्जिनियर धिरेन्द्र नापितले गरेको बयान।

ट. म पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयमा २०६२ पौषदेखि २०६५ मंसिरसम्म कार्यरत रहेको थिएँ। म कार्यरत रहँदा योजना शाखाको कामको जिम्मेवारीअन्तर्गत मोवाइल इरिगेशन टिम लिडर भई जिल्लाहरुबाट मूल्यांकनका लागि पेश हुने योजनाहरुको प्राविधिक विश्लेषण गर्ने तथा त्यस्ता आयोजनाहरु प्राविधिक, आर्थिक, सामाजिक आदि रूपले संभाव्य भएमा स्वीकृतिका लागि सिफारिस गर्ने, लागत ईष्टिमेट स्वीकृतिका लागि सिफारिस गर्ने, स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अन्तर्गत योजनाहरुको चौमासिक प्रगति प्रतिवेदनहरु तयार गर्ने, वार्षिक कार्यक्रम तयार गर्ने र निर्देशकज्यूमा पेश गर्ने गर्दथेँ। निर्देशकज्यूको प्रत्यक्ष मातहत र निर्देशनमा रही सिंचाई योजनाहरुको आवश्यकता अनुसार अनुगमन गर्नेक्रममा पिपलटार सिंचाई योजनाको कार्य प्रगति निरीक्षण गर्ने सिलसिलामा सम्झना भएसम्म २०६४ वैशाखमा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखराका अन्य इन्जिनियरहरूसँग तथा पोखराका निर्देशकज्यूसँग २०६४ असारमा निरीक्षण भ्रमण भएको थियो। स्थलागत निरीक्षणको क्रममा योजनाको निर्माण कार्यको प्रगति निरीक्षण तथा अनुगमन कै अंगको रूपमा रहेको चौमासिक प्रगति प्रतिवेदन तथा समिक्षाको कार्यमा सहभागी हुने गरेको थिएँ। अनुगमनको जिम्मेवारी स्वयं कार्य संचालन गर्ने कार्यालय, क्षेत्रीय निकाय, विभाग तथा मन्त्रालयमा समेत हुने हुँदा क्षेत्रीय निर्देशनालयको सि.डि.ई. को हैसियतले निर्माण प्रगति (Progress Monitoring) भएको मा निरीक्षणको क्रममा स्वीकृत दस्तावेजको सोधखोज हुँदा उपलब्ध नभएको हो। स्वीकृत लागत ईष्टिमेट/डिजाइन/ड्रइङ्ग उपलब्ध हुन नसकेको तथा विभिन्न स्थानमा अस्वाभाविक Excavation देखिँदा निर्देशकज्यूमा सो सम्बन्धी मौखिक जानकारी गराएको तथा निजसमेतको टोलीले अर्को मितिमा निरीक्षण अनुगमनको क्रममा सो कुराहरु अबगत गरेको हो। हरेक योजना अनुगमन निरीक्षण पश्चात् योजनाको प्रगति सम्बन्धमा क्षेत्रीय निर्देशकज्यूसँग छलफल हुने गरेको, भ्रमण पश्चात् पनि योजना सम्बन्धमा मौखिक जानकारी गराएको हो। योजनाको स्वीकृत डिजाइन/ड्रइड तथा लागत ईष्टिमेट उपलब्ध नभएको अवस्थामा स्वीकृत परिधिभन्दा फरक कैफियतहरु उल्लेख

हुन नसकेको हो। यसै गरी दोश्रो निरीक्षण भ्रमणमा स्वयं निर्देशकज्यू पनि जानु भएको र सो समयमा जानकारी भएका कैफियत तथा Findings हरू रिपोर्ट, टिप्पणीमा उल्लेख गरिसकेको छ। उक्त प्रतिवेदनमा गरेको दस्तखत मेरो हो। निजले संशोधित लागत ईष्टिमेट पेश गर्दा पूर्वस्वीकृत लागत ईष्टिमेट पेश नगरेको, टिप्पणीमा उल्लेख गरेको व्यहोराको अध्ययनबाट मूल नहरको लम्बाई ७ कि.मि. रहेको पाइएकोले सो उल्लेख गरिएको हो। सो कुरा सब डिभिजन प्रमुखले आफ्नो टिप्पणीमा उल्लेख गरेको देखिन्छ। सोही आधारमा गल्छी कटिङ्ग गर्दा १.१२५ कि.मि. लम्बाई घट्ने उल्लेख छ। संशोधित लागत ईष्टिमेट स्वीकृतिका लागि पेश गर्दा सो बढ्नुको कारण प्रष्ट पार्ने अनुरोध भएकोमा योजनाको संभाव्यता अध्ययनका क्रममा त्रुटी भएको उल्लेख गरिएको छ। तर निरीक्षणको क्रममा स्थानीय व्यक्तिसँगको सोधपुछमा सो कुरा आएको हो। सो पुष्टि गर्ने प्रविधिक आधार प्रतिवेदनहरूसँग पेश नभएकोले स्थानीयसँगको सोधपुछलाई आधार मानिएको छ। योजनाको निरीक्षण भ्रमणका क्रममा सब डिभिजन प्रमुखले इन्टेक माथिसार्ने वा नसार्ने कुनै छलफल भएन। स्वीकृत डिजाइन ड्रइङ्स विपरित मौखिक आदेशमा इन्टेक सार्ने आदेश आफूले नदिएको हो। सब डिभिजन प्रमुखले आफ्ना प्रतिवेदन तथा टिप्पणीहरूमा इन्टेक सारेको कहिँ कतै उल्लेखसमेत गरेको छैन। साथै रिभाइज्ड इष्टिमेट पेश हुँदा अस्वाभाविक प्रकारले नहरको लम्बाई बढ्न गएको पाइएकोले किन बढेको भन्ने सोधखोजमा स्थानीयबाट इन्टेक सारिएको सम्बन्धी जानकारी भएको हो। सो कुरा क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट गठित टोलीलेसमेत प्राप्त प्रतिवेदनहरू/टिप्पणीहरूको अध्ययनबाट दिइएको रिपोर्टमा उल्लेख गरिएको छ। सम्मानीत अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा पिपलटार सिंचाई योजनाको सम्बन्धमा सोधनी भएका प्रश्नहरू मेरो हस्ताक्षरमा मैले नै हस्तलिखित गरी प्रष्ट्याएको छु। वयान मैले जाने बुझसम्म सत्य साँचो हो भन्नेसमेतका व्यहोराको पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखराका तत्कालिन सि.डि.ई. गोपाल प्रसाद सिग्देलले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

ठ. मेरो पदस्थापना पश्चिमाञ्चल सिंचाई निर्देशनालय, पोखरामा भएपछि २०६३ श्रावण अन्तिम हप्तादेखि २०६६ असोज महिनासम्म कार्यरत रहे। यसै बीच दुईपटक गरेर करीव ५ महिना अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा काजमा थिएँ। २०६६ मंसिरदेखि चैत्र महिनासम्म सिंचाई विभागमा सु.ई. पदमा रही हाल म मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयमा निर्देशक पदमा कार्यरत छु। क्षेत्रीय निर्देशकले खास गरेर सिंचाई विभाग मातहतको क्षेत्रीय निर्देशनालयको प्रमुख अधिकारी भएर काम गर्ने हो। साधारण रूपमा भन्दा क्षेत्रीय निर्देशनालय मातहत कार्यालयबाट सम्पादन हुने कार्यहरू (सिंचाई योजना संचालन) मा तोकिएको सीमाभित्रका आयोजना स्वीकृति, लागत ईष्टिमेट स्वीकृति, अनुगमन र आफ्नै कार्यालयका (सहायक) कर्मचारीहरूलाई काममा परिचालन गराउने कार्य मुख्य पर्दछन्। अधिकारको सीमाको कुरा गर्दा रु. एक करोडसम्म लागत ईष्टिमेट भएका आयोजना विभागीय कार्यविधि अनुरूप स्वीकृति दिने, रु. ३ करोडसम्मको लागत ईष्टिमेट, डिजाइन ड्रइङ्ग सहित स्वीकृत गर्ने र कर्मचारीको विदा स्वीकृति, मातहत कर्मचारीलाई समुचित निर्देशन दिने र आवश्यकतानुसार प्रतिवेदन र कागजात स्वीकृतिका लागि सिंचाई विभागमा पेश गर्ने प्रक्रिया छ। मैले आयोगमा उपस्थित हुनु पर्ने जानकारी पाउनुपूर्व आमा स्वर्गे हुनु भएकोले काजक्रियामा बाग्लुङ्ग घरमा थिएँ। त्यसपछि तुरुन्त विभागीय आदेश अनुसार वार्षिक (२०६६।०६७) प्रतिवेदन पूरा गर्नु पर्ने, अन्य केही वैदेशिक सहायतामा संचालित आयोजनाको प्रगति पुनरावलोकन भए पनि मैले प्राप्त गरेको पहिलो सूचना पत्र कै आधारमा उपस्थित भएको छु। मैले निर्देशक पदमा रहँदा आ.व. २०६३/०६४ को अन्त्यतिर स्थलागत निरीक्षण गरेको थिएँ। आयोजनामा पूर्व स्वीकृत लागत ईष्टिमेट भन्दाबढी खर्च गर्नु पर्ने अवस्था सम्बन्धित सब डिभिजनबाट क्षेत्रीय निर्देशनालयमा पेश हुन आएको र असामान्य रूपमा परिमाण बढ्न गएको देख्दा स्थलागत स्थिति बुझ्न निरीक्षण गरिएको हो। उक्त निरीक्षण पश्चात् त्यस्ता तथ्यहरू (पूर्व निर्धारित एवं स्वीकृत आइटम र परिमाण तथा परिवर्तन गर्नु पर्ने औचित्य) यकिन गर्न नसकिएकोले मौखिक रूपमा र उक्त

संशोधित लागत ईष्टिमेट फाइल फिर्ता गर्दा लिखित रुपमा थप कार्यको खरिद नगर्न निर्देशन दिने काम भयो। स्थलागत निरीक्षणस्वरूप इन्टेक (बाँध) मूल नहरको शुरुको अंश, संरचना निर्माणाधीन स्थल र नहर निर्माण स्थलको अवलोकन गरिएको हो। साइटमा स्वीकृत कागजात पर्याप्त नभएकोले उपलब्ध कागजातका आधारमा वास्तविक कार्यलाई ध्यान दिँदा इन्टेकदेखि नहरको चेनेजहरु नमिलेको, Track कटिङ्ग स्वीकृत भन्दा बढी चौडा र हिल कटिङ्ग पनि बढी उचाईको जस्तो लाग्यो। समग्रमा आयोजना पूर्व स्वीकृत मापदण्ड र परिधी भन्दा फरक ढंगले अगाडि बढीसकेको देखियो, बुझियो। नहरको नाप शुरु गर्दा शून्य चेनेजबाट गरीन्छ र त्यो इन्टेकको निश्चित बिन्दुबाट शुरु गरिने अभ्यास भए पनि उक्त आयोजनामा इन्टेक देखिको नाप र चेनेजमा केही अस्पष्ट देखिएको कुरा उल्लेख गरेको हुँ। उक्त कागजातमा भएको दस्तखत मेरो हो, हेरी सनाखत गरीदिउँ। उक्त आयोजनासँग सम्बन्धित गंभीर विषय (त्रुटी नै भनौं) लाई ध्यानमा राखेर समष्टिगत अध्ययन र छानविन गर्न उपरोक्त टिप्पणीद्वारा प्रस्ताव गरिएकोले समष्टिगत मूल्यांकन र कारवाहीमा आउने नै देखी अलगगै कारवाही नगरिएको हो। कागजात उपलब्ध गराउने ताकेता भने गरीएकै हो। आयोजनामा व्यापक रुपमा लागत ईष्टिमेट बढ्ने गरी काम गराउनु पर्दा प्रचलित ऐन नियमले स्वीकृत गराउनु पर्ने गरी प्रावधान राखेकोमा सोमा ध्यान नदिइएको, लागत ईष्टिमेट र कार्य क्षेत्र तथा कमाण्ड क्षेत्रका र लाभका आधारमा स्वीकृत गराउने विभागीय कार्यविधिमा स्पष्ट उल्लेख भएकोमा परिवर्तन गर्दा पुनः एप्रेजलमा ध्यान नदिइएको, नहर सेक्सन र एलाइनमेन्ट परिवर्तन गर्दा खास इन्जिनियरिङ्ग प्रक्रिया (डिजाइन समेत) अपनाउनु पर्नेमा वेवास्ता गरिएको स्पष्ट देखिएकाले ठाडो उल्लंघन नै भनिएको र यसमा थप अनुसन्धान गर्न सकिने गरी उल्लेख गरिएको हो। आयोजनाको अनुगमनको खास समय विभागीय तवरबाट निर्दिष्ट गरिएको नभए पनि क्षेत्रीय निर्देशनालयमा वार्षिक रुपमा उपलब्ध हुने कार्यक्रम र बजेटका आधारमा मात्र अनुगमन गरिने अभ्यास र बाध्यता छ। उक्त आयोजनामा म सहीतको टोली जानुपूर्व निरीक्षण भएकै हुनु पर्दछ भन्नेसमेतका

व्यहोराको पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय पोखराका तत्कालिन क्षेत्रीय निर्देशक प्रकाश पौडेलले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

- ड. आ.व. २०६३/०६४ को तनहुँको लेखा परीक्षण गर्न एकल डोर खटिएकोमा म डोर प्रमुख भै गएको र लेखा परीक्षण अधिकारी र लेखा अधिकृत ३ जना सहायक थियौं। सो सब डिभिजनको लेखा परीक्षण लेखा परीक्षण अधिकारीले सम्पन्न गरेको हो। जिल्ला भरिका सम्पूर्ण कार्यक्रमको एक महिनाभित्र एउटै डोरबाट लेखापरीक्षण गरिएकोले यसलाई एकल लेखा परीक्षण डोर नामाकरण गरिएको हो। म.ले.प.को कार्यालयबाट भएका निर्देशन र लेखा परीक्षणको सर्वमान्य सिद्धान्तको आधारमा लेखा परीक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। आर्थिक विवरणमा देखाइएको निकास र खर्च भिडछ, भिड्दैन, खर्च गर्दा सिंचाई नियमावली र आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावलीमा भएको व्यवस्था अनुसार खर्च गरेको छ छैन यकिन गर्नु पर्दछ। रकमको सीमा सम्बन्धमा आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ मा उल्लेख भएको र उपभोक्ता समितिमार्फत कार्य गराउँदा टुक्रा टुक्रा गरी कार्य गराएको छ। कुन योजनाको काम कुन प्रकृयाबाट गर्ने निर्णय गर्ने अधिकार सम्बन्धित कार्यालय सिंचाई विभाग र जलश्रोत मन्त्रालयको भएको र लेखा परीक्षणको काम तत्कालको ऐन नियममा व्यवस्था भए अनुसार लेखा परीक्षण गर्नु पर्ने भएकोले सिंचाई नीतिमा उपभोक्ता समितिलाई प्राथमिकता दिने नीति अनुसार नै उपभोक्ता मार्फत गराएको हुनु पर्दछ। योजनाको स्वीकृत लागत ईष्टिमेट अनुसार तत्काल प्रचलित आर्थिक नियमको पालना भएको छ भन्न सकिने। आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली र महालेखापरीक्षकको कार्यालयको नीति अनुसार नै लेखा परीक्षण गरिएको हो। जवाफ ८ सम्बन्धमा लागत ईष्टिमेट रु.२,९९,३९,०००।- को काम तत्कालीन आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ अनुसार जल उपभोक्ता समितिमार्फत दिन मिल्ने देखिंदैन। पिपलटार सिंचाई योजनाको काम उपभोक्ता समितिमार्फत निर्माण गर्न मिल्ने देखिंदैन। प्याकेजको आधारमा कार्य गराएको र लेखा परीक्षणबाट देखिएको व्यहोरा प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ। उक्त

प्रतिवेदन महालेखा परीक्षकको कार्यालयमा रहेको छ। टुक्रा टुक्रा गरी काम गराएको र सोही अनुसार भुक्तानी गरेको देखिएको छ। त्यसो गर्न कानून अनुसार मिल्ने देखिंदैन। आ.व. २०६३/०६४ मा तनहुँ जिल्लामा उक्त लेखापरीक्षण डोर खटाइएको र विस्तृत लेखा परीक्षण गर्न नसकिएकोले उक्त कुरामा ध्यान पुर्याउन नसकिएको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। लेखा परीक्षण गर्दा दोहोरो भुक्तानी भएको थाहा नपाएर उक्त व्यहोरा उल्लेख नगरिएको हो। चेनेज सम्बन्धी विवरण लेखा परीक्षणमा पेश नभएकोले हेर्न सकिएन। विस्तृत लेखा परीक्षण नगरिएकोले त्यसतर्फ ध्यान जान नसकेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। Measurement Book मा उल्लेख भएको रकम मात्र भिडाएको र चेनेज दोहोरिएको सम्बन्धमा ध्यान पुर्याउन सकिएन भन्नेसमेतका व्यहोराको महालेखा परीक्षकको कार्यालयका तत्कालिन नायब महालेखा परीक्षक आनन्द वल्लभ पाण्डेयले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

- ढ. सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँ र उक्त पिपलटार सिंचाई योजनाको आ.व. २०६१/०६२ मा म लेखापरीक्षण अधिकारी मदन कृष्ण श्रेष्ठ र अन्य सहायक समेतबाट लेखा परीक्षण गरेको हो। मूलतः लेखा परीक्षण गर्दा खर्चसँग सम्बन्धित अथवा आर्थिक कारोबारसँग सम्बन्धित रहेर गोश्वरा भौचर, बिल, भरपाई हेरिएको हुन्छ। उक्त आयोजनाको लेखा परीक्षण गरिदा टिपोट लगायतका कार्यपत्र सम्बन्धित फाईलमा नै संलग्न हुने र ५/६ वर्ष अघि गरेको हुनाले अहिले यो यो कुरा हेरियो भनेर भन्न सक्ने अवस्था छैन। मैले उक्त आ.व. २०६१/०६२ को लेखा परीक्षण सम्पन्न गरी सोको प्रतिवेदन सोही अबधिमा पेश गरिसकेको छु। मैले लेखापरीक्षण गर्दा अध्ययन गरेका र टिपोट कागजात सहीतको फाईल महालेखा परीक्षकको कार्यालयमा रहेको र उक्त फाइल हाल अध्ययन गर्न नपाएको र सिंचाईतर्फका लेखा परीक्षण गर्न सहयोगी साथीहरू फिल्डतर्फ खटी जानु भएको कारणले उक्त पिपलटार सिंचाई योजनाका सम्बन्धमा यथार्थ विवरण दिन सकिन। यो योजनाको मूल लागत ईष्टिमेट रु.२,९१,३९,०००।- देखिएको छ। तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ बमोजिम करीव ३ करोड

लागत ईष्टिमेटको पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समितिबाट निर्माण कार्य गराउन मिल्दैन। उक्त योजनाको आ.व. २०६१/०६२ मा करीव ३९ लाख खर्चको सेस्ताको वित्तीय लेखा परीक्षण गरेको हुँ। तत्कालको आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ अनुसार रु.२५ लाखसम्मको योजना मात्र उपभोक्ता समितिमार्फत काम गराउन सकिने व्यवस्था भएको र उक्त आ.व. मा २ प्याकेजमा कार्य भएको हो। नियमावली अनुसार २५ लाखसम्मको योजनाको निर्माण कार्य उपभोक्ता समितिले गर्न पाउने व्यवस्था भए अनुसार उपभोक्ता समितिमार्फत उक्त निर्माण कार्य सम्पन्न गरेको देखिन्छ। लेखापरीक्षण अबधिमा सोही अनुसारको टुक्रे लागत ईष्टिमेट पेश भएको सम्बन्धमा मेरो आफ्नो बुझाईमा पनि एकवटा जल उपभोक्ता समितिसँग एक पटकमा रु.२५ लाखसम्मको काम गर्न पाउने नै भन्ने बुझिएको हो। यस्मा मैले गलत मनासायले लेखापरीक्षण गरेको होइन। नियममा भएको व्यवस्थालाई बुझ्न नसकेको व्यहोरा अनुरोध छ। यस योजनामा आ.व. २०६१/०६२ मा खर्च गरेको करीव ३९ लाखको सम्बन्धमा तत्कालको आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ मा व्यवस्था भएको नियमलाई प्रष्ट रूपमा बुझ्न नसकेको हो। मेरो बुझाईको कमिले गर्दा नै मेरो लेखा परीक्षण प्रतिवेदनमा उक्त व्यहोरा समेटिएन र प्रकृयागत त्रुटिसम्म भएको व्यहोरा अनुरोध छ। तथापि गलत मनसायले लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा बेरुजु नऔल्याइएको भने होइन। आ.व. २०६१/०६२ मा करीव ३९ लाख खर्च भएको र उक्त खर्चको २ वटा मात्र प्याकेजको लागत ईष्टिमेट र खर्चको परिक्षण भएबाट प्रश्नमा उल्लेख भए जस्तो शुरूको लागत ईष्टिमेटको निश्चित चेनेजमा भएको भन्दा बढी बढी परिमाण उल्लेख भएको व्यहोरा मेरो जानकारीमा नै नआएको हुँदा लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा समावेश नभएको व्यहोरा अनुरोध छ। मूलतः म वाणिज्यशास्त्रको विद्यार्थी भएको र इन्जिनियरिङ्ग सम्बन्धी ज्ञान नभएकोले नै शुरूको लागत ईष्टिमेटमा निश्चित चेनेज भएको भन्दा बढी बढी परिमाण उल्लेख गरी लागत ईष्टिमेट तयार गरेको कुरा विशेषज्ञता र खुबी नभएको हो। लेखा परीक्षणको क्रममा अंकगणितीय जोड, जम्मा

र आर्थिक पक्षमा जोड दिइएको र नापी कूल चेनेज सच्याई कुलो/नहरको लम्बाई बढी देखाएको र भुक्तानी गरेको सम्बन्धमा म आफूमा इन्जिनियरिङ्ग सम्बन्धी ज्ञानको अभावले नै लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याउन नसकेको हुँ। लेखा परीक्षण गर्दा बढी अंकगणितीय जोड जम्मामा ध्यान दिएकोले र इन्जिनियरिङ्ग सम्बन्धी ज्ञानको अभावले लेखा परीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्न नसकेको हुँ। गलत मनसायले लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख नगरेको होइन भन्नेसमेतका व्यहोराको महालेखापरीक्षकको कार्यालयका तत्कालिन लेखापरीक्षण अधिकारी मदन कृष्ण श्रेष्ठले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

ण. मेरो काम, कर्तव्य महालेखा परीक्षकको कार्यालयमा लेखा परीक्षण अधिकारीको रूपमा रही तोकिए बमोजिमका इकाईको लेखापरीक्षण गर्नु हो। उक्त योजनाको आर्थिक वर्ष २०६०/०६१ को लेखापरीक्षण गरेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। उक्त लेखापरीक्षण टोलीमा म लगायत अन्य २ जना अधिक्षक साथीहरूसमेत संलग्न रहेका थियौं। पेश भएसम्मका सेस्ता तथा कागजातका आधारमा उक्त योजनाको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरेको तर भौतिक रूपमा स्थलागत निरीक्षण, परीक्षण नगरिएको व्यहोरा अनुरोध छ। सो आयोजनाको २०६१।९।११ सम्म पनि लागत ईष्टिमेट स्वीकृत नभएको व्यहोरा लेखापरीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ। आ. व. २०६०/०६१ मा सर्भे, सर्भेक्षण, संस्थागत विकास तालिम, रिपोर्ट तयारी आदिमा खर्च भएकोमा वार्षिक कार्यक्रम अनुसार खर्च भए नभएको, बिल, भरपाई आदि कागजातहरू परीक्षण गरिएको छ। जल उपभोक्ता समिति र जनश्रमदानको बारेमा फायलको पुनः अध्ययन नगरी स्पष्ट गर्न नसकिने व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। लागत ईष्टिमेट स्वीकृतिको लागि २०६१।४।१ मा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय निर्देशनालयमा पेश गरेको अवस्थामा २०६०/०६१ को लागि रु.१० लाख बजेट छुट्टाई रु.९,९४,१०८।- कुन आधारमा खर्च गरेको हो स्पष्ट छैन भनी प्रारम्भिक प्रतिवेदनको दफा ३ मा औल्याइएको व्यहोरा अनुरोध छ। सो व्यहोराको प्रारम्भिक प्रतिवेदनको प्रतिलिपि (६ पन्ना) यसै साथ पेश गरेको छु। लेखापरीक्षण

सम्बन्धी सम्बन्धित फायल कार्यालयमा रहने र सो सम्बन्धमा सिंचाई कार्यालयले के कस्तो जवाफ दिई बेरुजु फछ्यौट गरेको वा फछ्यौट नगरेको वा बेरुजु सम्बन्धमा के कस्तो कार्यान्वयन भयो बेरुजु फछ्यौट वा फछ्यौट नभएको बारेमा महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट जानकारी हुने व्यहोरा अनुरोध छ भन्नेसमेतका व्यहोराको म.ले.प.को कार्यालयका तत्कालिन लेखापरीक्षण अधिकारी लक्ष्मण आचार्यले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

- त. महालेखा परीक्षकको विभागले तोकेको शाखामा रही आफ्नो शाखा अन्तर्गतका कार्यालयहरूको लेखापरीक्षण ऐन, नियमावली मुताविक लेखापरीक्षणबाट देखिएको व्यहोरा भ्रमण प्रतिवेदन सहीत महालेखा परीक्षक ज्यूमा प्रतिवेदन बुझाउने मुख्य काम हो। लेखापरीक्षण सम्पन्न पश्चात् कार्यालय प्रमुख तथा लेखापालसँग छलफल गर्ने, छलफलबाट स्पष्ट भएका लेखापरीक्षण व्यहोरा हटाई स्पष्ट नभएको व्यहोरा मात्र बेरुजु कायम गर्ने, पिपलटार सिंचाई योजना तनहुँको स्थलागत लेखापरीक्षण गर्न मेरो सहयोगिको रूपमा लेखापरीक्षण अधिकारी एकजना र म आफूले आ.व. २०६२/०६३ को लेखापरीक्षण गरेको थिएँ। स्थलागत लेखापरीक्षण भनिए पनि कार्यालयमा बसी वित्तीय लेखा विवरणहरू परीक्षण गरिएको हो। तत्कालको परिस्थिति र विभागबाट दिएको भ्रमण आदेश भित्र कार्य सक्न पर्ने भएकोले निर्माण स्थलमा जान नसकिएको व्यहोरा अनुरोध छ। गोश्वरा भौचर संलग्न बिल भरपाई, कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन, टुक्रे लागत ईष्टिमेट, सम्झौता अंकको सम्झौता प्रतिको आधारमा परीक्षण गरिएको हो। आ.व. २०६२/०६३ मा पिपलटार सिंचाई योजना ४ वटा टुक्रा गरिएको लेखापरीक्षण व्यहोरामा उल्लेख गरिएको छ। जल उपभोक्ता समितिलाई ठूला योजनालाई टुक्राई दिन मिल्ने प्रचलित नियमले देखिंदैन। आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ बमोजिम जल उपभोक्ता समितिद्वारा निर्माण कार्य गराउन नमिल्ने भन्ने सन्दर्भमा आ.व. २०६२/०६३ को लेखापरीक्षण व्यहोरामा पटक पटक गरी टुक्रा टुक्रा पारी दिएको व्यहोरामा टुक्रा गराउन नपाउने भन्ने व्यहोरा राख्न छुट भएको हो। यसमा मेरो कुनै बदनियत र दबाबमा

नलेखेको होइन। लेखापरीक्षण डोरबाट कार्यालयमा फिर्ता आएपछि भ्रमण प्रतिवेदन सहीत कार्यालयमा लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सहीतको फाईल बुझाउने र सो फाईल उपल्लो दर्जाबाट पुनरावलोकनसमेत गर्ने व्यवस्था भएको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। उक्त योजना आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली बमोजिम उपभोक्ता समितिबाट निर्माण गर्न नमिल्ने हो। तर २०६२/०६३ सालमा पनि टुक्रा पारी निर्माण कार्य गराउँदै आएकोले लेखापरीक्षण व्यहोरामा टुक्रा टुक्रा पारी वजेट खर्च लेखेको व्यहोरा उल्लेख गरेको छु। महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट पठाइने लेखापरीक्षण व्यहोरा उपत्यकामा सचिवज्यू मन्त्रालयमा र स्थलागत रूपमा जिल्लामा गै लेखापरीक्षण गर्दा कार्यालय प्रमुखलाई सोझै लेखी मन्त्रालय, विभागलाई, कोष लेखा नियन्त्रक कार्यालयलाई बोधार्थ तथा कार्यार्थ दिने प्रचलन छ। अतः २०६२/०६३ सालको प्रतिवेदनमा ४ टुक्रा गरी निर्माण कार्य सम्पन्न गरेको व्यहोरा उल्लेख गरेको छु। उक्त बेरुजु जिम्मेवार पदाधिकारीसमक्ष पुग्ने र प्रचलित नियमले नमिल्ने भएकोले जानकारी होला भनी बेरुजमा दर्शाएको छ। गलत लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पेश गरेको छैन र मेरो यसमा कुनै बदनियत नभएको व्यहोरा पुनः अनुरोध गर्दछु। उक्त योजनाको कागजात परीक्षण गर्दा बेरुजु हुने रकम नदेखिएकोले आ.व. २०६२/०६३ सम्ममा उक्त योजनामा के कति खर्च लागेको छ, विभाग मन्त्रालयले अनुगमन गर्न निरीक्षणको काममा उपयोगी होस भन्नाका लागि माथि उल्लेखित कार्यगरेको भन्ने जानकारी गराएको हो। सैद्धान्तिक रूपमा विवरणसम्म उल्लेख गरेको हो। तत्काल असूल उपर गर्नुपर्ने रै रकम नदेखिएकोले बेरुजु नऔल्याएको हो। आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ अनुसार उक्त योजना टुक्रयाई गर्न नमिल्ने हो। उक्त योजना विगत वर्षदेखि संचालन हुँदै आएकोले आ.व. २०६२/०६३ सालमा पनि टुक्रा टुक्रा पारी दिएकोमा लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा विवरणसम्म उल्लेख गरी बेरुजु नऔल्याइएको हो भन्न खोजिएको हो। उपभोक्ता समितिले तत्कालीन नियमावली अनुसार टुक्रा टुक्रा गरी र अन्य कुनै किसिमले दिन मिल्दैन। ठूला आयोजना उपभोक्ता समितिलाई तोकिए भन्दा बढीको रकम ठेक्का

पट्टाबाट दिनु पर्ने प्रावधान रहेको छ। माथिल्लो वाक्यमा टुक्रा टुक्रा गर्न नमिल्ने भनिए पनि यस्तो योजना उपभोक्ताले गर्न नपाउने भन्न खोजेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। निश्चित चेनेज भित्र बढी परिमाण हुने गरी पछिबाट छुट्टै लागत ईष्टिमेट तयार गरी २५ लाख भित्रको टुक्रे लागत ईष्टिमेटहरू तयार गरी निर्माण कार्य गराई स्वीकृत मूल लागत ईष्टिमेटमा उल्लेख भए भन्दाबढी रकम भुक्तानी दिएकोमा किन बेरुजु औल्याइएन भन्ने सम्बन्धमा लेखापरीक्षणमा जाँदा भौचरसाथ संलग्न रनिंग बिल, कार्य सम्पन्न प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको रकम र नापी कितावको कुल क्वान्टिटी र रकम (कूल)सम्म भिडाई ठीक भए नभएको परीक्षण गर्ने गरिएकोले र म मा प्रावधिक दक्षताको पनि कमिको कारणले मेरा सहयोगी र मेरो दृष्टि नपुगेको हो। लेखापरीक्षण गर्दा रनिंग बिल, कार्य सम्पन्न प्रतिवेदनमा नापी गरिएको परिमाणको पूरा रकम उल्लेख गरेको छ छैन मात्र हेरी नापि किताव नहेरेकोले उक्त एउटै चेनेजमा पटक पटक दोहोर्याई भुक्तानी लिएको बेरुजु नपरेको हो। म आफू प्राविधिक पनि नभएको प्राविधिक ज्ञानको अभाव भएकोले उक्त कुरामा दृष्टि नपुगेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु भन्नेसमेतका व्यहोराको म.ले.प.को कार्यालयका तत्कालिन लेखापरीक्षण अधिकारी दिल्लीरमण सिंहले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

थ. म पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँमा कार्यरत रहँदा आ.व. २०६०/०६१ मा अन्य सिंचाई योजना कार्यक्रम अन्तर्गत पिपलटार सिंचाई योजनाको कार्यक्रम प्राप्त भएअनुसार सो आ.व. मा नहर निर्माण कार्य उपभोक्ता समितिमार्फत कन्स्ट्रक्सन सर्भे अमानतबाट र अन्य क्रियाकलापहरू सोझै वार्ताद्वारा विभिन्न ठेकेदारहरू मार्फत भएको थियो। आ.व. २०६१/०६२ मा उक्त योजना सिंचाई विभागबाट स्वीकृति भएको आधारमा लागत ईष्टिमेट तयारको आधारमा उपभोक्ता समितिमार्फत २०६२/०६३ मा हिल कटिङ्ग कार्य स्थानीय उपभोक्ता समिति र स्ट्रक्चर पार्ट ठेक्काद्वारा ठे. श्री काष्ठमण्डप कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. र २०६३/०६४ मा आ.व. २०६२/०६३ कै प्रकृयाद्वारा भयो। २०६४।०६५ मा

केवल वातावरण संरक्षणका कार्यहरू वार्ताद्वारा विभिन्न ठेकेदारहरू मार्फत भए। उक्त कार्यहरू कार्यालय प्रमुखको आदेशमा पटक पटक स्वीकृत टुक्रे इष्टिमेट र आर्थिक प्रशासन सम्बन्धि नियमावली, २०५६ को नियम ६४ मा भएको व्यवस्था अनुसार उपभोक्ता समितिलाई एक पटकमा २५ लाख ननघाई पटक पटक सम्झौता गरी स्ट्रक्चर निर्माण बाहेकका हिल कटिङ्ग कार्यहरू भएका छन्। योजना स्वीकृत नभएको अवस्थामासमेत पिपलटार सिंचाई योजनाको लागि ७ करोड भन्दाबढी जम्मा योजनाको लागत ईष्टिमेट राखी कार्यक्रम स्वीकृत भई बजेट कसरी प्राप्त भयो मलाई थाहा छैन। यसको लागि प्रारम्भिक सर्वेक्षण र विस्तृत सर्वेक्षण भई योजना पास भएपछि मात्र बजेट र कार्यक्रम प्राप्त हुनु पर्नेमा शुरुमा बजेट प्राप्त भएर निर्माण कार्यमा समेत बजेट विभाजन गरी एकैचोटी स्वीकृत कार्यक्रमसमेत प्राप्त हुनु प्रकृयागत ढंगले उल्टो जस्तो लाग्छ। सो समयमा योजना स्वीकृत गर्ने विधि मलाई थाहा थिएन। आफू भन्दामाथिका प्राविधिक साथीहरू र कार्यालय प्रमुखज्यूबाट स्वीकृत इष्टिमेट र स्थानीय उपभोक्ता समितिसँग भएको सम्झौता, नापी किताव र ठेक्का बिल लगायत प्राविधिक प्रतिवेदनको आधारमा सिफारिस भएको रकम भुक्तानी गरेको हो। पछि सिंचाई योजना स्वीकृत गर्ने कार्यविधि तयार भई नसकेकोले कार्यालयबाट नै लागत ईष्टिमेट तयार गरी निर्माण कार्य शुरु गर्ने भन्ने क्षेत्रीयस्तरको कार्यालय प्रमुखहरूको गोष्ठीमा निर्णय भएको थियो भन्ने कुरासम्म सुनेको हुँ। उक्त योजनाको सम्पूर्ण श्रेस्ताहरू छुट्याई सोको लिष्ट तयार गरी कार्यालय प्रमुख श्री केशवराज बरालमार्फत पहिलो पटक आयोगसमक्ष पठाएको थिएँ। पछि कार्यालय प्रमुख मार्फत चिठी अनुसार केही भौचरहरू नपुग भएको भन्ने सुने तापनि मलाई अर्को सोही कार्यक्रमबाट संचालित कालिकाटार सिंचाई योजनाको भौचरहरू समेत चिठीमा उल्लेख भएकोले पत्र नै गल्ती हुन गएको महशुस भएको बाँकी श्रेस्ताहरू पिपलटार सिंचाई योजनाको नपुग भएको भन्ने स्पष्ट भएन। पछि माग बमोजिम थप श्रेस्ताहरू समेत आयोगमा पेश गरेको थिएँ। मेरो जिम्मा रहेको सम्पूर्ण श्रेस्ताहरू र अन्य कागजातहरू पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.

३ तनहुँका हालवाला लेखापाल श्री मान कुमार तिम्लालाई बुझाएको छु। मेरो समक्ष देखाइएका विभिन्न ९ वटा पिपलटार सिंचाई योजनाका नापी कितावहरूमा मेरो दस्तखत भएको ठाउँमा हेरेँ भनी दस्तखत गरी सनाखतसमेत गरीदिएको छ। उक्त नापी कूल भएको दस्तखत मेरो हो। मेरो समक्ष देखाइएको पिपलटार सिंचाई योजनाको गोश्वरा भौचरहरूमा भएको दस्तखत मेरो आफू नै दस्तखत भएकोले रुजु भएको पानामा हेरेँ भनी दस्तखत गरी सनाखत गरेको छु। बिल भुक्तानी पूर्व कार्यालय प्रमुखसमक्ष पेश गर्दा भुक्तानीका लागि पेश गरिएका कागजातहरू रीत पूर्वक छन छैनन् जोड जम्मा ठीक छ वा छैन, भुक्तानीको लागि बजेट र निकासारकम पर्याप्त छ वा छैन हेरी बिल भुक्तानीको लागि पेश गर्नु पर्दछ। रीतपूर्वक कागजात भन्नाले आर्थिक तथा प्रशासन सम्बन्धी नियमावली अनुसार म.ले.प.बाट स्वीकृत ढाँचामा प्राप्त भएको छ वा छैन भन्ने हो र निर्माण कार्यको सम्बन्धमा स्वीकृत ईष्टिमेट, नापी किताव, निवेदन, ठेक्का बिल आदि कागजातहरू नै हुन्। आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ६४ मा उपभोक्ता समितिबाट जुनसुकै निर्माण सुधार कार्य गर्न सकिने भनी उल्लेख छ भने नियम ८० मा पच्चीस लाख रुपैयासम्मको काम स्थानीय उपभोक्ता समिति मार्फत गराउन प्राथमिकता दिनु पर्नेछ भनी उल्लेख छ। उपभोक्ता समितिलाई प्राथमिकता दिनु भनेको सबै एजेन्सी मध्ये अग्राधिकार दिनुपर्ने भन्ने हो जस्तो मलाई लाग्छ। सो सीमाभन्दा माथि गराउन प्रतिबन्ध लगाएको जस्तो लाग्दैन। आ.व. २२०६०/०६१ २०६१/०६२ मा क्षेत्रीय निर्देशकले लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गर्नु पूर्व लागत ईष्टिमेट कायदिस समेत भइसकेको छ। सो पूर्व योजनाको वास्तविक लागत ईष्टिमेट कति हो ? भन्ने बारेमा आफू अनभिज्ञ रहेकोले कार्यालय प्रमुखद्वारा स्वीकृत लागत ईष्टिमेट लाई मान्यता दिइएको हो भने आ.व. २०६२/०६३ मा द्वन्दको उत्कर्ष समय भएकोले र सो इलाकामा साइटमा खटिएका प्राविधिक साथीहरूलाई पक्राउ गर्ने, विभिन्न इन्क्वाइरी दिनुपर्ने भई स्थानीय उपभोक्ताहरूको पहलबाट मुक्त भएको कारण श्रीमान क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृत भएको लागत

ईष्टिमेटमध्ये माटोको सम्पूर्ण कार्य उपभोक्ताबाट गराउने गरी प्याकेजिङ्ग स्वीकृत भएको छ। केवल बोलपत्र छल्ने आधारले लागत ईष्टिमेट लाई टुक्रा गर्न नमिल्ने आ.प्रतिवादी नियमावलीमा व्यवस्था अनुसार क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृत लिई माटोको काम उपभोक्ताबाट गराउन स्वीकृति लिइएको हो। श्रीमान् क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृत भएको लागत ईष्टिमेटको आधारमा मात्र कामको कुनै सम्झौता भएको काम गर्ने र गराउने बीच सम्झौतामा भएका शर्तहरू अनुसार भुक्तानी माग गर्ने र भुक्तानी दिने हो। सम्झौता गर्दा टुक्रे लागत ईष्टिमेट लाई आधार बनाइएको छ। टुक्रे लागत ईष्टिमेट किन बनाइयो त्यो मलाई थाहा छैन र मूल लागत ईष्टिमेट लाई टुक्रा बनाउन सल्लाह दिइएको पनि छैन। टुक्रे लागत ईष्टिमेट बनाउन प्राविधिक कारण नै प्रमुख छ जस्तो लाग्छ। कार्यालयको प्राविधिक टिमहरू बीच आपसी छलफल भई टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार भएको हो शायद नहरको अलाइनमेन्ट चेन्ज भएकोले स्वीकृत ईष्टिमेट र फिल्डको अवस्थामा तालमेल नभएकोले नै टुक्रे ईष्टिमेट तयार गरिएको हुनसक्छ भन्ने मेरो हालको ठम्याई छ। यसको चित्तबुझ्दो जवाफ म भन्दा पनि तत्कालीन प्राविधिक टिममा सहभागी कर्मचारी साथीहरूबाट आउँछ। कार्यालयमा सब डिभिजन प्रमुख सहीतको प्राविधिक टिम रहेको र सोही टिमबाट अध्ययन गरी मूल लागत ईष्टिमेट भित्रको केही अंश झिकी सम्झौता गरिएको भन्ने भनाई रहेकोले नै भुक्तानी दिइएको हो। जव पछि आ.व. २०६२/०६३ को अन्ततिर केही मूल ईष्टिमेट भित्रका स्वीकृत परिमाणहरू सकिन लागे तर अझै काम बाँकी भन्दै थप ईष्टिमेटहरू आउन थाले तब मात्र मैले कार्यालय प्रमुखज्यूसँग लागत ईष्टिमेट अनुसार नहरको अलाइनमेन्ट परिवर्तन भएको, नहरको लम्बाई ९ कि.मि. रहेको, तत्कालीन अवस्थामा अलाइनमेन्ट परिवर्तन नगरेको भए कमाण्ड एरियामा पानी नजाने भई योजनाको सम्पूर्ण लगानी खेर जाने, योजनाको हेड वर्कस् केही माथि सारिएको आदि जस्ता प्रतिक्रियाहरू जानकारी पाए। उल्लेखित कारणहरूले योजनाको लागत ईष्टिमेटमा के कति असर पर्यो त्यो मलाई थाहा भएन तर हालसम्म उक्त सिँचाई योजनामा भए गरेका कार्यहरू शुरुदेखि नै

अनियमित भएकोले पुनः हालसम्म भएका कार्यको प्रगति प्रतिवेदन सहीतको Completion Drawing र बाँकी काम सहीतको संशोधित लागत ईष्टिमेट पेश गरी स्वीकृत गराउन भने, यसरी मौखिक कुराकानी गर्दै गर्दा कार्यालय प्रमुखज्यूबाट सम्पूर्ण सबै कामको Completion Drawings तयार भई नसकेको, सम्पूर्ण प्राविधिक पुष्ट्याई सहीतको प्राविधिक प्रस्ताव तयार पार्न धेरै नै कठिनाईपूर्ण कार्य भएकोले ३।४ महिनासम्म लाग्ने (करीव २०६३/०६४ को प्रथम चौमासिकसम्म) भन्ने जवाफ आयो। आ.व. २०६३/०६४ मा थप काम गर्न थप स्वीकृति चाहिने मैले सल्लाह दिएअनुसार कार्यालय प्रमुखज्यूबाट जति सकदो छिटो स्वीकृतिको लागि पेश गर्ने तर यसले पूर्ण स्वीकृति पाउन करीव १ वर्षको समय लाग्ने भएकोले आ.व. २०६३/०६४ को हिल कटिङ्ग र स्ट्रक्चर समेतका सम्पूर्ण कामहरू अबरुद्ध हुन सक्ने भन्ने जानकारी प्राप्त भयो। सोही अनुसार मैले योजनाको हालसम्मको कामको विस्तृत जानकारी मौखिकै भएपनि गराई तालुक कार्यालयको परामर्श लिन र जतिसकदो छिटो योजनाको बाँकी कामको लिखित प्रस्ताव र स्वीकृति लिने गरी हाललाई आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली २०५६ को नियम ६३ को उपनियम (९) अनुसार योजनाको कामलाई नरोकिने गरी मौखिक भएपनि परामर्श लिई अगाडि बढाउने सकिने बतायँ। सोही आधारमा आ.व. २०६३/०६४ मा कार्यालयले रिभाइज्ड इष्टिमेट पेश गरेको, क्षेत्रीय निर्देशकज्यू समेतको प्राविधिक टोलीबाट निरीक्षण भइरहेको, ठेक्का पार्टमा माटो काट्ने सम्बन्धी कुनै काम नभएकोले ठेक्का फरफारक गर्न सम्भव नहुने भएकोले नेपाल सरकारले थप क्षति व्यहोर्नु पर्ने अवस्था रहेको आदि कारणहरूले आ.व. २०६३/०६४ मा कार्यालय प्रमुखज्यूले बनाएको टुक्रे इष्टिमेटलाई समेत रिभाइज्ड इष्टिमेटको अभिन्न अंग मानी उपभोक्ता समितिसँग भएको सम्झौता, कायदिश, नापी किताव ठेक्का बिल लगाएतका प्राविधिक प्रतिवेदनहरूको आधारमा भुक्तानी हुन गएको हो। त्यस अबधिभित्र योजनाको निर्माण कार्यको लागि तालुक विभाग, निर्देशनालय आदि निकायहरूबाट योजना निरीक्षण भई निर्माण कार्य रोक्ने आदेश कार्यालयलाई नगरिएको र स्वीकृति

समेत नभएकोले उक्त योजनामा आ.व. २०६३/०६४ पछि केही वातावरण संरक्षण र तालिम बाहेक थप निर्माण कार्यहरू भएका छैनन्। शरुको लई भन्दा फरक पर्ने भएमा सम्बर्बा निकायबाट संशोधित लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गराएर मात्र काम गराउनु पर्दछ। त्यो नै नियम संगत पहिलो रोजाइको बाटो हो। तर आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ६३(९) मा संशोधित लागत ईष्टिमेट स्वीकृतिको लागि थप समय लागि काममा अबरोध हुने भएमा काम नरोकिने गरी व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ भन्ने उल्लेख छ। त्यस सम्बन्धमा सम्बन्धित पदाधिकारी र तालुक विभाग निर्देशनालयबाट समेत समयमै चासो दिन पर्ने हो। तर कुनै काम गर्दा नेपाल सरकारलाई हानि नोक्सानी नपर्ने भई उपयुक्त आधारहरू सहीत खर्च समर्थनको लागि पेश भएमा अधिकार प्राप्त अधिकारीले पछि खर्च समर्थन गरीदिन सक्ने व्यवस्था छ। संशोधित लागत ईष्टिमेट पेश नै नभएको जस्तो मलाई लाग्दैन। प्राविधिक कारणवश केही ढिलो पेश भएको हो। कानुन विपरित भएका उक्त खर्चहरू समर्थनको लागि सर्वप्रथम संशोधित लागत ईष्टिमेटको आधारमा फिल्ड सुपरीवेक्षण गरी सम्बन्धित निकायबाट संशोधित लागत ईष्टिमेट स्वीकृतिको लागि विभिन्न प्रकृयाहरू पूरा गर्नुपर्ने क्रममा केही ढिला हुन गएको हो। तर कार्यालयले स्वीकृतिका लागि पेश गरेको कागजलाई आधार बनाएर सम्बन्धित जिम्मेवार निकाय बाहेकको व्यक्तिहरूबाट आयोगमा उजूरी परेको कारण छानविन कार्य सम्पन्न नभएसम्म संशोधित लागत ईष्टिमेट स्वीकृतिका लागि सम्पूर्ण कार्यहरू हाल स्थगित रहेको कारण खर्च समर्थन गराउन नसकिएको हो। सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३ तनहुँका तत्कालिन लेखापाल भुवन सिंह थापाले अनुसन्धानका क्रममा गरेको बयान।

५. अभियोग मागदाबी:

पश्चिमाञ्चाल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँबाट प्राप्त योजनास्थलमा भएको कामको नापजाँच प्रतिवेदनअनुसार मूल्यांकन गर्दा नरम चट्टान काट्ने काम ११५९२.७७ घ.मि.को रु.३६०।५० ले रु.४१,७९,१९३।५८, कडा चट्टान

काट्ने काम ३७१९.९१ घ.मि. को रु.४३२।६० ले रु.१६,०९,२३३।०६ र बोल्डर मिसिएको माटो २२००२.८८ घ.मि. को रु.११५।३६ ले रु.२५,३८,२५२।२३ गरी कुल रु.८३,२६,६७८।८७ मूल्यांकन हुने देखिन्छ। संझौताबमोजिम उपभोक्ता समितिले निःशुल्क गर्नुपर्ने काम नगरे वापतको रु.७,६४,२२७।८६ कटाउँदा सो कार्यको मूल्यांकन रकम रु.७५,६२,४५१।०१ हुनजाने र कुल भुक्तानी रु.१,७६,१९,२७२।८५ भएको हुँदा रु.१,००,५६,८२१।८४ बिगो कायम गरिएको छ।

माथि उल्लेख भए बमोजिम अनियमित कार्यहरू गरी विरुद्ध खण्डमा उल्लेख गरिएका पदाधिकारीहरूले जम्मा बिगो रु.१,००,५६,८२१।८४ गैर कानूनी रूपमा नेपाल सरकारलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई आफूहरूलाई गैर कानूनी लाभ लिए दिएको देखिएकोले विरुद्ध खण्डमा नाम उल्लेख भएका अभियुक्तहरूमध्ये पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँका तत्कालिन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले बिगो रु.१,००,५६,८२१।८४, ऐजनका तत्कालिन इञ्जिनियर धिरेन्द्र नापितले बिगो रु.५८,५३,०९०।९०, ऐजनका तत्कालिन लेखापाल भुवन सिंह थापाले बिगो रु.१,००,५६,८२१।८४, ऐजनका तत्कालिन सब इञ्जिनियरहरू हरिदत्त साहले बिगो रु.९४,७२,१४९।८६, प्रभुनन्दन साहले बिगो रु.६९,७०,५२९।८१ र बलदेव मण्डलले बिगो रु.८८,७८,१०४।२९, कृष्ण बहादुर वि.क.ले बिगो रु.१२,४१,१५१।७१ रकम गैर कानूनी रूपमा नेपाल सरकारलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) बमोजिम कसूर गरेको अनुसन्धानबाट पुष्टि हुँदा अभियुक्तहरू पुण्यप्रसाद पोखरेल, धिरेन्द्र नापित, भुवन सिंह थापा, हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह, बलदेव मण्डल र कृष्ण बहादुर वि.क.लाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१)(क), (ग), (घ) र (ङ) बमोजिम सजाय हुन र अभियुक्तहरू पिपलटार सिंचाई योजना, जल उपभोक्ता समितिका तत्कालिन अध्यक्ष स्व. दल बहादुर दैरैले बिगो रु.१,००,५६,८२१।८४, ऐजनका तत्कालिन

कोषाध्यक्ष श्याम बहादुर दरैले बिगो रु.८०,४६,६८२।६३ र तत्कालिन कोषाध्यक्ष जित बहादुर सिंजालीले बिगो रु.२०,०८,६३६।३७ गैर कानूनी रूपमा हानी नोक्सानी पुर्याई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (४) बमोजिम कसूर गरेको पुष्टि हुँदा स्व. दलबहादुर दरै, श्याम बहादुर दरै र जित बहादुर सिंजालीलाई सोही ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) बमोजिम सजाय हुन साथै अभियुक्त रूप बहादुर दरैले उल्लिखित अभियुक्तहरू सबैलाई भ्रष्टाचारजन्य कार्यमा सहयोगीको रूपमा संलग्न रही जल उपभोक्ता समितिको लेखा, खाता, बही लगायतका श्रेस्ता तयार गर्ने कार्यमा सहभागी भई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २२ बमोजिम कसूर गरेको देखिन आएको हुँदा सो कसूरमा निजलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (४) ले हुने सजायको आधा ऐजन ऐनको दफा २२ बमोजिम सजाय हुन मागदावी लिइएको भन्नेसमेतका व्यहोराको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अभियोग मागदाबी (आरोप पत्र)।

५. प्रतिवादीहरूले विशेष अदालतमा गरेको बयानको संक्षिप्त व्यहोरा:

मैले कम माटो भर्ने वा कम नापीलाई बढी नापजाँच देखाई बढी रुपैयाँ भुक्तानी लिनदिने कुनै कार्य गरेको छैन। म कार्यरत रहँदा चौथो खण्डको काम सकिएपछि क्रमशः सातौँ खण्डको कार्य सकाएर रमाना लिई हिडेको हुँ। जुन प्रतिवेदनको आधारमा अभियोग लगाउने कार्य भएको छ, सो प्रतिवेदन बनाउने मान्छेको इन्जिनियरको सर्टिफिकेट नै नभएको र प्रतिवेदन नियतबस काम घटी देखाउने गरी तयार पारिएकोले अदालतबाटै Neutral Expert र सरोकारवाला समेतको रोहवरमा पुनः नापजाँच गराई न्याय दिलाई पाउँ। मैले उक्त भ्रष्टाचार सम्बन्धी कुनै कार्य नगरेकोले म उपरको अभियोग दावी झुट्टा हुँदा सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

म उक्त योजनामा आठौँ सम्झौता भईसकेपछि गएको हो। आठौँ योजनाको बिल अफ क्वान्टिटी र मलाई दिएको कार्यदिश अनुसार काम गराई नापजाँच गरी विवरण पेश गरिएको हो। मैले पेश गरेका विवरण ठिक छन् र म जानभन्दा पहिला

सातवटा प्याकेजको काम सम्पन्न भई आठौं प्याकेजको पनि काम चालु रहेको अवस्थामा म पुगेको हुँ। टुक्रे लागत इस्टिमेटको सम्बन्धमा मैले कुनै भूमिका निर्वाह गरेको छैन र किन त्यस्तो भयो मलाई थाहा भएन। त्यो कार्यालय प्रमुखले जान्ने विषय हो। तसर्थ, म उपरको झुठ्ठा दावीबाट सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी कृष्ण बहादुर बि.क. ले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

मेरो पदीय दायित्व कार्यालय प्रमुख तथा साइट इन्जिनियरको संगसाथमा रही निजहरुले लिए अन्हाएको काम गर्ने हो। निर्णय गर्ने अधिकारी म होइन। मैले आफूले नापजाँच गर्दा देखिएको सत्य साँचो व्यहोराको नाप, जाँच गरी प्रतिवेदन दिएको हुँ। कुनै गैरकानूनी कार्य मबाट भए गरेको छैन, होइन। मैले पेश गरेको मभन्दा माथिको इन्जिनियरले हेर्ने र सो कार्य त्यसभन्दा माथिका कार्यालय प्रमुख समेतले हेर्ने गरेको हो। हाम्रो काम चेकजाँच भै मात्र पास हुने प्रावधान रही आएको छ। वादीको अभियोग दावी असत्य र झुठ्ठा हो। मैले कुनै अनियमित कार्य नगरकोले म उपरको झुठ्ठा आरोपबाट सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी हरिदत्त साहले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

म पर्वत सिंचाईबाट उक्त कार्यालयमा मिति २०६१।१०।१७ मा कार्यालय प्रमुख पदमा सरुवा भै आई उक्त कार्यालयमा मिति २०६४।४।१० सम्म कार्यरत रही त्यसपछि सुनसरी/मोरङ सिंचाई आयोजना विराटनगरमा सरुवा भएको हुँ। उक्त योजना आ.व.२०६०/०६१ देखि तत्कालीन कार्यालय प्रमुख राजेन्द्र प्रसाद यादवको पालादेखि नै स्वीकृत भई निर्माण कार्य संचालन भै रहेको थियो। मैले कम नापजाँचलाई बढी काम भएको भनी नापजाँच गर्न लगाई कुनै कार्य गरेको छैन। उक्त योजना संचालनमा प्राविधिकहरु खटाई निजहरुले भएको काम कारवाहीको यथार्थ विवरण पेश गरेपछि मैलेसमेत उक्त कार्य संचालनको स्थलागत निरीक्षण, कामको यथार्थ विवरणबाट नै भुक्तानी दिने गरेको हो। कम काम भएकोलाई बढी नाप देखाउने र देखाउन लगाउने समेतको कार्य मबाट भए गरेको छैन। उक्त योजना एउटै भए पनि आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम

६३(५) अनुसारको प्रकृया पूरा गरी क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखराका निर्देशक श्री अर्जुन कुमार कार्कीबाट मिति २०६२।९।७ मा प्राप्त स्वीकृति अनुसार नै माटो काट्ने काम जल उपभोक्ता समितिमार्फत गराईएको हो। स्वीकृत लागत अनुमानको दररेट भन्दा २८% घटी दररेटमा बढी नै काम भएको छ। तसर्थ, मैले आर्थिक ऐन, नियमकै परिधिभित्र रही उक्त कार्य सम्पन्न गराएको हो। कुनै आर्थिक प्रलोभनमा परी घटी काम भएकोलाई बढी देखाई सो अनुसार भुक्तानी समेत नदिएकोले म उपरको उक्त आरोपपत्र सरासर झुठ्ठा हो। मेरो कार्यकालमा करिब रु.१,७०,००,०००।-सम्म को कार्य सम्पन्न भएको र बाँकी काम मेरा ठाउँमा सरुवा भै आउनु भएका ई. कार्यालय प्रमुख इन्द्र कुमार मिश्रबाट संचालन भएको थियो। केशव बरालले हामी लाई रोहवरमा नराखी नापजाँच गराई मिति २०६७।१२।१७ मा गलत नाप विवरण तयार गरी आयोगमा बुझाएको र हामी बाट गर्दै नगरेको कार्य गन्यो भनी अभियोग पत्र दायर गरेकोले झुठ्ठा अभियोग पत्रको आधारमा मैले सजाय पाउनुपर्ने होइन, सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट नापजाँच गराउँदा हामीलाई कुनै जानकारी नै नदिई रोहवरमा नराखी गलत नापजाँचको आधारबाट मात्र यो मुद्दा दायर भएको, रु.२५ लाख भन्दाबढीको कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराउन नियम समेतले नहुने भै ८(आठ) वटा प्याकेज बनाई उक्त कार्य संचालन भएको हो। कुनै आर्थिक अनियमितता गर्ने उद्देश्य वा नियतले सो कार्य गरिएको होइन। मैले आफ्नो विभागीय निर्देशन र कार्यालय प्रमुख समेतको निर्देशनमा आफ्नो पदीय दायित्व अनुसारको कार्य गरेको हुँ। कम काम भएकोलाई बढी भएको भन्ने देखाई नेपाल सरकारलाई नोक्सानी हुनेसम्मको कुनै कार्य नगरेकोले म उपरको अभियोग दावी झुठ्ठा हो। झुठ्ठा अभियोग दावीबाट सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

म जल उपभोक्ता समितिमा नरहेको र मैले झुट्टा कागजपत्र मिलाई नेपाल सरकारलाई नोक्सानी पुर्याउने कुनै कार्य गरेको छैन। सो उपभोक्ता समितिमा मेरो बुवा दल बहादुर दैर अध्यक्ष भएकै कारणबाट मात्र म उपर यो झुट्टा मुद्दा दायर भएको हो। मेरो बुवाको मृत्यु ४।५ वर्ष पहिला नै भैसकेको छ। मैले सो आयोजनाको कार्यमा कुनै बिल भरपाई समेत हस्ताक्षर गरी दिएको छैन। उक्त जल उपभोक्ता समितिको लेखा, खाता, बही लगायतको कुनै पनि श्रेस्ता मबाट तयार भएको होइन, छैन। मेरो बुवा दल बहादुर दैर उक्त उपभोक्ता समितिको अध्यक्ष भएकोले श्रेस्ता वहाँको जिम्मा रहने गरेको हो। सो श्रेस्ता खाता सम्बन्धमा मेरो कुनै संलग्नता नहुँदा म उपरको झुट्टा अभियोग दावीबाट सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी रुप बहादुर दैरले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

म यस अदालतमा हाजिर हुन आई उक्त योजनाको नापजाँच गर्दा केशव बरालले कामको परिमाण कम देखाई प्रतिवेदन दिएको र उक्त नापजाँच हुँदा हामी कार्यस्थलमा खटीएका कुनै कर्मचारीलाई पनि सो नापजाँच मुचुल्कामा रोहवरमा नराखी उक्त नापजाँचको कुनै ज्ञाननै नभएका अप्राविधिकबाट हचुवा नाप गराई मुचुल्का पेश गरेको र सोही मुचुल्कालाई आधार मानी यो मुद्दा परेको हो। वास्तवमा उक्त योजनामा बढी काम भएको छ। हामीले पुनः गा.वि.स.सचिवको रोहवरमा नापजाँच गराई अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा समेत पेश गरेका छौं। पश्चिमान्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट र क्षेत्रीय निर्देशक समेतको निर्देशानुसार प्याकेजमा कार्य गराउने भन्ने भएको हुँदा सोही अनुसारको कार्य गराई उक्त कार्य सम्पन्न भै आ.ले.प./म.ले.प. समेतले कुनै अनियमितता भएको भनी कैफियत वा बेरुजु समेत नऔल्याएको हुँदा वादी दावी झुट्टा हो। उक्त कार्य आर्थिक ऐन, नियमकै परिधिभित्र रही सम्पन्न भएको हो। वादी दावी बमोजिमको कुनै कसूर मैले नगरेको हुँदा सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोरा लेखाई प्रतिवादी बलदेव मण्डलले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

तालुक विभाग, क्षेत्रीय कार्यालय र कार्यालय प्रमुखहरूको निर्देशन समेतबाट लेखा शाखामा प्राप्त प्राविधिक लागत ईष्टिमेट, नापी किताब, ठेक्का बिल र अन्य प्राविधिक प्रतिवेदन समेतको आधारमा आयोजनाको शुरुदेखिकै निर्माण कार्य संचालन भएको हो। उक्त कार्यमा खटिएका कार्यालय प्रमुख र प्राविधिक कर्मचारीहरूको फिल्ड निरीक्षण तथा कार्य प्रगति विवरण र मूल्यांकन फाराम समेतका आधारमा म लेखाको कर्मचारीको हैसियतले उक्त बिल भरपाईहरू जाँचबुझ गर्दा आर्थिक ऐन, नियम विपरीतको नदेखिई रीतपूर्वकको देखिएको हुँदा सोही अनुसार भुक्तानी दिइएको हो। लेखा सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारीको हैसियतले मैले आफ्नो पदीय दायित्व बहन गरेकोले मउपर लगाइएको आरोप सरासर झुट्टा हो। प्राविधिक कर्मचारीहरूबाट भएको सिफारिस र मूल्यांकन तथा नापी समेतबाट देखिएको बिल भरपाईको आधारमामात्र मबाट भुक्तानी भएको हो। मेरो कार्यकालमा त्यसबाहेक कुनै बढी बिल भरपाईको भुक्तानी नभएको र मैले गरेको काम कारवाही गलत नभएको भनी श्रेस्ता (आ.ले.प./म.ले.प.प्रतिवेदन) समेतबाट प्रष्ट भैरहेको हुँदा म उपरको झुट्टा आरोपबाट सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी भुवनसिंह थापाले विशेष अदालतमा गरेको बयान।

अन्य प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर दैरै, जित बहादुर सिंजाली र रुप बहादुर दैरै अदालतबाट जारी भएको म्यादभिन्न उपस्थित नभई म्यादै गुजारी बसेको देखिन्छ।

६. वादी नेपाल सरकारका साक्षीहरू र प्रतिवादीका साक्षीहरूको बकपत्र:

उपभोक्ता समितिबाट पिपलटार सिंचाई आयोजना सम्बन्धी नहरको नरम र कडा भारी माटो कटान सम्बन्धी काम बढी नै भएको छ। दल बहादुर दैरै उपभोक्ता समितिको अध्यक्ष रहेको र उक्त समितिले गरेको कार्यमा कम कामलाई बढी बनाएको देखाएको भन्ने वादीको अभियोग दावी झुट्टा हो। रुप बहादुर दैरैले प्रस्तुत मुद्दामा सफाई पाउनु पर्छ। सो कार्यमा कुनै अनियमितता भएको छैन। अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट खटिएको टोलीले किन गलत प्रतिवेदन गरे मलाई

थाहा भएन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी रुप बहादुर दरैको साक्षी सुक बहादुर दरैले विशेष अदालतसमक्ष उपस्थित भै गरेको बकपत्र।

मैले जानेबुझे अनुसार उक्त पिपलटार सिंचाई योजनामा काम बढी नै भएको छ। कम कामलाई बढी देखाई भुक्तानी भएको होइन। कृष्ण बहादुर बि.क.माथि लगाइएको आरोप मिथ्या र झुठा हो। एउटा इमान्दार कर्मचारीमाथि हचुवाको भरमा प्रस्तुत आरोपपत्र लागेकोले झुठा आरोपबाट निजले पूर्ण सफाई पाउनुपर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी कृष्ण बहादुर वि.क.का साक्षी गोपाल प्रसाद सुनारले विशेष अदालतसमक्ष उपस्थित भै गरेको बकपत्र।

मैले बुझेसम्म प्रतिवादी भुवनसिंह थापा लेखा तर्फको कर्मचारी भएको र उक्त मुद्दामा सिंचाई सम्बन्धी नहरको कार्यसमेत त्यस कार्यालयका कार्यालय प्रमुख र सो कार्यसंग सम्बन्धीत प्राविधिक कर्मचारीहरुबाट हुने गरेको हो। उक्त कामको अनुगमन, नापजाँच गर्ने र कार्य प्रतिवेदन दिने काम लेखा फाँटको कर्मचारीको होइन। प्राप्त हुन आएको नापजाँच प्रतिवेदन र कार्य मूल्यांकन फारामअनुसार रीत पुगे नपुगेको हेरी, जाँची नापजाँच रिपोर्ट र उपभोक्ताबाट भएको कागजपत्र मिले नमिलेकोसमेत हेरी सो अनुसार लेखाबाट पेश भएको बिलको भुक्तानी गर्ने कार्यमात्र प्रतिवादी भुवनसिंह थापाको हो। उक्त कार्य आर्थिक ऐन, नियम विपरित नभएको भनी अन्तिम संपरिक्षणसमेत भई सकेकोले प्रस्तुत मुद्दामा कम कामलाई बढी देखाई नापजाँच गर्ने गराउने कार्य यी प्रतिवादीबाट नहुने हुँदा निजउपर लगाइएको प्रस्तुत झुठा मुद्दाबाट सफाई दिइनुपर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी भुवनसिंह थापाको साक्षी राजकुमार थापाले विशेष अदालतसमक्ष उपस्थित भै गरेको बकपत्र।

मैले बुझेसम्म प्रस्तुत मुद्दाको अनुसन्धानमा खटिएका व्यक्तिको नापजाँचको ज्ञान नै नभएको र अप्राविधिक तरिकाबाट गलत प्रतिवेदन प्रस्तुत गरेकै कारणबाट यो मुद्दा परेको हो। प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहले भ्रष्टाचारजन्य कसूर नै नगरेकोले सजाय हुनुपर्ने होइन, अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको

प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहका साक्षी अमित कुमार साहले विशेष अदालतसमक्ष उपस्थित भै गरेको बकपत्र ।

प्रतिवादी धिरेन्द्र नापित इमान्दार तथा पेशागत रूपमा सक्षम र स्वच्छ व्यक्तित्वको मानिस हुनुहुन्छ। उहाँले कुनै भ्रष्टाचारजन्य कार्य गर्नु भएको छैन। उहाँ इन्जिनियरको रूपमा कार्यालय प्रमुखको निर्देशन बमोजिम काम गर्ने व्यक्ति हो। नापजाँचको विवरण हेर्दा कतिपय चेनेजमा लम्बाई, चौडाई र उचाई देखिंदैन तर परिमाण चाहिँ देखिन्छ। माटोको प्रकारलाई प्रतिशतमा विभाजन गर्दा प्रतिशत कम राखेको तर परिमाणमा १००% अर्थात पुरै लिएको अवस्था समेतले निज प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितउपर फसाउने नियतले झुठ्ठा अभियोग लगाईएकोहुँदा उहाँ निर्दोष हुनुहुन्छ, तसर्थ निजले, सफाई पाउनु पर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितका साक्षी लेखप्रसाद चौलागाईले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र ।

प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेललाई पूर्वाग्रही हिसाबबाट मात्र यो झुठ्ठा मुद्दा लगाइएको हो। वहाँलाई जुन बिषयको मुद्दा लगाइएको छ, त्यहाँ कम काम होइन बरु बढी नै काम भए गरेको मैले बुझेको छु। उक्त कामको नापजाँचसमेत राम्रोसँग नगरी, भएको कामलाईसमेत घटी देखाई, गलत नापजाँच गरी तयार गरेको प्रतिवेदनका आधारमा यो मुद्दा लगाइएको हो। उहाँले धेरै आयोजनाहरु सफलतापूर्वक सम्पन्न गराउनु भएको छ। प्रस्तुत मुद्दामा निजले सफाई पाउनुपर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलका साक्षी सुरेन्द्र प्रसाद पोखरेलले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र ।

प्रतिवादी हरिदत्त साहको बानी स्वभावबाट वहाँ आरोपपत्रमा लेखेबमोजिम हुँदै नभएको काम भयो भनी कार्य गर्ने र सिफारिस गर्ने व्यक्ति होइन। तसर्थ, निजउपर वादी पक्षले लगाएको अभियोग दावी सरासर झुठ्ठा हो। निज राम्रो चरित्रको र धेरै वर्षसम्म इमान्दारीपूर्वक काम गरेको व्यक्ति हुँदा निजबाट त्यस प्रकारको अनियमित कार्य बदनियतपूर्वक भएको छैन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी हरिदत्त साहका साक्षी पंकज साहले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र ।

प्रतिवादी बलदेव मण्डलको चालचलन व्यवहार असल, स्वच्छ, इमान्दार पाएको छु। पहिलो कुरा उहाँले काम कम गरेर बढी परिमाणको बजेट दावी गर्ने कुरा सत्य लाग्दैन। किनकि उहाँजस्तो इमान्दार कर्मचारीले विभागीय निर्देशनमा बसेर काम गर्ने भएकाले त्यस्तो गर्ने कुरामा सत्यता छैन। Alignment परिवर्तन गर्ने कुरा एउटा सब ओभरसियरको वशको कुरा होइन, त्यो चाहिँ दोषारोपण मात्र हो। त्यसैले उहाँ यो आरोपबाट मुक्त हुनुपर्दछ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी बलदेव मण्डलका साक्षी उमेश कुमार मण्डलले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र।

उक्त योजना सम्बन्धी कामको म.ले.प. म र मेरा सहयोगी लेखा परिक्षण अधिकारी शिव अधिकारीबाट भएको हो। उक्त कार्यालयबाट उठेका कागजात, बिल, भरपाई रनिङ्ग बिल, उपभोक्ता समितिबाट पेश भएको कागजातहरु र नापी किताब आदिको आधारमा उक्त खर्चको फाँटवारी श्रेस्ता हेरी म समेतबाट म.ले.प. सम्पन्न गरेको हो। जसको प्रतिवेदनसमेत मैले त्यसैबखत सम्बन्धित निकायहरुमा समयभित्रै दिईसकेको छु। यसबाहेक मेरो बनाई केही छैन भन्नेसमेत व्यहोराको वादी नेपाल सरकारका साक्षी डिल्लीरमण सिंहले गरेको बकपत्र।

पिपलटार सिंचाई आयोजनामा भएको कामको नापजाँच गरी विवरण तयार गर्ने काम म समेतले गरेको हो। विवरण सही र ठीक छ। नापजाँचको क्रममा प्राकृतिक कारणले पुरीएको, पहिरो गएको र अन्य यस्तै कारणले नापजाँच हुन नसक्ने अवस्थाहरु थियो। भौगोलिक विकटताका कारणले साविकमा काम भएको स्थान एकीन गर्न र नापजाँच गर्न नसकिने अवस्थाहरु थियो। नापी विवरणको चेनेज नं. १+१००, १+७००, ५+७००, ५+७१४ मा पहिरो गएर नाप्न नसकेर पनि खाली हुन सक्छ, खोल्सी पनि हुन सक्छ, सम्म पनि हुन सक्छ, अहिले यकीन गरी भन्न सकिदैन। काम सबै ठाउँमा भएको छ, नाप्न नसकेर खाली रहेको हुन सक्छ। नापजाँच प्रतिवेदनमा चेनेज नं. ५+७३०, ५+७४०, ५+७५०, ५+७८० मा A,B,C पुरै खाली हुनुमा अगाडि देखिको काम भएकोले यकीन गर्न नसकी प्रतिशतको आधारमा अनुमान गरी राखिएको हो। सब-डिभिजन प्रमुखले दिनु भएको प्रतिवेदनमा यकीन

नापी गर्न नसकिएको स्पष्ट खुलाएकै हुँदा यकीन नापी भएको अवस्थामा परिमाण फरक हुन सक्छ। नाप्न नसकी खाली रहेको ठाउँमा नाप्न सके परिमाण स्वतः बढ्न सक्छ। हिल कटान अर्थात माटो कटान गरिएको भागमा पहाडी क्षेत्रमा लामो समयपछि नापजाँच गर्दा एकिन परिमाण आउन सक्दैन भन्नेसमेत व्यहोराको **वादी नेपाल सरकारका साक्षी रामचन्द्र विष्टले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र**

म तत्कालिन अवस्थामा सि.डि.ई. थिएँ। सरकारी कामको जिम्मेवारीको सिलसिलामा योजना सम्बन्धी कामको प्रतिवेदन रिपोर्टहरू तथा आयोजनाको स्थलागत अनुगमनको क्रममा स्वीकृत ड्रइड, डिजाइन, तथा लागत ईष्टिमेटको परिधि नाघेर निर्माण कार्य गरेको पाइएकोहुँदा त्यसै आधारमा मैले मिति २०६७।४।२७ मा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा सम्पूर्ण व्यहोरा खुलाई वयान कागज गरीदिएको हुँ। उक्त व्यहोरा ठीक छ। आयोजनाबाट पेश भएका प्रतिवेदनहरूको अध्ययनबाट आयोजनाको मूल नहरको लम्वाई पूर्वस्वीकृती बिना बढाइएको, माटो कटिङ्गका केही आइटमहरूमा पूर्व स्वीकृती वेगर स्वीकृत इस्टिमेटको परिमाणभन्दा बढी गराइएको त्रुटीहरू देखिएका थिए। म २ पटक अनुगमनमा गएकोमा अघिल्लो पटकको निरीक्षणको क्रममा सब-डिभिजनलाई स्वीकृत डिजाइन, ड्रइड सहीत उपस्थित हुन निर्देशन गरेकोमा सब-डिभिजनबाट सो प्राप्त नभएको, निरीक्षणको क्रममा केही स्थानमा अस्वाभाविक निर्माणकार्य भएको देखिएको, सो कुराको मौखिक जानकारी निर्देशकलाई गराई दोश्रो पटकको अनुगमन निर्देशकज्यूको नेतृत्वमा गई स्थलागत अनुगमन गरी लिखित प्रतिवेदन दिएको हो। पिपलटार सिँचाई आयोजनाको सिंचित क्षेत्र २५० हेक्टर स्वीकृत भएको उल्लेख भए तापनि म लगायतको टोलीले गरेको टोपो ग्राफिकल म्यापमा सो को क्षेत्रफल निकाल्दा १४० हेक्टर देखिएको हो। सो कुरा अहिले पनि यकीन गर्न सकिन्छ। नयाँ सिँचाई आयोजनाको निर्माणमा त्रुटी छ, छैन थाहा हुँदैन। स्वीकृत ड्रइड तथा डिजाइनसँग तुलना गरेर मात्र सो कुराको यकीन गर्न सकिन्छ। निरीक्षणको क्रममा स्वीकृत

ड्रइडहरु उपलब्ध नभएकोले तुरुन्त सो कुरा थाहा हुन सक्दैन भन्नेसमेत ब्यहोराको वादीका साक्षी गोपाल प्रसाद सिग्देलले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र।

नापजाँच गर्ने व्यक्ति तत्कालिन इन्जिनियर रामचन्द्र विष्ट हुनुहुन्थ्यो। उहाँलाई सहयोग गर्ने स्थानीय उपभोक्ताहरु हुनुहुन्थ्यो। पहिलेका Profile उपलब्ध नभएकोले लिएर गएको थिइन। माटोको वर्गिकरण गरी नापजाँच गर्दा आँखाले हेरेको आधारमा कहिँकतै कोदालोले खोलेको आधारमा छुट्याएको मात्र हो। ईन्जिनियर रामचन्द्र विष्टले गरेको नापजाँचको चेकजाँच महलमा मैले सही गरेको हुँ। हिल कटिङ्गको नापी गर्दा ठाउँको प्रकृति हेरी Cross Section को दूरी लिने गरीन्छ। दूरी ५० वा २५ मिटरमा लिँदा वा अन्य कुनै दूरीमा लिँदा परिमाण फरक फरक निस्कन सक्छ। माटो खन्ने कार्यमा वर्षौं पछि नापजाँच गर्दा यति नै हो भनेर प्रष्ट गर्न नसकिने कुरा प्रतिवेदनमा नै प्रष्ट गरिएको छ। Hill Cutting भएको भागमा ठाउँ ठाउँमा पहिरो गएको देखिन्थ्यो, के कति पुरियो वा नास भयो भन्ने कुरा एकिन गर्न नसकिने भनी प्रतिवेदनको बुँदा ४ मा उल्लेख छ। नापजाँच सम्बन्धी सबै कुरा नापी गर्ने इन्जिनियर रामचन्द्र विष्टले खुलाउन सक्ने बिषय हो। मैले Random Checking गरेको हुँ। शतप्रतिशत चेकिङ्ग गरेको भन्ने होइन। नापी गर्दाकावखत निर्माण कार्य गराउने तत्कालिन सब-डिभिजन प्रमुख उपस्थित हुनु भएको थिएन। उपभोक्ता समितिका अध्यक्षको स्वर्गे भइसकेको भन्ने बुझिएकोले रोहवरमा हुने कुरै भएन भन्नेसमेत ब्यहोराको वादीका साक्षी केशवराज वरालले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र।

मैले पिपलटार सिंचाई आयोजनाको आ.व.२०६१/०६२ को लेखा परिक्षण गरेको हो। खर्चको श्रेस्ताको कागज हेरी म.ले.प.मैले गरेको हुँ। आ.ले.प.समेत भई सकेको छ। फिल्ड निरीक्षण मैले गरिन। गोश्वारा भौचर लगायत अन्य कागजात र उक्त खर्चलाई पुष्ट्याई हुने सबै कागजात हेरी अध्ययन गरी लेखा परीक्षण गरेको हुँ। मैले उपभोक्ता समितिबाट पेश भएको कागजात, डकुमेन्ट र रनिङ्ग बिल तथा खर्चको फाँटवारी हेरेको हुँ। मैले तत्काल आ.व. २०६१/०६२ मा जे देखिएको

थियो म.ले.प.गर्दा त्यसैवखत खुलाई दिएको छु भन्नेसमेत व्यहोराको वादीका साक्षी मदनकृष्ण श्रेष्ठले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र।

मैले पिपलटार सिंचाई आयोजनाको आ.व. २०६३/०६४ को म.ले.प.गरेको हुँ। म डोर प्रमुख भै गएको र मैले उक्त आयोजनाको खर्चको फाँटवारी र लेखा सम्बन्धी काममात्र मेरो डोरबाट हेरिएको हो। फिल्ड निरीक्षण गर्न गएको होइन भन्नेसमेत व्यहोराको वादीका साक्षी आनन्द वल्लभ पाण्डेले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र।

मैले फिल्डमा गई हेरी निरीक्षण गरी जे देखें, सोही व्यहोरा खुलाई उक्त प्रतिवेदन दिएको हो। ठाउँठाउँमा मैले Randomly छड्के जाँच गरेको हो, फिता लगाई नापजाँच गरेको होइन। कमजोर माटो भएको ठाउँमा पहिरो गई खाल्डो पुरिएको थियो। खाल्डो, डोब नदेखी नापजाँच गर्न सकिएन र सक्ने अवस्था समेत थिएन। उक्त प्रतिवेदन व्यहोरा र त्यसमा परेको सहीसमेत मेरो हो भन्नेसमेत व्यहोराको वादीका साक्षी राम बहादुर खड्काले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र।

उक्त सिंचाई आयोजनाको काम म कार्यरत गा.वि.स.क्षेत्र भित्रको भएको हुँदा र मेरो रोहवरमा नै नापजाँच भएको हुँदा रोहवरमा बसेको हुँ। मलाई उपभोक्ता समितिबाट मौखिक जानकारी भएको कारणबाट उपस्थित भै उक्त कागज तयार भएपछि रोहवरमा बसी सही गरेको हो। पश्चिमान्चल सिंचाई आयोजनाका कर्मचारी र उपभोक्ता समितिको पदाधिकारीसमेत उपस्थित भै सो नापजाँचको कार्य सम्पन्न भएको हो। मैले बुझ्नेसम्म गा.वि.स.सचिव समेतको रोहवरमा नापजाँच गर्ने भनी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट भनेको भन्ने बुझ्नेको हुँ। उक्त आयोजनामा काम भएको छ। धेरै वर्ष भएको हुँदा कहि कहि पहिरो समेत गएको छ। उक्त सिंचाई आयोजनाको नहर सम्बन्धी काम उपभोक्ता समूह गठन भै भएको मैले देखे, सुने, बुझ्नेको छु, अन्य कुरा मलाई थाहा भएन भन्नेसमेत व्यहोराको

नापजाँच हुँदा रोहबर बस्ने राम्जाकोट गा.वि.स.का सचिव चन्द्रनाथ पण्डितले विशेष अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र ।

८. विशेष अदालतबाट भएको फैसला:

प्रतिवादीहरू सब डिभिजन प्रमुख ईन्जिनियर पुण्यप्रसाद पोखरेल, ईन्जिनियर धिरेन्द्र नापित, सब ईन्जिनियरहरू हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह, बलदेव मण्डल र लेखापाल भुवनसिंह थापाले तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० मा तोकिएको हदभन्दा बढी रकमको योजनालाई रु. २५ लाखको हदभित्र पार्ने बदनियत साथ आफूखुशी टुक्रे योजना तयार गरी गराई टिप्पणी उठाई एक आपसमा मिलेमतो गरी रायसमेत लिने दिने गरी प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले स्वीकृतसमेत गरी आधिकारिक निकायबाट स्वीकृत भएको योजना विपरीत जल उपभोक्ता समितिबाट काम गराउने कार्य गरी भुक्तानीसमेत दिई नेपाल सरकारलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्य गरी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तरगतको कसूर गरेको ठहर्छ ।

सजायतर्फ विचार गर्दा प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेल प्रस्तुत योजना कार्यान्वयन गर्ने दायित्व रहेका मुख्य व्यक्ति देखिएकोमा निजले आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० को विपरीत टेन्डर प्रकृया छल्ने, बदनियत राखी टुक्रे योजना बनाई बिना स्विकृति नहरको Alignment समेत परिवर्तन गरी कानून विपरीत जल उपभोक्ता समितिबाट काम गराउँने गरी सम्झौता गरी भुक्तानीसमेत दिई योजना नै अधुरो र असफल बनाई नेपाल सरकारलाई गैरकानूनी हानी नोक्सानी पुऱ्याएको र सो काममा आठवटै टुक्रे योजनाको ल.इ. तयार गरी जल उपभोक्ता समितिसँग सम्झौतासमेत गर्न सिफारिश गरी टिप्पणी पेश गर्ने कार्यमा संलग्न रहेका प्रतिवादी हरिदत्त शाह र बलदेव मण्डल, आठवटै टुक्रे योजना जल उपभोक्ता समितिमार्फत काम गराउँन मनासिब छ भनी राय व्यक्त गर्ने लेखापाल प्रतिवादी भुवन सिंह थापा, छैठौं टुक्रे योजनासम्मको ल.इ. तयार गरी जल उपभोक्ता

समितिसँग सम्झौतासमेत गर्न सिफारिश गर्ने प्रतिवादी प्रभुनन्दन साह, पाचौँदेखि आठौँ टुक्रे योजनासम्मको ल.इ. चेकजाँच गरी स्विकृतिको लागि सिफारिश गर्नेसमेतको कार्यमा संलग्न प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितलाई प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) बमोजिम निजहरुको कसूरमा रहेको संलग्नता र कसूरको मात्रा तथा पदीय हैसियतसमेतको आधारमा प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेललाई कैद वर्ष २ (दुई) र जरिवाना रु.५०,०००।-(पचास हजार), प्रतिवादी हरिदत्त साह, बलदेव मण्डल र लेखापाल भुवन सिंह थापालाई जनही कैद महिना ६(छ महिना) र जरिवाना रु.१५,०००।-(पन्ध्र हजार), प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहलाई कैद महिना ५(पाँच महिना) र जरिवाना रु.१२,०००।-(बाह्र हजार) र प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितलाई कैद महिना ४ (चार महिना) र जरिवाना रु.१०,०००।-(दश हजार) हुन्छ।

प्रतिवादी कृष्ण बहादुर बि.क.का हकमा विचार गर्दा निजले प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले दिएको कार्यदिश अनुसार काम गरे गराएको देखिएकोले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) अन्तरगतको कसूर गरेको भनी लिएको आरोपपत्रको दावी पुग्न नसकी निजले सफाई पाउने ठहर्छ। जल उपभोक्ता समितिका तत्कालिन अध्यक्ष स्व.दलबहादुर दैरै, सो समितिका तत्कालिन कोषाध्यक्षद्वय प्रतिवादी श्याम बहादुर दैरै र जित बहादुर सिंजाली उपरको दावीका सम्बन्धमा विचार गर्दा यी प्रतिवादीहरु योजना कार्यान्वयन गराउने जिम्मेवारी लिएका प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख र निज मातहतका कर्मचारीहरुको रेखदेखमा काम गर्ने, प्राविधिक कर्मचारीहरुले नापजाँचसमेत गरी सिफारिस गरेको आधारमा भुक्तानी पाउनेसम्मका जल उपभोक्ता समितिका पदाधिकारी देखिएकोले यी प्रतिवादीहरुले आरोपपत्रको कसूर गरेको भन्ने अवस्था नहुँदा निजहरु उपरको दावी पुग्न नसक्ने ठहर्छ। अर्का प्रतिवादी रुप बहादुर दैरै उपरको दावीका सम्बन्धमा विचार गर्दा निज सामान्य हस्ताक्षरसम्म गर्न सक्ने जल उपभोक्ता समितिको अध्यक्ष र कोषाध्यक्षलाई योजना

सम्बन्धी कागजातहरू तयार गर्न सहयोग गर्ने काममासम्म संलग्न रहेको देखिएकोले यी प्रतिवादी रूप बहादुरले आरोपपत्रमा दावी लिएको कसूर गरेको भन्ने प्रमाणित भएको नहुँदा निज उपरको दावी पुग्न नसक्ने ठहर्छ।

प्रस्तुत आरोप पत्रमा रु.१,००,५६,८२१।८४ बिगो कायम गरी सो बिगोसमेत प्रतिवादीहरूबाट असूलउपर गरी पाउँ भन्ने लिएको दावीका सम्बन्धमा विचार गर्दा विवादित नहरको ट्रयाक कटिङ्गको कामको नापजाँच गर्न खटिई प्रतिवेदन दिने प्राविधिक व्यक्ति ई.केशवराज बराल र ई.रामचन्द्र विष्ट, रामबहादुर खड्काले नै ठाउँ ठाउँमा खाली राखी प्रतिवेदन दिएको र भएको कामको एकिन नापजाँच नै नगरी अनुमानको आधारमा पेश गरेको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको कुरालाई वादी पक्षले मान्यता दिई कायम गरेको बिगोलाई यथार्थ बिगो हो भनी मान्न मिल्ने देखिएन। तसर्थ नापजाँचबाट विवादमा आएको नहरको ट्रयाक कटिङ्ग कार्यको परिमाण एकिन नै हुन नसकी अनुमानित आधारमा पेश भएको नापजाँच प्रतिवेदनलाई मान्यता दिई कायम गरेको बिगो यथार्थ नदेखिएकोले आरोपपत्रमा कायम गरेको बिगोको दावी पुग्न नसक्ने ठहर्छ भन्ने व्यहोराको विशेष अदालतबाट मिति २०७०/१/१९ मा भएको फैसला।

९. यस अदालतमा प्रतिवादीहरूबाट पेश भएको पुनरावेदन पत्र:

म समेतउपर चलाइएको प्रस्तुत मुद्दामा तनहुँ जिल्ला, राम्जाकोट गाउँ विकास समिति, वडा न. २ अन्तर्गतको २५० हेक्टर जमिनमा सिंचाई सुविधा पुर्‍याउने उद्देश्यले मिति २०६२।१।२३ मा सिंचाई विभागका महानिर्देशकबाट सिंचाई कार्यविधी, २०६१ वमोजिम गर्ने गरी ७ किलोमिटरको मूल नहर लागत ईष्टिमेट रु. २,९१,३९,०००।- को योजना स्विकृत भएको तथ्यमा केही विवाद देखिंदैन। विशेष अदालत, काठमाण्डौबाट मिति २०७०।१।१९ मा फैसला हुँदा मैले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तर्गत कसूर गरेको ठहर गरी २ वर्ष कैद र ५०,०००।- जरिवाना हुने तर आरोप पत्रमा

कायम भएको बिगोतर्फ वादी दावी नपुग्ने ठहर भएको छ। योजनालाई टुक्रे लागत ईष्टिमेट बनाई, हुँदै नभएको काम भए गरेको र भए गरेको कामको पनि दोहोरो भुक्तानीसमेत गरी आफूलाई लाभ र सरकारलाई नोक्सानी पुऱ्याएको भन्ने मुल दावी भएको मुद्दामा नोक्सानीको बिगो कायम हुन नसक्ने तर नोक्सानी गरेको कसूरमा कैद र जरिवानाको सजाय हुने गरी भएको फैसला प्रारम्भतः फौजदारी कानूनको आधारभूत मान्य सिद्धान्तहरूको विपरित छ। नोक्सानीनै कायम हुन नसके पछि सरकारी सम्पतिको हानी नोक्सानी गरेको भन्ने आधारमा लगाएको कसूर प्रमाणित हुने भन्ने अवस्था नै आउँदैन। मुख्य कसूरको तत्व (Factual Element) तथ्यगत रूपमा प्रमाणित भै कायम हुन सकेको छैन। मैले उक्त समुचा आयोजनालाई टुक्रा पारेको नभई आयोजना सम्पन्न गर्न आवश्यक अवस्थालाई ध्यान दिई म जानु पूर्वका आयोजना प्रमुख श्री राजेन्द्र प्रसाद यादवकै पाला आ. व. २०६०/२०६१ मा सम्पन्न भईसकेको कार्य तथा उपभोक्ता समितिबाट गर्न उपयुक्त हुने कार्य र टेण्डरबाट गर्नुपर्ने कार्यहरू छुट्टयाई विनियोजित बजेटको अवस्थालाई ध्यान दिई संचालन गर्न व्यवहारिक र उपयुक्त हुने विश्लेषण गरी आधार, कारण सहीत उठेको टिप्पणीलाई पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयमा सिफारिस गरेको हुँ। तत्कालिन सि.डि.ई. गोपाल प्रसाद सिग्देल समक्ष पेश हुँदा प्रथम चरणमा उपभोक्ता समितिद्वारा नै काम गर्नु पर्ने कारणहरू माग गरी हामी ले कानूनी र नीतिगत आधार तथा व्यवहारिक कारणहरू प्रस्तुत गरीसकेपछि पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयको लेखा शाखाबाट पनि सकारात्मक राय प्राप्त भई निजैको सिफारिसमा तत्कालिन निर्देशक श्री अर्जुनकुमार कार्की ज्यूबाट मिति २०६२।९।७ मा सदर टिप्पणीको आधारमानै टुक्रा पार्ने काम भएको हो। स्विकृती दिने एवं सिफारिस गर्नेहरूलाई कुनै कसूर समेतमा आरोपित नगरिएको, म समेतबाट उक्त कार्य वैधरूपमा भएकोमा त्यसै विषयमा हामी लाई दोषी ठहर गरीनु घोर अन्याय हो। योजनाको निर्माण कार्यलाई एउटै बोलपत्रमा समावेश गरी सम्झौता गर्दा पर्याप्त

वजेट विनियोजन हुन नसकी निर्माण कार्यको संचालन अबधि एकिन गर्न र ठेक्का फाइनल गर्न कठिनाई पर्न जाने हुँदा सो आ. व. २०६२/०६३ मा यस योजनामा विनियोजित वजेट रु ६०,००,०००।-र आगामि. आ. व. मा पनि सोहि अनुसार वजेट विनियोजन हुन सक्ने कुरालाई विचार गरी योजनाको सम्पूर्ण कार्यलाई स्वीकृत लागत ईष्टिमेट को अधिनमा रही ४ प्याकेजमा विभाजन गरी कार्य गर्न उपयुक्त हुने भनी गोपाल सिग्देलले पेश गरेको राय सिफारिस अनुसार पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालय पोखराका क्षेत्रीय निर्देशकबाट मिति २०६२।९।७ मा प्रस्तावित प्याकेजिङ्ग कार्य स्वीकृत भएको हो। प्याकेज नं ३ मा आयोजनाको मूल नहरमा बाँकी माटोको काम आर्थिक नियमानुसार जल उपभोक्ता समितिलाई वढिमा २५ लाख सम्मको मात्र दिन मिल्ने र रा. प. अ. तृतीय श्रेणीको अधिकृतलाई रु २५ लाख सम्मको लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गर्न पाउने हुँदा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमको अधिनमा रही एकपटकको लागत ईष्टिमेट तथा सम्झौता बमोजिमको काम सम्पन्न गरी सकेपछि मात्र अर्को खण्ड वा चेनेजको काम दिने गरी कार्य संचालन गरिएको हो। आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ६३(५) बमोजिम लागत ईष्टिमेट तयार गर्दा एउटै कामलाई टुक्रा टुक्रा गरी गर्न हुँदैन। त्यसो गर्नुपर्ने भएमा सो को प्राविधिक पुष्ट्याई र कारण समेत खोली विभागीय प्रमुखको स्वीकृती लिनुपर्ने छ भन्ने व्यवस्था अनुसार तात्कालिन क्षेत्रीय निर्देशक तथा विभागका महानिर्देशक समेतको मौखिक आदेशमा काम शुरू गरिएको र मिति २०६२।९।७ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट प्याकेजमा खण्डीकरण गर्ने कार्यलाई स्वीकृत गरी सकेको हुँदा स्वीकृत हुनु अगाडिनै काम भएको भन्ने तथ्यले सारभूत रुपमा कुनै अर्थ राख्दैन। तसर्थ उक्त फैसला ने.का.प.२०४३, नि.नं. २०५२ तथा ने.का.प.२०६०, नि.नं. ७२७१ मा प्रकाशित कानूनी सिद्धान्तहरु समेतको विपरीत छ। आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० मा स्पष्टरुपमा स्थानीय स्तरमा संचालन हुने २५ लाख रुपैयाँसम्मका काम स्थानीय उपभोक्ताद्वारा

गठित उपभोक्ता समितिमार्फत गराउन प्राथमिकता दिनुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरेको छ। साथै आ.व. २०६०/०६१ देखिको योजना संचालनको अबधी माओवादी जनयुद्धको उत्कर्षको अबधी हुँदा ठेक्काबाट काम हुन नसक्ने तथ्यलाई स्पष्ट गरी, आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० बमोजिम स्वीकृति लिनुपर्ने निकायबाट स्वीकृति लिई गरेको हो। मैले मेरो ईच्छा अनुसार कुनै पनि कार्य गरेको वा परिवर्तन गराएको होइन। सो तथ्यलाई २०६०/०६१ देखि २०६४/०६५ सम्म ४ आ. व. हरूको आ.ले.प. तथा म.ले.प. प्रतिवेदनले प्रष्ट गरेको छ। विशेष अदालतबाट फैसला हुँदा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४ को विपरीत बुझनुपर्ने प्रमाण नबुझी फैसला भएको छ। मेरो बदनियत साथ काम गर्ने आशय भएको भए स्वीकृत टिप्पणीको Package नं.४ को काम सम्पन्न गर्नका लागि पनि टुक्रे ल.ई. तयार गरी उपभोक्ता समिति मार्फत नै काम गराउन सकिने थियो तर विभागीय प्रमुखको निर्देशन र स्वीकृती अनुसार नै बोलपत्र आह्वान गरी ठेक्का व्यवस्था बमोजिम काम सम्पन्न भएको छ। यस आयोजनाको आवधिक रूपमा निरीक्षण गरी पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट कुनै कैफियत नभई ठिक छ भनी काम गर्न थप बजेटको लागी सिफारिस गरिएको छ। आर्थिक प्रशासन सम्बन्धि नियमावली, २०५६ को नियम ८०(१)(ज) को व्यवस्थाले श्रम प्रधान प्रविधी अपनाउने कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराउने व्यवस्था रहेको र तत्कालिन मन्त्रीपरिषदको निर्देशन तथा तत्कालिन अवस्थामा पहाडको अनकन्टार ठाउँमा माटो काट्ने काम स्वीकृती लिनुपर्ने निकायबाट स्वीकृति लिई २५ लाख भन्दा तलको काम मात्र उपभोक्ता मार्फत गराउन मिल्ने भनी आर्थिक प्रशासन सम्बन्धि नियमावली, २०५६ को दफा ८० ले व्यवस्था गरेको छ। मुलुकी ऐन, अ.व. १८४ (क) तथा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र ५४ समेतको प्रतिकुल हुनेगरी विशेष अदालतबाट फैसला भएको छ। मलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ मा वर्णित कसूर “गैर कानूनी लाभ वा हानी पुऱ्याउने बदनियतले काम

गरेको” अभियोग लगाइएको छ। कानूनको यस प्रावधानबाट भ्रष्टाचार हुन सार्वजनिक निकायलाई गैर कानूनी हानी, अन्यलाई गैर कानूनी लाभ पुर्याएको र बदनियतसाथ त्यस्तो कार्य गरिएको हुनुपर्दछ। बदनियत नभएमा भ्रष्टाचारमा सजाय हुन नसक्ने भनी सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६६ (श्रावण २, पुर्णाङ्क ४१० पृष्ठ ७१ श्री ५ को सरकार विरुद्ध विमल कुमार थापा) मा र लिनुखानु जस्तो उत्प्रेरित तत्व नभएमा भ्रष्टाचार नहुने सम्बन्धमा स. अ. बुलेटिन २०६६ भाद्र १ पुर्णाङ्क ४११ पृष्ठ २७ (नेपाल सरकार वि. अच्युतराज गौतम) मा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ। त्यसैगरी दफा ८(१)(घ) को प्रावधान लागत इष्टिमेट वढाई काम गराएको अवस्थामा लागु हुन्छ। अभियोग पत्रमा भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड घ. उल्लेख भए तापनि वास्तविक लाग्ने लागत ईष्टिमेट यो यति भएकोमा सो बढी इष्टिमेट गरेको भन्न सकेको छैन। कुनै पनि अभियोग शंकाहित तवरले प्रमाणित हुनुपर्दछ। अतः यसमा माथिका प्रकरणहरुमा उल्लेखित आधारहरुमा मिति २०७०।१।१९ मा विशेष अदालत काठमाण्डौबाट मलाई कैद र जरिवान गर्ने गरी भएको फैसला प्रचलित कानून तथा न्यायको आधारमा नमिलेको साथै न्यायिक मनको अभाव समेत देखिएको हुँदा उक्त फैसला बदरै गरी म उपर आरोपित कसूरका आधारमा गरेको कैद तथा जरिवाना समेतबाट मलाई पूर्ण सफाई दिलाई न्याय पाउँ भन्ने व्यहोराको तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख पुनरावेदक प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलको पुनरावेदन।

विशेष अदालतबाट मिति २०७०।१।१९ मा भएको फैसलामा मेरा उपर विगोको दावी पुग्न नसक्ने ठहर भएको हदसम्म मलाई चित्त बुझेको तर कैद र जरिवाना गर्ने हदसम्ममा चित्त नबुझेकोले सोही हदसम्म प्रस्तुत पुनरावेदन गरेको छु। हानी नोक्सानीको विगो ठहर नभएको अवस्थामा कैद र जरिवाना गर्नेगरी भएको फैसला कानून प्रतिकुल भै त्रुटिपूर्ण छ। विपक्षीबाट म उपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (क),(ग),(घ) र (ङ) बमोजिम

कसूर गरेको भनी विगो दावी सहीत अभियोगपत्र दायर गरिएको छ। सो मध्ये अदालतबाट दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) बमोजिम कसूर गरेको ठहर गरिएको छ। यसरी फैसला गर्दा मुख्य रुपमा नहरको ट्रयाक कटिङ (Track Cutting) लाई ८ टुक्रा गरी कार्य गरेकोलाई आधार लिइएको छ। ट्रयाक कटिङको कार्यलाई टुक्रा नगरी एकमुष्ट काम गराउन सक्ने अवस्था थियो थिएन, कानूनतः स्थानीय उपभोक्ताबाट कार्य गराउन मिल्ने वा नमिल्ने सम्बन्धमा तालुक अड्डाबाट स्वीकृति प्राप्त थियो वा थिएन भनी फैसलामा तथ्यहरुको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरिएको छैन। योजनाको चौथो सम्झौताको मध्यकालिन समय (मिति २०६३।१।२९) मा म पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सबडिभिजन नं. ३ मा सुरुवा भई गएको हुँदा सोभन्दा अगाडि भएका निर्णय, काम, कारवाईमा मेरो कुनै भूमिका छैन। यद्यपी यी तथ्यमा अनदेखा गरी फैसला गरिएको छ। म विवादित योजनाको चौथो सम्झौता भई कार्य भएको मध्यावधिमा सुरुवा भै गएको थिएँ। दुईवर्ष अगाडिदेखि Hill Cutting सम्बन्धी काम गरिदै आएको योजनाको काम कारवाई हेर्ने, परिवर्तन गर्ने न त मेरो क्षेत्रभित्र पर्दथ्यो न त मेरो पदिय दायित्व नै हो। मिति २०६१।१०।२० मा पहिलो र मिति २०६३।१।८ मा चौथो संझौता भई सो बमोजिम कार्यान्वयनको चौथो चरणमा नियमित सुरुवाको क्रममा सुरुवा भई गएको कर्मचारीले भै आएको पद्धति बमोजिम योजनाको कार्य सम्पन्न गराउन लाग्दछ। त्यसमा पनि म पुनरावेदक लिएर अन्हाएको कार्य गर्ने कर्मचारी हो। म संलग्न भएको कार्यमा भुक्तानी भएभन्दा कम कार्य भएको प्रमाणित नभएको र पुर्ववत् प्रकृया बमोजिम ठेक्का संझौता भई काम गराएकोलाई इमान्दारिपूर्वक कार्य गरेको मानिन्छ। तसर्थ, इमान्दारितापूर्वक गरिएको कामलाई भ्रष्टाचारमा सजाय गरिएको कानून व्यख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २(ज) प्रतिकुल छ। अभियोगपत्रमा Track cutting मा Bed slope १:५०० हुनुपर्नेमा १:३२०, १:३५०, १:४०० हुनेगरी माटो कटान गरिएको भनी उक्त कटिङ कानून प्रतिकुल भएको भनिएको छ। सिंचाई

विभागको १९९९ को Procedural Guidelines for Farmer Managed Surface Irrigation System Page 8-5 मा..... Here the ideal slopes are generally 1:300 to 1:500. In order to maximize the conveyance capacity masonry lining is often provided with design velocities of 1.5 to 2.0 m/sec. भनिएको छ। तसर्थ अभियोग नै विभागीय मार्गदर्शन प्रतिकूल छ। मिति २०६२।९।७ मा योजनालाई ४ प्याकेजमा सम्पन्न गर्ने गरी पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट स्वीकृत भएको योजनाको संभाव्यता अध्ययनको क्रममा EIRR १४.८५% र B/C Ratio १.३६ हुने प्रतिवेदन रहेको योजनाको संभाव्यता अध्ययनको चरणमा म सो कार्यमा संलग्न नभएको, आ.व.२०६१/०६२ मा रु.४५,४९,१८५।०५ को कार्य भैसकेको पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट स्वीकृत निर्णयबाटै देखिन्छ। म उक्त आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा चौथो सम्झौता बामेजिमको कार्य आंशिक सम्पन्न भै सकेको अवस्थामा कार्य गर्न पुगेकोले योजनालाई टुक्राउने कार्यमा मेरो संलग्नता छैन। सार्वजनिक निकायबाट सार्वजनिक कोषको रकममा गरिएको कार्यको नियमितता, मितव्ययीता, कार्य दक्षता, प्रभावकारीता र औचित्य समेतको रोहमा परिक्षण गरीन्छ। तदनुसार योजनाको खर्चको लेखा परिक्षण गरिएको, कुनै अनियमितता नभएको र विशेषज्ञ निकायले नियमित मानेको कार्य प्रतिकूल फैसला भएको छ। यस योजनामा काम गर्ने एक कर्मचारी र जल उपभोक्ता समितिका सम्पूर्ण व्यक्तिलाई सफाई दिई म पुनरावेदकलाई सजाय गरिएको समेत त्रुटीपूर्ण छ। अतः माथि प्रकरणहरूमा वर्णित कानून, नजिर एवं तथ्यहरूको आधारमा मलाई चारमहिना कैद र रु. १०,०००।- जरिवाना गर्ने गरी भएको हदसम्मको विशेष अदालत काठमाडौंको मिति २०७०।१।१९ को फैसला कानून प्रतिकूल भै त्रुटीपूर्ण हुँदा सो हदसम्मको फैसला उल्टी गरी अभियोग दावीबाट पूर्ण सफाई पाउँ भन्ने व्यहोराको पुनरावेदक प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितले यस अदालतमा पेश गरेको पुनरावेदन।

म समेतउपर चलाईएको प्रस्तुत मुद्दामा विशेष अदालत, काठमाण्डौंबाट मिति

२०७०/१/१९ मा फैसला हुँदा मैले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तर्गतको कसूर कायम गरी ६ महिना कैद र रु.१५,०००।- (अक्षरूपी पन्ध्र हजार) जरिवाना हुने तर आरोप पत्रमा कायम भएको बिगोतर्फ वादी दाबी नपुग्ने ठहर भएको छ। योजनालाई टुक्रे लागत ईष्टिमेट बनाई, हुँदै नभएको काम भए गरेको र भए गरेको कामको पनि दोहोरो भुक्तानी समेत गरी आफूलाई लाभ र सरकारलाई नोक्सानी पुऱ्याएको भन्ने मूल दाबी भएको प्रस्तुत मुद्दामा नोक्सानीको बिगो कायम हुन नसक्ने तर नोक्सानी गरेको भनी लगाएको कसूरमा कैद र जरिवानाको सजाय हुने गरी भएको फैसला प्रारम्भतः फौजदारी कानूनको आधारभूत सिद्धान्तहरूको विपरित छ। यस आयोजनाको ठुलो हिस्सा माटो खन्ने कार्य भएको हुनाले नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्ले मिति २०६१ सालमा सिंचाई आयोजनाको सम्बन्धमा माटोको कार्य गर्नु पर्ने अवस्थामा जल उपभोक्ता समितिमार्फत निर्माण कार्य गराउन प्राथमिकता दिने भनी निर्णय नै गरेको छ। तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० ले स्थानीय स्तरमा सञ्चालन हुने आयोजनाको २५ लाख सम्मको काम उपभोक्ता समितिबाट गराउन सकिने भएबाट म कार्यरत रहेको कार्यालयको आदेश र निर्देशनमा म समेतले सो २५ लाख रुपैयाँ सम्मको ल.ई.गरी पेश गरेको हो। म उपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तर्गतको मनासिव कारण विना निर्माण कार्यको गुणस्तर कम गर्ने, शर्त मापदण्ड विपरित कार्य गर्ने एवं लागत इष्टिमेट अस्वभाविक रुपमा वढाई संशोधन गरेको भनी आरोपित गरिएको छ। त्यसो गर्नु पर्ने मनासिव आधार कारणहरू हुँदाहुँदै उक्त कार्यहरू गरे भएको भनी भ्रष्टाचारको अपराध सम्बन्धी कसूर ठहर हुन सक्ने होइन। जबकि टिप्पणीमा वोल्पत्रबाट निर्माण कार्य सम्पन्न हुन नसक्ने प्रयास आधार कारणहरू उल्लेख गरिएको छ, जसमा प्रमुख कारण एउटै वोल्पत्र आव्हान गरी संझौता गर्दा प्रयास बजेट विनियोजन हुन नसक्ने र कार्य सञ्चालन गरिने अबधि निश्चित नहुने हुँदा ठेक्का सम्पन्न गर्न कठिनाई हुने भन्ने स्पष्ट

उल्लेख छ। रु.२५,००,०००।- सम्मको लागत ईष्टिमेट सबडिभिजन प्रमुखले स्वीकृत गर्न सक्ने अधिकार अन्तर्गत स्वीकृत भएको हो। कार्य सञ्चालन भइरहेकै बेला अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले अनुसन्धानको लागि हस्तक्षेप गरेबाट योजना पूर्ण रुपमा सम्पन्न हुनबाट समेत रोकिन गएको हो। उपभोक्ता समितिसंग संझौता भै जनसहभागितामा काम गराउँदा ६५,७१२ घन मिटर बराबरको भुक्तानी कार्य भएको छ भने सो योजनामा ८५,२७७.५८ घनमिटर बराबर काम भएको छ। यो तथ्य तत्कालिन गा.वि.स.को सचिवको रोहरवमा भएको नापी मुचुल्काबाट पनि प्रष्ट देखिन्छ। उपभोक्ता समिति मार्फत जन सहभागितामा काम भएको अवस्थामा काम गर्ने र गराउने सारोकारवालालाई नै रोहवरमा नराखी आफूखुशी अनुमानको आधारमा नापजाँच मुचुल्का तयार गरी त्यसैको आधारमा मुद्दा चलाईएबाट आरोप पुर्वाग्रही भएको प्रष्ट छ। दोहोरो बिलको भुक्तानी गरेको, नभएको कामको भुक्तानी गरेको, योजनाको लागत ईष्टिमेट खर्च वढाएको भन्नेजस्तो आरोप कुनै पनि प्रमाणले पुष्टि गरेको छैन। आ.व.२०६२/०६३ को जन आन्दोलनको चरम असुरक्षा र अराजकताको वातावरणमा उक्त कार्य ठेक्काद्वारा गराउन प्रायः असंभव रहेको यथार्थतालाई इन्कार गर्न मिल्दैन। उक्त योजनाको लागि आ.व.२०६०/०६१ मा रु.१० लाख, आ.व.२०६१/०६२ मा रु.३९ लाख, आ.व.२०६२/०६३ मा रु.६० लाख र आ.व.२०६३/०६४ मा रु.९० लाख गरी जम्मा रु.१,९९,००,०००।- बजेट निकासो भएको छ। यसबाट पनि उक्त योजना ठेक्कामा सम्पन्न गर्न नमिल्ने प्रकृतिको रहेको भन्ने प्रष्ट छ। सो बजेटबाट कूल रुपैयाँ रु.१,७६,१९,२७२।- खर्च भएको छ भने रु.१४,४२,९९४।८२ बराबरको जन श्रमदानबाट काम भएको छ। अतएव, उपरोक्त प्रकरणहरुमा वर्णित आधार प्रमाणहरुबाट मलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, ०५९ को दफा ८ को उपदफा १ (ग) र (घ) को कसूरमा ६ महिना कैद र रु.१५ हजार जरिवाना ठहर गरेको विशेष अदालत काठमाण्डौंको मिति २०७०/१/१९ को फैसला त्रुटिपूर्ण एवं अन्यायपूर्ण हुँदा सो फैसला बदर गरी

आरोपित कसूरबाट पूर्ण सफाई पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी हरिदत्त शाहले यस अदालतमा पेश गरेको पुनरावेदन।

म समेतउपर चलाईएको प्रस्तुत मुद्दामा विशेष अदालत, काठमाण्डौबाट मिति २०७०/१/१९ मा फैसला हुँदा मैले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तर्गत कसूर गरेको ठहर गरी ६ महिना कैद र रु.१५,०००।- (अक्षरूपी पन्ध्र हजार) जरिवाना हुने तर आरोप पत्रमा कायम भएको बिगोतर्फ वादी दाबी नपुग्ने ठहर भएको छ। योजनालाई टुक्रे लागत ईष्टिमेट बनाई, हुँदै नभएको काम भए गरेको र भए गरेको कामको पनि दोहोरो भुक्तानी समेत गरी आफूलाई लाभ र सरकारलाई नोक्सानी पुऱ्याएको भन्ने मूल दाबी भएकोमा नोक्सानीको बिगो कायम हुन नसक्ने तर नोक्सानी गरेको भन्ने कसूरमा कैद र जरिवानाको सजाय हुनेगरी भएको फैसला प्रारम्भतः फौजदारी कानूनको आधारभूत सिद्धान्तहरूको विपरित छ। जुन कार्य गरी नोक्सानी पुऱ्याएको भनिएको छ सो नोक्सानी नै कायम हुन नसके पछि कसूर गरेको प्रमाणित हुनै सक्दैन। म समेतलाई सरकारी सम्पत्तिको नोक्सानी पुऱ्याउने उद्देश्यले आरोपित क्रिया गरेको भन्ने आरोप पत्रको मूल दाबी रहेको छ। स्वीकृत लागत ईष्टिमेट रकम रु.२,९१,३९,०००।- को सिँचाई आयोजनालाई आफूखुशी खण्डीकरण गरी पटकपटक ल.ई. स्वीकृत गरी टेण्डर छल्ने उद्देश्यबाट ८ वटा टुक्रे लागत इष्टिमेट तयार गरिएको भन्ने निष्कर्षमा पुगेको विशेष अदालतको निर्णयाधार आत्मनिष्ठ र अवास्तविक छ। मैले मिति २०६२/८/१ मा उठाएको टिप्पणीमा योजनालाई ८ टुकामा खण्डन हुनु पर्ने भनी कहिँ कतै उल्लेख नगरी टिप्पणी उठाउनु भन्दापूर्व भएको कामसमेत समावेश गरी उपभोक्ता समितिमार्फत कार्य हुन उपयुक्त देखिएका आधार कारणहरू समावेश गरी आफ्नो राय व्यक्त भएको र उक्त टिप्पणी मिति २०६२/९/७ मा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिँचाई निर्देशनालय पोखराबाट स्वीकृत भएको छ। उक्त टिप्पणीलाई अन्यथा नभनिएको अवस्थामा सिफारिस गर्ने, स्वीकृत गर्ने निर्दोष हुने, टिप्पणी उठाउने

कसूरदार ठहर हुने गरी भएको फैसला अन्यायपूर्ण छ। म तत्काल एक सव इञ्जिनियरको हैसियतले कार्यरत रहेको हुँदा आयोजनाको सञ्चालन सम्बन्धमा आधिकारीक निर्णय गर्ने मेरो पदिय हैसियत होइन। पिपलटार सिंचाई आयोजनाको लागी रु. २,९९,००,०००।- को Appraisal सिंचाई विभागबाट स्वीकृत भई आयोजना कार्यन्वयनको लागि आ.व.२०६०/०६१ देखि वार्षिक रुपमा बजेट निकासी हुँदै आ.व.२०६३/०६४ सम्म कार्य सञ्चालन हुँदै आएको हो। प्याकेजिङ्ग मार्फत चौथो प्याकेजको काम खुल्ला टेन्डरबाट पनि भएको छ। यसबाट टेण्डर ठेक्का छुल्ने उद्देश्यबाट योजना टुक्राईएको भन्ने आरोप सर्वथा गलत छ। स्वीकृत आयोजनाको हरेक वर्ष निकासी हुने बजेटलाई आधार बनाई योजना कार्यन्वयन गरिएको हुनाले स्वीकृत कूल रकमलाई खण्डिकरण गर्ने उद्देश्य राखी टुक्रे ल.ई.गरेको भन्ने विशेष अदालतको निर्णयाधारमा तथ्यको गलत विवेचना हुन गएबाट त्रुटिपूर्ण छ।

यस आयोजनाको ठुलो हिस्सा माटो खन्ने कार्य भएको हुनाले नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्ले मिति २०६१ सालमा सिंचाई आयोजनाको सम्बन्धमा माटोको कार्य गर्नु पर्ने अवस्थामा जल उपभोक्ता समिति मार्फत निर्माण कार्य गराउन प्राथमिकता दिने भनी निर्णय नै गरेको छ। तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० ले स्थानीय स्तरमा सञ्चालन हुने आयोजनाको २५ लाख सम्मको काम उपभोक्ता समितिबाट गराउन सकिने भएबाट म कार्यरत रहेको कार्यालयको आदेश र निर्देशनमा म समेतले सो २५ लाख रुपैयाँ सम्मको ल.ई.गरी पेश गरेको हो। म उपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तर्गतको मनासिव कारण विना निर्माण कार्यको गुणस्तर कम गर्ने, शर्त मापदण्ड विपरित कार्य गर्ने एवं लागत इष्टिमेट अस्वभाविक रुपमा वढाई संशोधन गर्ने गरेको भनी आरोपित गरिएको छ। तर त्यसो गर्नु पर्ने मनासिव आधार कारण छ भने उक्त कार्यहरु गरे भएको कारणले मात्र भ्रष्टाचारको अपराध भएको

भनी कसूर ठहर हुन सक्दैन। जबकि टिप्पणीमा वोलपत्रबाट निर्माण कार्य सम्पन्न हुन नसक्ने प्रयास आधार कारणहरुको उल्लेख गरिएको छ। जसमा प्रमुख कारण एउटै वोलपत्र आव्हान गरी संझौता गर्दा प्रयास बजेट विनियोजन हुन नसक्ने र कार्य सञ्चालन गरिने अबधि निश्चित नहुने हुँदा ठेक्का सम्पन्न गर्न कठिनाई हुने भन्ने स्पष्ट उल्लेख छ। रु.२५,००,०००।-सम्मको लागत ईष्टिमेट सबडिभिजन प्रमुखले स्वीकृत गर्न सक्ने अधिकार अन्तर्गत स्वीकृत भएको हो। कार्य सञ्चालनको निरन्तरता रहेकै बेला अख्तियार दुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट अनुसन्धानको लागी हस्तक्षेप गरेबाट आयोजना पूर्ण रुपमा सम्पन्न हुनबाट समेत रोकिन गएको हो। प्रस्तुत योजनाको सञ्चालनबाट नेपाल सरकारलाई कुनै हानी नोक्सानी पुगेको छैन। उपभोक्ता समितिसंग संझौता भै जनसहभागितामा काम गराउँदा ६५,७१२ घन मिटर बराबरको भुक्तानी कार्य भएको छ भने सो योजनामा ८५,२७७.५८ घन मिटर बराबर काम भएको छ। यो तथ्यलाई तत्कालिन गा.वि.स.को सचिवको रोहरवमा भएको नापी मचुल्काबाट पनि प्रष्ट देखिन्छ। उपभोक्ता समिति मार्फत जन सहभागितामा काम भएको अवस्थामा काम गर्ने र गराउने सारोकारवालालाई नै रोहवरमा नराखी आफूखुशी अनुमानको आधारमा नापजाँच मुचुल्का तयार गरी त्यसैको आधारमा मुद्दा चलाईएबाट पनि पुर्वाग्रह राखी आरोप लगाईएको प्रष्ट भएको छ। दोहोरो वीलको भुक्तानी गरेको, नभएको कामको भुक्तानी गरेको, योजनाको लागत ईष्टिमेट खर्च वढाएको भन्ने जस्तो आरोप कुनै पनि प्रमाणले पुष्टि गरेको छैन। आ.व.२०६२/०६३ को जन आन्दोलनको अबधिमा अराजकता र चरम असुरक्षित वातावरणमा उक्त कार्य ठेक्काद्वारा गराउन प्रायः असंभव रहेको यथार्थतालाई इन्कार गर्न सकिँदैन। उक्त योजनाको लागि आ.व.२०६०/०६१ मा रु.१० लाख, आ.व.२०६१/०६२ मा रु.३९ लाख, आ.व.२०६२/०६३ मा रु.६० लाख र आ.व.२०६३/०६४ मा रु.९० लाख गरी जम्मा रु.१,९९,००,०००।- बजेट निकासो भएको छ। यसबाट पनि उक्त योजना ठेक्कामा सम्पन्न गर्न नमिल्ने प्रकृतिको

रहेको भन्ने प्रष्ट छ। सो वजेटबाट कूल रूपैयाँ रु.१,७६,१९,२७२।- खर्च भएको छ भने रु.१४,४२,९९४।८२ बराबरको जन श्रमदानबाट काम भएको छ। अतएव, उपरोक्त प्रकरणहरूमा वर्णित आधार प्रमाणहरूबाट मलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, ०५९ को दफा ८ को उपदफा १ (ग) र (घ) को कसूरमा ६ महिना कैद र रु.१५ हजार जरिवाना ठहर गरेको विशेष अदालत काठमाण्डौको मिति २०७०/१/१९ को फैसला त्रुटिपूर्ण एवं अन्यायपूर्ण हुँदा सो फैसला बदर गरी आरोपित कसूरबाट पूर्ण सफाई पाउँ भन्ने व्यहोराको पुनरावेदक प्रतिवादी बलदेव मण्डलले यस अदालतमा पेश गरेको पुनरावेदन।

वादी नेपाल सरकारबाट म पुनरावेदकउपर विशेष अदालतमा भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ (१) (क), (ग), (घ) र (ङ) को कसूरमा दावी लिई आरोप पत्र दायर गरिएको थियो। विशेष अदालतबाट फैसला हुँदा मलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) बमोजिम सजाय गरिएको छ। सो बमोजिम न त मैले निर्माण कार्यको गुणस्तर कमि गर्ने, आकार वा रूप परिवर्तन गर्ने, मापदण्ड विपरित निर्माण गर्ने कार्य गरे गराएको छु न त अस्वभाविक रूपमा लागत इष्टिमेट नै संशोधन गर्ने कार्य गरेको छु। यसरी मलाई लगाइएको उक्त दफा ८ (१) को खण्ड (ग) र (घ) बमोजिमको अभियोगको विपरित नगरेको हुँदा सजाय पाउँनु पर्ने होइन। त्यसमा पनि भ्रष्टाचारजन्य कसूर कायम हुन मनसाय तत्वको साथै बदनियतपूर्ण क्रियाबाट कार्य भएको प्रष्ट देखिनु पर्ने र हानी नोक्सानीका आधारमा मात्र भ्रष्टाचार गरेको भनी ठहर गर्नु न्यायिक दृष्टिकोणले उपयुक्त नहुने भनी सम्मानित अदालतबाट थुप्रै सिद्धान्तहरू प्रतिपादन भएका छन्। तसर्थ, उल्लेखित तथ्य र कानूनको आधारमा मिसिल संलग्न तथ्य, प्रमाण एवं भ्रष्टाचार सम्बन्धी कानूनको विश्लेषण नगरी कल्पना, आशंका, अनुमान र संभावना जस्ता मनोगत कुरालाई आधार मानी कसूर कायम गरेको विशेष अदालतबाट मिति २०७०/१/१९ मा भएको फैसलामा प्रष्ट देखिँदा उक्त

फैसला बदर गरी मलाई पूर्ण रुपमा सफाई पाउने गरी इन्साफ पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहको पुनरावेदन।

विशेष अदालतबाट फैसला हुँदा भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ (१) (ग) र (घ) को कसूरमा मउपर सजाय ठहर भएको छ। जबकि खण्ड (क), (ग) र (घ) समेतको कसूरमा लिइएको दाबीनै मेरो कार्यक्षेत्रभित्र पर्दैन। ठहर हुन नसक्ने दफाको दाबी लिई भएको फैसलाबाट मेरा उपर फौजदारी दायित्व कायम गर्न मिल्ने होइन। मेरो कार्यप्रकृति, पदीय दायित्व र हैसियतले उक्त ऐनको दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (ड) मात्र आकर्षित हुने हो तथापि सो विरुद्धको कसूर पनि मबाट भएको छैन। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट नेपाल सरकार विरुद्ध यूवराज शर्मा समेत भएको भ्रष्टाचार मुद्दा (ने.का.प.२०६९, अंक ९, पृष्ठ १३४९) मा भएको व्याख्या विपरित विशेष अदालतबाट भएको फैसला बदर भागी छ। प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ बमोजिम कुनै पनि व्यक्तिउपर कसूरको दावि लिएपश्चात् उक्त कसूर शंकारहित तवरबाट वादी पक्षले प्रमाणित गर्नु पर्ने हुन्छ। न्यायिक मनको प्रयोग गरी निर्णयमा पुगनु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन। मबाट भएका सम्पूर्ण काम नियमपूर्वक भएको, नेपाल सरकारलाई कुनै हानी नोक्सानी नभएको, सिँचाई विभाग र क्षेत्रीय सिँचाई निर्देशनालयबाट छानबीन गरी प्राप्त प्रतिवेदनबाट समेत वास्तविक काम र भुक्तानीमा देखाइएको परिमाण सम्बन्धमा कुनै फरक परेको देखाइएको छैन। स्थानीय जल उपभोक्ता समिति र अन्य स्थानीय प्रतिनिधिको समेत भुक्तानी परिमाण अनुसार फिल्डमा काम भएको देखिने विभिन्न मितिका लिखत प्रतिवेदनहरु संलग्न रहेको, स्थानीय उपभोक्ताहरुको कुनै जनगुनासो नरहेको, विभिन्न आ.व. हरुमा पनि नयाँ दररेट अनुसार मूल इष्टिमेट अनुसारकै दरमा ए. सी. पेई चेकमार्फत पारदर्शी रुपमा भुक्तानी गरिएको छ। योजनाको काम निर्माणकै चरणमा रहेको, नहरको लम्बाई बृद्धि भएकोले पुनः मूल्यांकन गर्नुपर्ने पर्याप्त आधारहरु विद्यमान रहेको, को.ले.नि.का. र म.ले.प. को विभागबाट समेत लेखापरीक्षणको शिलशिलामा उपभोक्ता समितिमार्फत भएको

कामलाई कुनै कैफियत उल्लेख नभएको अवस्थाको विद्यमानता छ। प्रतिवादी बनाइएका उपभोक्ता समितिका जिम्मेवार पदाधिकारीहरूमाथि समेत कुनै आर्थिक हानी नोक्सानी गरेको प्रमाणित हुन नसकी पूर्ण सफाई प्रदान गरिएको अवस्था छ। सफाई दिने पर्याप्त कानून र प्रमाणहरू मिसिल संलग्न हुँदाहुँदै सो को विश्लेषण नै नगरी केवल कल्पना, आशंका र अनुमानको भरमा मात्र मेरो पदीय दायित्व नै नभएको काम गरेको भनी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) को कसूर ठहर भई कैद महिना ६ र जरिवाना रु.१५,०००।- (पन्ध्र हजार रुपैयाँ) हुने गरी मिति २०७०।१।१९ मा विशेष अदालत काठमाडौँबाट भएको फैसला त्रुटीपूर्ण हुँदा उक्त फैसला बदर गरी सफाई पाउँ भन्ने व्यहोराको पुनरावेदक प्रतिवादी भुवन सिंह थापाले यस अदालतमा पेश गरेको पुनरावेदन।

१०. वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट यस अदालतमा पेश भएको पुनरावेदन पत्र:

प्रतिवादीहरू दल बहादुर दरै, श्याम बहादुर दरै र जित बहादुर सिजालिको हकमा निज प्रतिवादीहरू पिपलटार सिंचाइ योजना जल उपभोक्ता समितिका क्रमशः अध्यक्ष र कोषाध्यक्षहरू हुन्। उल्लेखित पिपलटार सिंचाइ योजना यिनै प्रतिवादीहरूले नेतृत्व गरेको पिपलटार सिंचाई जल उपभोक्ता समितिमार्फत संचालन हुने भनिएको योजना हो। यसैको लागि सो समिति र पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँसंग भएको सम्झौताको अनुसूची २ मा समितीले योजनाको लागि गर्नुपर्ने जन श्रमदान र नगद योगदानको बारेमा स्पष्ट व्यवस्था छ। सोही अनुसार कुल लागत ईष्टिमेट रु. २,९१,३९,०००।- भएको सो नहर निर्माणमा Track निर्माणको लागि Hill Cutting का केही कार्यहरू समितिबाट भई सो को लागि विभिन्न मितिमा समितिले रकम भुक्तानी लिइसकेको अवस्था विभिन्न विल भुक्तानीहरूबाट देखिन्छ। तथापि नहरको लागि ढुंगा माटो काट्ने कार्य उपभोक्ता समितिले निःशुल्क गर्ने सम्झौता भएपनि स्वीकृत योजनाको ७ कि.मि. लम्बाइमा जम्मा रु. ६,४३,२९७।- बराबरको काम मात्र निःशुल्क भएको भन्ने नापी किताबबाट देखिन्छ। यसै गरी उपभोक्ता समितिले निःशुल्क गर्नुपर्ने चट्टान र बोल्डर मिसिएको माटो काट्ने काम

नगरेको, सो नगरेपनि सो वापतको रकम विलबाट कट्टा नगरी भुक्तानी भएको भनी इन्जिनियर हिराचन्द झा समेतको प्रतिवेदनबाट र उपभोक्ता समितिद्वारा निःशुल्क जनश्रमदानबाट चेनेजमा काम नभए पनि विभिन्न रकम भुक्तानी भएको छ भन्ने रामबहादुर खड्काको प्रतिवेदनमा उल्लेख भै आएको देखिन्छ। पिपलटार सिंचाइ योजना जल उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष एवं कोषाध्यक्षहरु प्रतिवादी दल बहादुर दरै, श्याम बहादुर दरै, जित बहादुर सिंजालीले पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सव डिभिजन नं. ३ कार्यालयसंग गरेको कबुलियत, सम्झौता र शर्त पालना नगरी आफूहरुलाई गैर कानूनी लाभ पुर्याउने बदनियतले अन्य प्रतिवादिहरूसँग मिलोमोतो गरी काम नगरी आयोजनाबाट रकम भुक्तानी लिने र सो को लागि प्रतिवादी रूप बहादुर दरैले सहज वातावरण तयार गरी (सामान्य हस्ताक्षरसम्म गर्न सक्ने जल उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष एवं कोषाध्यक्षहरुलाई योजना सम्बन्धि कागजात तयार गर्न सहयोग गर्ने काममा सम्लग्न रहेको देखिएको भन्ने श्री विशेष अदालतको फैसलामा नै उल्लेख गरिएको) मतियारको काम गरेको तथ्य सप्रमाण पुष्टि हुन आएको छ। भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ अनुसार कुनै व्यक्तिले आफू वा अरु कसैलाई गैर कानूनी लाभ पुर्याउने बदनियतले नेपाल सरकार वा सार्वजनिक संस्थासंग गरेको कबुलियत, सम्झौता, वा शर्तको पालना नगरेमा वा सो कार्यमा सहयोग गरी मतियार भएमा निजलाई कसूरको मात्रा अनुसार कैद, जरिवाना र बिगो जफतसम्म हुनसक्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको परिप्रेक्ष्यमा सो कानूनी व्यवस्थालाई बेवास्ता गर्दै प्रतिवादीरूलाई अभियोग दावीबाट सफाइ हुने गरी भएको सो फैसला त्रुटीपूर्ण छ। अर्का प्रतिवादी कृष्ण बहादुर बि.क.को हकमा उक्त टेन्डर प्रक्रियाका कामहरु संयुक्त रूपमा गराएको हो, म पनि अफिसमा कार्यरत थिएँ, भनी निजले अनुसन्धान अधिकृत र अदालतसमक्ष बयान गरेका छन्। जल उपभोक्ता समितिसंग टुक्रे योजना कार्यान्वयन गर्ने गराउने क्रममा आठौँ सम्झौता बमोजिम कार्य गर्न दिएको कार्यदिश अनुसार निजले काम गरे गराएको देखिएको भनी विशेष अदालतको फैसलामा नै स्वीकार गरिएको छ। अदालतको फैसलामा एकातिर सो

कसूरमा निजको संलग्नतालाई स्वीकार गरिनु अर्कोतिर भ्रष्टाचारजस्तो कसूरमा निजलाई सफाइ दिँदा प्रष्ट आधारहरू पनि फैसलामा उल्लेख नहुनुबाट फैसला स्वयंमा विरोधाभासपूर्ण एवं आत्मनिष्ठ भै त्रुटीपूर्ण छ।

बिगोको सम्बन्धमा पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँबाट प्राप्त सो योजना स्थलमा भएको कामको नापजाँच प्रतिवेदनमा आयोजना स्थलमा भएका कामहरू ११५९२.७७ घ.मि. को रु.३६०।५० को दरले "नरम चट्टान काट्ने काम रु.४१,७९,१९३।५८, कडा चट्टान काट्ने काम ३,७१९.९१ घ.मि. को रु.४३२।६० को दरले रु.१६,०९,२३३।०६ र बोल्डर मिसिएको माटो काट्ने काम २२००२.८० घ. मि.को रु.११५।३६ को दरले रु.२५,३८,२४३।०० गरी रु.८३,२६,६६९।६४ मूल्यांकन हुनेमा सम्झौता बमोजिम उपभोक्ता समितिले निःशुल्क गर्नुपर्ने काम नगरे वापतको रु. ७,६४,२२७।८६ समेत कटाउदा सो कार्यको मूल्यांकन अनुसारको कूल रकम रु. ७५,६२,४४१।७८ मात्र भुक्तानी हुनु पर्नेमा जम्मा रकम रु.१,७६,१९,२७२।८५ भुक्तानी भएको भन्ने देखिँदा यसरी बढी भुक्तानी भएको रकम रु.१,००,५६,८३१।७८ लाई बिगो कायम गरिएको हो। भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) र (४) बमोजिम कुनै राष्ट्रसेवक वा अरु कुनै व्यक्तिले आफु वा अरु कसैलाई गैरकानूनी लाभ पुऱ्याउने वा नेपाल सरकार वा सार्वजनिक संस्थालाई गैर कानूनी हानी पुऱ्याउने बदनियतले उक्त दफा अन्तर्गतका कुनै कार्य गरेमा निजलाई कैद, जरिवाना र बिगो बमोजिम जरिवाना गरी बिगो असुल गरिने कानूनी व्यवस्था छ। प्रस्तुत फैसलामा यी प्रतिवादीहरू मध्ये पुण्यप्रसाद पोखरेल, धिरेन्द्र नापित, हरिदत्त शाह, प्रभुनन्दन साह, बलदेव मण्डल र भुवनसिंह थापालाई ऐनको दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) र (घ) बमोजिमको कसूर गरेको ठहर गर्दै कैद तथा जरिवानासमेत गरी फैसला भएको छ। उक्त दफा बमोजिमको कसूर ठहर भएपछि बिगो खुलेकोमा बिगो बमोजिम जरिवाना गरी बिगो असुलउपर गरिने प्रावधान हुँदाहुँदै प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीहरूलाई उक्त दफा ८(१) बमोजिम कसूर कायम

गर्दै कैद भएपछि बिगो बमोजिम जरिवाना नगरी बिगो असुलउपर गर्नेतर्फ मौन रही कानून विपरित भएको त्रुटीपूर्ण फैसला बदर गरी अभियोग मागदावी बमोजिमको बिगो कायम गरी बिरुद्ध खण्डका सबै प्रतिवादीहरुलाई सोही बमोजिमको सजाय गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन।

११. यसमा पुण्यप्रसाद पोखरेल, धीरेन्द्र नापित, भुवनसिंह थापा, हरिदत्त शाह, प्रभुनन्दन साह, बलदेव मण्डलको सम्बन्धमा दोहोरो पुनरावेदन परेकोमा मुलुकी ऐन अ.बं. २०२ को प्रयोजनार्थ परस्परमा सुनाउने र कृष्णबहादुर वि.क., दलबहादुर दरै, श्यामबहादुर दरै, जीतबहादुर सिंजाली र रुपबहादुर दरैलाई सफाई दिएकोउपर वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन परेको देखिँदा निजहरुमध्येका दलबहादुर दरै, श्यामबहादुर दरै, जीतबहादुर सिंजाली र रुपबहादुर दरैले लिएको रकमको भुक्तानी कानूनअनुरूपको नभएको र प्रतिवादी कृष्णबहादुर वि.क.को विवादास्पद निर्माण कार्यमा संलग्नता रहेकोमा निजहरुलाई सफाई दिने गरी भएको फैसला फरक पर्ने भएकोले मुलुकी ऐन अ.बं. २०२ नं. बमोजिम निजहरुलाई समेत झिकाई कानूनबमोजिम गरी पेस गर्नु भनी यस अदालतबाट मिति २०७२।८।७ मा भएको आदेश।
१२. प्रत्यर्थी प्रतिवादी श्यामबहादुर दरै र कृष्णबहादुर वि.क. को तर्फबाट यस अदालतमा अलगअलग लिखित प्रतिवाद पेश भई मिसिल सामेल रहेको।
१३. यसमा तनहुँ जिल्लास्थित विवादित सिँचाई योजनाको आर्थिक वर्ष २०६०/०६१ देखि निर्माण कार्यको शुरुवात भएको भन्ने देखियो। योजनाको हालको अवस्था के छ ? पुरानो मुद्दा हुँदा १५ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत जवाफ पठाउन भनी जलश्रोत मन्त्रालयलाई लेखी जवाफ प्राप्त भए पछि नियमानुसार गरी पेस गर्नु भनी यस अदालतबाट मिति २०७६।५।३ मा भएको आदेश।

ठहर खण्ड

१४. नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी वादी प्रतिवादी दुवैतर्फबाट परेका पुनरावेदनहरु निर्णयार्थ पेश भएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक वादी

नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उप न्यायाधिवक्ता श्री हरिशंकर ज्ञवालीले पिपलटार सिंचाई आयोजनाको लागत इष्टिमेट उपभोक्ताहरुबाट एकमुष्ट काम गराउने गरी भएको छ। टुक्रे सम्झौता गरी निर्माणकार्य गराउने भन्ने निर्णय भएको छैन। पछि प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले टुक्रे सम्झौता गरी काम गराउने निर्णय गराएका छन्। आफूलाई नभएको अधिकार प्रयोग गरी टुक्रे सम्झौता गराई उपभोक्ताबाट काम गराउनु बदनियत देखिन्छ। एउटा योजनालाई आफूखुस ८ वटा टुक्रे योजना बनाई सो अनुसार अलग-अलग संझौता गर्ने आयोजनाको उद्देश्य र नीति विपरीत भएको, सार्वजनिक खरिद ऐनको पूर्ण परिपालना नगरिएको, नहरको मुहानमा माथितिर १ कि.मि. Upstream Alignment परिवर्तन भयो भन्ने काठमाडौं प्राविधिक कार्यालयका Engineer को प्रतिवेदन रहेको Drawing हरू प्रचलित कानूनबमोजिम नभै आफूखुशी गरेको भन्ने ईन्जिनियर गोपाल प्रसाद सिग्देलको प्रतिवेदन रहेको छ। नहरको ट्रयाक निर्माणका लागि Hill cutting मा Soft लाई Hard देखाएर भुक्तानी दिने काम भएको छ। उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष दल बहादुर दैरेको मृत्यू भैसकेको भन्ने देखिएको छ। लगानी अनुसार प्रतिफल प्राप्त नहुने गरी राज्यलाई हानी नोक्सानी र आफूहरुलाई लाभ पुग्ने गरी काम गरेको देखिएको छ। स्वीकृत लागत इष्टिमेट बमोजिमको लाभ पर्याप्त भएन भन्ने सिंचाई विभागको ठहर छ। कार्यालय प्रमुख प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलको निर्देशन अनुसार अन्य प्रतिवादीहरु समेतको मिलेमतोमा भ्रष्टाचार भएको छ। आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी ऐन नियमको अक्षरस पालना गर्नुपर्ने दायित्व भएका राष्ट्रसेवकबाट सो ऐन नियमको पालना नभएको कारणले यो अपराध हुन गएको हो। योजना कार्यान्वयन गर्नुभन्दा पहिले गरिनुपर्ने प्रक्रिया पुरा नगरिएको, योजनालाई सम्भाव्य बनाउन नसकिएको, योजना संचालन गर्न लागतको हिसावले संभाव्य र परिणाममुखी नभएपछि त्यसलाई निरन्तरता नदिनुपर्नेमा त्यसो गरिएको छैन। रु.२ करोड ९१ लाख ३९ हजारको एकमुष्ट पिपलटार सिंचाई योजनाको स्वीकृती भएकोमा त्यसलाई रु.२५ लाखभन्दा तलको देखाई टेण्डरको प्रकृया छली उपभोक्ता समितिमार्फत निर्माण गराउने

उद्देश्यले आठवटा टुक्रे योजना बनाई अलग-अलग संझौता गरी काम गराइएको छ। मनासिब कारणबिना अस्वभाविक रूपमा लागत इस्टिमेट बढाई काम गरिएको छ। Cross Section को Drawing Design समेतको Document उपलब्ध नभएको हुँदा यी प्रतिवादीहरूले आरोपपत्रमा दावी लिइएबमोजिम भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) र (४) बमोजिमको कसूर गरेको देखिँदा उक्त दफा ८ को उपदफा (१) को प्रावधान अनुसार प्रतिवादीहरूलाई कसूर कायम गर्दै बिगो खुलेको हुँदा अभियोग मागदाबी बमोजिम बिगो अनुसारको जरिवाना नगरी बिगो असुलउपर गर्नेतर्फ केही नबोलेको हदसम्म विशेष अदालतबाट भएको फैसला उल्टी गरी विरुद्ध खण्डका सबै प्रतिवादीहरूलाई सोही बमोजिम सजाय हुनुपर्छ भनी बहस गर्नु भयो।

१५. प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलका तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहाल, विद्वान अधिवक्ताहरू श्री नारायण प्रसाद कोइराला, श्री सुमन कुमार के. सी. र श्री रोचक रेग्मीले आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० मा रु.२५ लाखसम्मको काम उपभोक्ता समितिमार्फत गराउन सकिने कानूनी व्यवस्था रहेकोले सो बमोजिम विभिन्न आठवटा टुक्रे योजना बनाई काम गराउन अख्तियारवाला पदाधिकारी एवं निकायबाट अनुमति प्राप्त भएको छ। प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेल आयोजना प्रमुख रहेको पिपलटार सिँचाई आयोजनामा ८७,२७७ घ.मि. काम भएकोमा ६५,७१२ घ.मि.को मात्र भुक्तानी भएको, निर्माण कार्यको नापजाँचबाट भएको भुक्तानी भन्दा बढीको काम भएको छ। आन्तरिक लेखा परीक्षण हुँदा लेखा परीक्षकले कुनै अनियमितता भएको भनी कैफियत जनाएको पाइँदैन। आ.ले.प. तथा म.ले.प. को प्रतिवेदनले उपभोक्ता समितिलाई गैर कानूनी लाभ पुऱ्याएको भन्न सकेको पनि छैन। फरक फरक प्रतिवेदनका आधारमा कुनै आधार र कारण बिना यी प्रतिवादीलाई कसूरदार ठहर्याउन मिल्ने होइन। आरोपपत्रमा दावी लिएरमात्र हुँदैन। बदनियत तत्व स्थापित हुनुपर्छ, आरोप वस्तुनिष्ठ आधारबाट प्रमाणित हुनुपर्छ। भावनामा बहकिएर आरोप लगाउनु मात्र पर्याप्त

हुँदैन। पुण्यप्रसाद पोखरेलउपर लगाइएको भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क) अनुसारको आरोप आकर्षित हुँदैन। योजना असम्भव प्रकृतिको थियो भनी आरोपपत्रमा भनिएको छैन। पहिलाको मुहान ठीक, अहिलेको बेठीक भन्न सकेको पनि छैन। जिल्लाको टोलीले र क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट खटीने प्राविधिक सहीतको टोलीबाट निरीक्षण भएर स्वीकृत भएकै छ। मिति २०६४।४।१० मा कार्यालय प्रमुख प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेल सरुवा भई गएको लगत्तै इन्द्र कुमार मिश्र आउनु भएको र त्यसपछि केशवराज बरालले २०६४।०६५ मा काम गर्नु भएकोमा निजहरुको पालामा के कति काम भएको थियो ? सो सम्बन्धमा आरोपपत्र मौन बसेको छ। अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको काम कारवाही नै दुराशययुक्त छ। केशव बरालको प्रतिवेदनमा देखाइएको कामको परिमाण मनोगत, पूर्वाग्रही र हचुवा छ। उजूरवाला केशवराज बरालको प्रतिवेदन निजकै वकपत्रबाट खण्डित छ भने ई. रामचन्द्र विष्टको वकपत्रबाट पनि निज प्रतिवादीको कसूर पुष्टि भएको छैन। विशेष अदालतको फैसलाले हानी नोक्सानीको बिगो कायम नगरेबाट पनि भ्रष्टाचार भएको भन्न मिल्दैन। केशवराज बरालको प्रतिवेदनमा आरोपित प्रतिवादीलाई रोहवरमा राखिएको छैन, यस्तो कार्य प्रतिवादी कानुनी हकको प्रतिकूल छ, त्यो प्रकृया नै गलत छ। आरोपित पक्षसमेतबाट दिएको नापजाँचको प्रतिवेदनले केशवराज बरालको प्रतिवेदन खण्डित भएको छ। तसर्थ, यी प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले आरोपित कसूर नगरेकोले विशेष अदालतबाट भएको फैसला उल्टी गरी आरोपित दाबीबाट सफाई पाउनुपर्छ भनी बहस गर्नुभयो।

१६. त्यसैगरी प्रतिवादी धिरेन्द्र नापित र कृष्ण बहादुर बि. क. को तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री शरदप्रसाद कोइरालाले प्रतिवादी धिरेन्द्र नापित चौथो टुक्रे योजनाको संझौतादेखि सातौं टुक्रे योजनाको संझौताको मध्यावधीसम्म सो योजनामा कार्यरत रहेको, योजना स्वीकृत गराउने राजेन्द्रप्रसाद यादव र स्वीकृत गर्ने विभागीय प्रमुख डि.जी. जीतेन्द्र घिमिरे भएको, EIRR र BC ratio बढी देखाएर Feasibility

Study गर्ने काम यी प्रतिवादीका पालामा नभएर सब इन्जिनियर राजेन्द्रप्रसाद यादवका पालामा भएको, Alignment परिवर्तनमा र नीतिगत निर्णयमा यी प्रतिवादीको संलग्नता नभएको, कार्यालय प्रमुखको निर्देशानुसार काम गर्ने दायित्व मात्र यी प्रतिवादीमा रहेको, काम नै नगरी भूक्तानी भएको देखाउन सक्नुपर्नेमा देखाउन नसकेको, केशवराज बराल र ई. रामचन्द्र विष्टको पत्र र प्रतिवेदनबाट प्रस्तुत मुद्दा उठान भएकोमा निजहरुको वकपत्रबाट उक्त प्रतिवेदनमा उल्लेखित नापजाँच विवरण प्रतिशत र अनुमानका आधारमा राखिएको भन्ने स्पष्टोक्ती देखिन्छ। केशवराज बरालको प्रतिवेदननै त्रुटिपूर्ण भएको अवस्थामा निर्णय गर्नेलाई उन्मुक्ति दिई निर्णय कार्यान्वयन गर्नेलाई मात्र मुद्दा चलाउनु सरासर त्रुटिपूर्ण देखिन्छ। त्यसैगरी प्रतिवादी कृष्ण बहादुर वि.क. पिपलटार सिंचाई योजनामा आठौँ टुक्रे योजना कार्यान्वयनका क्रममा सुरुवा भई त्यहाँ गएको, निर्णायक तहमा बसी काम गर्ने कर्मचारी नभई कार्यालय प्रमुख समेतको निर्देशानुसार काम गर्ने कर्मचारी भएको, उक्त योजनाको निर्माणमा निजको कुनै बदनियत नभएको, गैरकानूनी लाभ नलिएको, असल नियतले कार्य गरेको, योजनामा भएको कार्य परिमाणभन्दा भुक्तानी भएको रकम कम भएको हुँदा आरोपपत्र बमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन, तसर्थ यी प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितको हकमा विशेष अदालतको फैसला उल्टी गरी निजले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउनु पर्छ र कृष्णबहादुर वि. क. को हकमा विशेष अदालतबाट सफाई पाउने गरी भएको फैसला सदर हुनुपर्छ भनी बहस गर्नुभयो।

१७. प्रतिवादीहरु हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह र बलदेव मण्डलका तर्फबाट विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिप्रसाद उप्रेती र विद्वान अधिवक्ता श्री सुमन पौडेलले यी प्रतिवादीहरु समेतउपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) को आरोप छ। खण्ड (क) मा लेखिए बमोजिम यी प्रतिवादीहरुको आयोजनाको संभाव्यता अध्ययनमा कुनै संलग्नता र भूमिका छैन। खण्ड (ग) मा लेखिए बमोजिम निर्माण कार्यको गुणस्तर, आकार, रुप परिवर्तन गर्न, निर्धारित शर्त र प्रकृया विपरीत कार्य हुन मनासिब कारण छ कि छैन भनी

हेर्नुपर्ने, त्यसमा माथिल्लो निकायबाटै अन्तिम स्वीकृति भै आएकै छ। मनासिब कारणले लागत इस्टिमेट बढाई काम गरेको अवस्थामा खण्ड (घ) आकर्षित हुने अवस्था छैन। खण्ड (ङ) को अवस्था पनि विद्यमान छैन। रु.२१ लाख ५ हजार बराबरको काम जल उपभोक्ता समितिबाटै योगदान गर्नुपर्ने भन्ने व्यवस्था भएकोमा रु.२५ लाख भन्दा माथिको कार्य उपभोक्ता समितिमार्फत गराउन नमिल्ने भएकोले सिङ्गो योजनालाई टुक्र्याउनु परेको हो। Alignment परिवर्तन गर्दा १ कि.मि. माथि लगी गर्नुपर्ने प्राविधिक रुपबाटै आवश्यकता र औचित्य थिएन भनी आरोपपत्रमा दावी लिँदा भन्न सक्नु पर्दथ्यो। आरोप पत्रमा त्यस किसिमको दाबी लिइएको पाइँदैन। Alignment परिवर्तन गर्दा बदनियतपूर्वक नभै मनासीब कारणले भएको हो। कम काम, बढी भुक्तानी भएको भन्ने दावी गा.वि.स. सचिवको रोहवरमा भएको नापजाँच प्रतिवेदनबाटै पनि खण्डित भएको छ। यी प्रतिवादीहरूलाई गोश्वारा प्रकृतिको आरोप लगाईएको छ। अभियुक्तहरूलाई रोहवरमा नराखी गरिएको केशवराज वरालको नापजाँच प्रतिवेदन प्रमाण ग्राह्य हुन सक्दैन। कामको भुक्तानी उपभोक्ता समितिलाई चेकमार्फत सिधै बैंकबाट भएको छ। बढी भुक्तानी गरी प्रतिवादीहरूले लिए खाएको भन्ने दावी खम्बीर हुन सकेको छैन। कारोबारको लेखा परीक्षण भएको छ। बेरुजु देखिएको छैन। यी प्रतिवादीहरू निर्णायक तहमा बसेर काम गर्ने हैसियतका पदाधिकारी नभई निर्देशानुसार काम गर्ने सब-ईन्जिनियरहरू भएकोले निजहरूको हकमा विशेष अदालतबाट भएको फैसला उल्टी गरी आरोपित कसूरबाट सफाई पाउनु पर्छ भनी बहस गर्नुभयो।

१८. प्रतिवादी भुवनसिंह थापाको तर्फबाट विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री विजयकुमार सिंह र अधिवक्ता श्री अनिल कुमार लालले उक्त योजनामा काम भएको भनी प्रतिवेदनमा देखाइएको प्रतिशत नै कम छ। मेरो पक्ष अफिसमा बसेर प्राविधिकले बनाई पेश भएको बिल, भर्पाई प्रतिवेदन बमोजिम भुक्तानी दिनेसम्मको लेखाको दायित्व भएका व्यक्ति हुन्। कानूनबमोजिमको आफूले पाएको अख्तियारीबमोजिम अशल नियतले काम भएको छ। मेरा पक्षले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को

क,ग,घ,ङ अन्तर्गत कुन कार्य गरेर भ्रष्टाचारजन्य कसूर गरे भन्ने ठोस दावी छैन। गोश्वारा आरोप लगाएको मिलेको छैन। ऐ को खण्ड क, ग र घ को कार्य मेरा पक्षको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दैन। खण्ड (ङ) बमोजिम झूठा विवरण, भरपाई, दोहोरो लेनदेन नगरेको भन्ने कुरा कार्यालयमा नै रहेको बरबुझारथको अकर्णबाट पनि पुष्टि हुन्छ। यसमा कम परिमाणको काम र बढी भुक्तानी भएकै छैन। यी प्रतिवादीले के गैरकानूनी लाभ प्राप्त गर्नुभयो वा के कस्तो बदनियत राख्नु भयो आरोप पत्रको दावीमा खुलाउन सकेको पाइँदैन। तसर्थ, यी प्रतिवादीको हकमा विशेष अदालतबाट भएको फैसला उल्टी गरी आरोपित दाविबाट सफाई पाउनुपर्छ भनी बहस गर्नुभयो।

१९. प्रतिवादीहरूले गरेको बयान, मिसिल संलग्न सम्पूर्ण कागजात एवं प्रमाण कागजहरू समेतको अध्ययन गरी उपरोक्त बमोजिम वादी नेपाल सरकारको पक्ष तर्फबाट र प्रतिवादीहरूको पक्षतर्फबाट उपस्थित विद्वान कानून व्यावसायीहरूले गर्नु भएको बहससमेत सुनी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीहरूबाट भ्रष्टाचारजन्य कार्यहरू भएको छ, छैन? भए भ्रष्टाचारजन्यकार्यमा के कस्को कस्तो भूमिका रहेको छ ? विशेष अदालतबाट भएको फैसला मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदक प्रतिवादीहरू र वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकीर पुग्ने हो, होइन? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो।

२०. प्रस्तुत मुद्दामा संक्षिप्तमा तथ्य सम्बन्धमा हेर्दा, पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन अन्तरगत तनहुँ जिल्ला राम्जाकोट गा.वि.स.-२ मा संचालित पिपलटार सिंचाई आयोजनामा अनियमित कार्यहरू गरी उक्त सब डिभिजन नं. ३ का तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख समेतबाट योजनास्थलमा भएको कामको नापजाँच प्रतिवेदन अनुसार कुल रु.८३,२६,६७८।८७ को काम भएकोमा जल उपभोक्ता समितिबाट निःशुल्क गर्नुपर्ने काम नगरे वापतको रु.७,६४,२२७।८६ कटाई हुने रु. ७५,६२,४५१।०१ को कामको मूल्याङ्कन गरी कुल भुक्तानी भएको रु.१,७६,१९,२७२।८५ मध्ये बढी भुक्तानी गरेको रु.१,००,५६,८२१।८४ गैरकानूनी रूपमा नेपाल सरकारलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई गैरकानूनी लाभ लिएको

देखिएको र भुक्तानी प्रकृत्यामा संलग्न रहेका प्रतिवादीहरू पुण्यप्रसाद पोखरेल, धिरेन्द्र नापित, भुवनसिंह थापा, हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह, बलदेव मण्डल र कृष्ण बहादुर बि.क.उपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) को कसूरमा सोही ऐन बमोजिम र उक्त योजनाको जल उपभोक्ता समितिका पूर्व अध्यक्ष दल बहादुर दरै, कोषाध्यक्षद्वय श्याम बहादुर दरै र जीत बहादुर सिंजालीउपर उक्त ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) को कसूरमा सोही ऐन बमोजिम र उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष दल बहादुरका छोरा रुप बहादुर दरैउपर उक्त ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) र दफा २२ को कसूरमा सोही दफा २२ बमोजिम सजाय गरी बिगोसमेत असुलउपर गरी पाउँ भन्ने मुख्य अभियोग दावी रहेको देखिन्छ।

२१. प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) बमोजिम कसूरमा रहेको संलग्नता र कसूरको मात्रा तथा पदीय हैसियतसमेतको आधारमा प्रतिवादीहरू मध्ये पुण्यप्रसाद पोखरेललाई कैद वर्ष २ (दुई) र जरिवाना रु.५०,०००।-(पचास हजार), हरिदत्त साह, बलदेव मण्डल र भुवन सिंह थापालाई जनही कैद महिना ६(छ) र जरिवाना रु.१५,०००।-(पन्ध्र हजार), प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहलाई कैद महिना ५(पाँच) र जरिवाना रु.१२,०००।-(बाह्र हजार) र प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितलाई कैद महिना ४ (चार) र जरिवाना रु.१०,०००।-(दश हजार) हुने तथा अन्य प्रतिवादीहरू कृष्ण बहादुर बि.क. ले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) अन्तरगतको कसूर गरेको भनी लिएको आरोपपत्रको दावी, स्व.दलबहादुर दरै, श्याम बहादुर दरै र जित बहादुर सिंजालीको हकमा ऐन ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) अन्तरगतको कसूर गरेको भनी र अर्का प्रतिवादी रुप बहादुर दरैले ऐन ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) र दफा २२ को कसूर गरेको भनी लिएको आरोपपत्रको दावी पुग्न नसकी निजहरूले सफाई पाउने तथा नापजाँचबाट विवादमा आएको नहरको ट्रयाक कटिङ्ग कार्यको परिमाण एकिन गर्न अनुसन्धानको क्रममा खटिएका प्राविधिकहरूले समेत प्रतिवेदन पेश गर्दा

ठाँउ ठाँउमा खाली राखेको कारण परिमाण एकिन नै हुन नसकी अनुमानित आधारमा पेश भएको नापजाँच प्रतिवेदनलाई मान्यता दिई कायम गरेको बिगो यथार्थ नदेखिएकोले आरोपपत्रमा कायम गरेको बिगोको दावी पुग्न नसक्ने ठहर्‍याई विशेष अदालतबाट मिति २०७०/१/१९ मा भएको फैसलाउपर चित्त नबुझाई वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट र आरोपित कसूर ठहर भएका प्रतिवादीहरु समेतबाट यस अदालतमा अलगअलग पुनरावेदन पत्र दर्ता हुनआएको देखियो।

२२. यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरु मध्य राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरु उपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) को दाबी लिइएको छ । उक्त दफामा निम्न बमोजिमको कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ:-

दफा ८. गैर कानूनी लाभ वा हानी पुर्‍याउने बदनियतले काम गर्नेलाई सजाय: (१)

कुनै राष्ट्रसेवकले आफू वा अरु कुनै व्यक्तिलाई गैरकानूनी लाभ पुर्‍याउने वा नेपाल सरकार वा सार्वजनिक संस्थालाई गैर कानूनी हानी पुर्‍याउने बदनियतले देहायको कुनै काम गरेमा कसूरको मात्रा अनुसार तीन महिनादेखि तीन बर्षसम्म कैद र बिगो खुलेकोमा बिगो बमोजिम जरिवाना गरी बिगो असूल उपर गरिनेछ। बिगो नखुलेकोमा तीन महिनादेखि तीन बर्षसम्म कैद र दश हजार रुपैयाँदेखि पचासहजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ:-

(क) आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्दा वा नर्स तयार गर्दा पुष्ट्याईको आधारविना अस्वभाविक किसिमबाट बढी काम वा लागत ईष्टिमेट देखाउने,

(ग) मनासिव कारणबिना निर्माण कार्यको गुणस्तर कम गर्ने, आकार वा रूप परिवर्तन गर्ने वा निर्धारित शर्त तथा मापदण्ड विपरित निर्माण कार्य गर्ने, गराउने वा त्यस्तो निर्माण कार्यलाई गुणस्तरयुक्त, शर्त तथा मापदण्ड बमोजिम भएको हो भनी प्रमाणित वा स्वीकृत गर्ने,

(घ) मनासिव कारणबिना लागत ईष्टिमेट अस्वभाविक रूपमा बढाई संशोधन गरी काम गर्ने, गराउने,

(ड) झुट्टा बिल, भरपाई बनाई भुक्तानी लिन, दिने वा बिलको दोहोरो भुक्तानी लिने, दिने।

उपर्युक्त कानूनी व्यवस्थामा वदनियत तत्वको विद्यमानतालाई आधार बनाइएको सम्बन्धमा नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २ को खण्ड (ज) मा उल्लिखित **लापरबाहीसाथ गरेको वा नगरेको जे भए तापनि वास्तवमा इमान्दारीसाथ गरिएको कामलाई “असल नियतले गरेको” मानिनेछ** भन्ने परिभाषालाई समेत विचार गरी सो कानूनी व्यवस्थासमेतको रोहमा विवेचना गर्नु आवस्यक देखिन्छ ।

२३. प्रस्तुत पुनरावेदनहरू यस अदालतमा विचाराधिन रहेको अवस्थामा उपर्युक्त योजनाको वास्तविकता तथा सम्पन्न कार्यको अवस्था बुझ्न यस अदालतबाट मिति २०७६।५।३ मा “**यसमा विवादको तनहुँ जिल्ला स्थित पिपलटार सिंचाइ योजना अर्थिक वर्ष २०६०/०६१ देखि निर्माण कार्यको शुरुवात भएको भन्ने देखियो। योजनाको हालको अवस्था के छ पुरानो मुद्दा हुँदा पन्ध्र दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत जवाफ पठाउँन भनी जलश्रोत मन्त्रालयलाई लेखी जवाफ प्राप्त भएपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु**” भन्ने आदेश भएकोमा सो अनुसार अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न जलश्रोत तथा सिंचाइ विभागको मिति २०७६।५।१२ को निर्णयानुसार उपमहानिर्देशक श्री प्रदीप थापाको संयोजकत्वमा सि.डि.ई. दिनेश भट्ट, शाखा अधिकृत श्री कृष्ण गिरी र ई. श्री रञ्जनराज भट्टराई सदस्य रहेको चार सदस्यीय समिति गठन भएको देखिन्छ। उक्त समितिको टिमले भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, गण्डकी प्रदेश, जलश्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन तनहुँको कार्यालयमा डिभिजन प्रमुख संग छलफल पश्चात उक्त योजनाको स्थलगत रूपमा पिपलटार क्षेत्रका स्थानीय उपभोक्ता समेतको सहभागितामा उक्त योजनाको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरी आयोजनामा निर्माण भएका भौतिक संरचनाहरू समेत देखिने फोटोहरू सहीतको प्रतिवेदन दिएको मिसिल संलग्न रहेको छ। उक्त प्रतिवेदनको सारांश हेर्दा निम्न बेहोरा उल्लेख भएको देखियो:-

- योजनाको हालको अवस्था यकिन गर्न समितिका सदस्यहरुबाट स्थानीय उपभोक्ताको सहयोगमा Alignment को Walk through गरिएको,
- तथापि लामो समयसम्म योजनामा कुनै Intervention नभएकोले धेरै स्थानमा बोटविरुवा, घांसपात पलाएको र केही स्थानहरुमा पहिरो गएकोले बनाएका संरचनाहरु पुरिएको, क्षती भएकोले योजना अन्तर्गतका सम्पूर्ण संरचनाहरुको पुर्णरूपमा यकिन गर्न नसकिएको,
- अनुसन्धानको सिलसिलामा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट योजना अन्तर्गतका श्रेस्ता झिकाएको र कर्मचारीको सरुवा समेतले गर्दा योजनासंग सम्बन्धित Institutional memory समेत घट्दै गएको,
- नियमित रूपमा वार्षिक कार्यक्रममा योजनाको नाममा बजेट विनियोजन हुने गरेको, आ.व २०६७/०६८ मा योजनाको संशोधित Appraisal स्वीकृतिको लागि पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखरामा पेश भएको तर योजनाको कार्यवाही टुङ्गो नलागेसम्म योजनाको अन्य कार्य अगाडि नबढाउने भनी फाइल फिर्ता भएको,
- आ.व २०६९/०७०, २०७०/७१ र २०७१/०७२ को वार्षिक प्रगति प्रतिवेदनमा पिपलटार सिंचाई योजना, राम्जाकोट (१३२ हे.) को मुख्य कार्यमा आयोजनाको कुल कार्यको परिमाणमध्ये नहर निर्माण कार्य अन्तर्गत हिल कटिङ्ग कार्य ७ कि.मि. र सम्पन्न परिमाण ७ कि.मि., बक्स कटिङ्ग कार्य ७ कि.मि. र सम्पन्न परिमाण ०.५ कि.मि., लाइनिङ्ग २७६६ मि. र सम्पन्न परिमाण ५३० मि., संरचना निर्माण कार्य ३० गोटा र सम्पन्न परिमाण १२ गोटा रहेको,
- समितिले योजना अन्तर्गत भएको Track Cutting (हिल कटिङ्ग) भएको Alignment स्थलागत निरीक्षण गर्दा करिब ७ कि.मि मा नहरको ड्रयाक

कटिङ्ग (पहरो, कडा चट्टान, साधारण पहाडी भुवनोट समेत) कार्य सम्पन्न भएको देखियो,

- यस्तै भुवनोटमा विभिन्न स्थानमा विभिन्न span (लम्बाई) का ५ वटा Aquaduct, १ वटा Siphon, कभर्ड क्यानल करीब १०० मि., Side Intake र Canal को Headreach मा बक्स कटिङ्ग गरी करीब ५०० मि. Rectangular Lined Canal निर्माण सम्पन्न भएको देखिन्छ। यसका साथै केहि Canal Protection कार्य समेत भएको देखिन्छ।
- अनुसन्धान शुरू भएपश्चात् योजनाको गतिविधि शुन्य प्राय रहेकोले Alignment को धेरै स्थानमा बोट विरूवा, घाँसपात उम्रेर Track र यसमा निर्माण भएका संरचना छोपिएको अवस्थामा र मर्मत र रेखदेखको अभावमा निर्माण सम्पन्न भएका संरचना जोखिममा रहेको पाइयो।
- योजना शुरू हुँदा नरहेको तर हाल स्थानीय मोटरबाटो निर्माण भए सँगै उक्त बाटोको Alignment ले नहरको Track लाई Cross गरेर गएको देखियो।

योजना अनुसन्धानको अवस्थामा रहेकोले अनुसन्धान अन्तिम निष्कर्षमा नपुगुन्जेल उक्त योजनामा थप कार्य नगर्ने मनस्थिति कार्यालयको बुझ्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ करीब ११० घरधुरी रहेका, कृषिमा आश्रित उपभोक्ताको राज्यको लगानी भएको र मुख्य पहरो काट्ने दुःखको काम र प्रमुख संरचनाको निर्माण सम्पन्न भइसकेको अवस्थामा बाँकी काम सम्पन्न गराएर कुलोमा पानी चलाउन पाए हुन्थ्यो भन्ने चाहना रहेको स्पष्ट देखिन्छ।

वादी नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयलाई दिइएको आदेशानुसार तालुकदार विभागबाट भएको उपर्युक्त बमोजिमको स्थलगत निरिक्षण र प्रतिवेदनले प्रस्तुत मुद्दामा आरोपपत्रमा उल्लिखित तथ्यगत अवस्था, आयोजनाको आवश्यकता एवं हाल देखिएका वास्तविकतालाई तुलनात्मक तवरले हेर्न सहयोग पुगेको छ। तथापी यस प्रकार सामान्य जनताको जिविकोपार्जन तथा आर्थिक उन्नतिसँग प्रत्यक्ष गासिएको आयोजनाको हालको स्थिति सम्बन्धमा प्राप्त प्रतिवेदनबाट उक्त

आयोजनाको उद्देश्य, औचित्य तथा महत्व स्पष्ट भएपनि अनुसन्धानको अवस्था देखि नै सम्पूर्ण आश्रित स्थानिय उपभोक्ताहरूले दशकौं सम्म खेतीपातिको लागि कुलो पानीको कुनै वैकल्पिक सुविधा नपाउनु गम्भिर चिन्ताको विषय देखिएको छ। कुनै कारण परी अनुसन्धान प्रारम्भ भएकै कारण योजना पूर्ण रुपमा रोकिनु र त्यस्तो अनुसन्धान वा आरोपपत्र दाखिल भए त्यसको अन्तिम किनारा नलागुञ्जेल योजनाको कामलाई निरन्तरता नदिइनुवाट राज्य नै आफ्नो उपस्थित देखाउने कर्तव्यबाट पन्छिएको अनुभूति भएको छ। अनुसन्धान एक स्वभाविक एवं अत्यावश्यक प्रकृया भएपनि अनुसन्धानकै नाममा यसको निष्कर्षमा नपुगेसम्म आयोजनाले कुनै कार्यप्रगति गर्न नसक्ने वा कार्य प्रगति गर्न बाटै बञ्चित हुनु वा गर्न नसक्ने वातावरण सृजना गरिनु राज्य स्तरबाट स्थानिय जनता प्रति गरिएको उपेक्षा र अन्याय हो भन्नुमा अत्युक्ति हुदैन। अनुसन्धान अन्तिम निष्कर्षमा नपुगुञ्जेल कुनैपनि आयोजनामा थप कार्य नगर्ने वा गर्न नदिने वा बजेट उपलब्ध नगराउने मनस्थितिलाई कुनैपनि दृष्टिकोणबाट समर्थन गर्न सकिदैन। यस्तो कार्य अनुसन्धान सम्बन्धित निकाय र माथिल्लो तहका पदाधिकारीको गैर जिम्मेवारी पन पनि हो। अत्यावश्यक देखिएको आयोजनाको सम्पन्न कार्यहरू लामो समयको उपेक्षाको कारण टुटफुट एवं हास हुँदा एकातिर त्यसको पुननिर्माणको लागत स्वतः बढन जाने भई जनता करको थप मारमा पर्ने तथा उक्त कृषी भूमिले स्थानिय आवश्यकता पूर्ती गर्न एवं राष्ट्रको उत्पादकत्वमा योगदान गर्न नसक्ने अवस्थामा पुग्ने हुँदा कुनै पनि अनुसन्धानको समयमा प्रगति पूर्ण वा आंशीक रुपमा बन्द हुने कार्य नगरी अपूरणीय क्षति न्यूनीकरणको रणनीति तथा कार्यनीति निर्माण गर्नु अनुसन्धानकर्ता, सम्बन्धित निकाय एवं आयोजना लगायत माथिल्लो तहका सम्पूर्ण सम्बद्ध निकायको समन्वयात्मक कर्तव्य र जिम्मेवारीको विषय हो भन्ने सम्बन्धमा सम्बन्धित सबै निकायहरूको ध्यानाकर्षण हुन आवश्यक देखिएको हुँदा प्रारम्भमै यो राय व्यक्त गरिएको छ।

२४. प्रस्तुत मुद्दा भ्रष्टाचार सम्बन्धित रहेकोले सर्वप्रथम के कस्तो काम कारवाहीले भ्रष्टाचारजन्य अवस्थाको सृजना गर्दछ, भन्ने विषयमा प्रारम्भमा नै सामान्य विवेचना

हुनु आवश्यक छ। सामान्य अर्थमा हेर्दा, सार्वजनिक जिम्मेवारीमा रहेको राष्ट्रसेवकले कानून विपरित कार्य गरी अनुचित लाभ लिने, दिने दिलाउने वा लेनदेनको परिपञ्च मिलाउने गरी गरेको कार्यलाई एकातिर पदीय दुरुपयोगको संज्ञा दिइन्छ भने त्यस्तो कार्य भ्रष्टाचारको दायरा भित्र पर्नजाने पनि हुन्छ। भ्रष्टाचारको स्वरूप कुनै एक देश, क्षेत्र, समूह, पद वा दायरामा सिमित गर्नु समय सापेक्ष हुँदा, भ्रष्टाचारमा मनशायतत्वको ठुलो महत्व हुने तथा मनशाय बोकेकाहरूले आफैं वा आफूसँग प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सम्पर्कमा रहेकाहरूको संलग्नतामा अल्पकालीन वा दीर्घकालीन लाभको परिणाम समेतको विचार गरि पूर्व तयारीका साथ काम गर्ने र त्यस्तो लाभ प्रत्यक्ष रूपमा सम्पर्कमा रहेका बाहेक अन्यहरूका माध्यमबाट समेत लिने दिने, दिलाउने वा कतै लगानी गरी गराई कालान्तरमा लाभको हिस्सा सुनिश्चित गर्ने कार्य समेत गर्ने भएकाले त्यस्तो कार्यहरूको उजागर समेत गर्नु अनुसन्धानकर्ताको लागि चुनौतीको विषय हुन्छ। संचारक्षेत्रमा भएको विकास एवं भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्र संधिय महासन्धी, २००५ (United Nations Convention Against Corruption, UNCAC 2005) को नेपाल पक्षराष्ट्र भएको कारणबाट समेत प्रत्यक्ष तवरमा रकम कलम मस्यौट गर्ने गराउने वा रकम लिने दिने काम कारवाही गरी सार्वजनिक पदको दुरुपयोग गर्ने कार्य मात्र भ्रष्टाचार नभई कुनै लक्ष्य वा परिणाममुखी गन्तव्य सुनिश्चित गरी प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा निती निर्माणमा संलग्न हुनु एवं आफ्नो वा अरु कसैको स्वार्थ र हित हुने कार्यमा राज्यशक्ति एवं पदिय हैसियतको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष प्रयोग गर्नु गराउनु वा त्यसो गर्ने वातावरण तयार गरिदिनु वा सहजिकरणको तारतम्य मिलाउनु पनि भ्रष्टाचारको दायरामा पर्ने आजको परिप्रेक्षमा स्विकार्य अवधारणा हो। यस्तै, सार्वजनिक पदमा रहेका व्यक्ति वा संयन्त्रको माध्यमबाट व्यक्तिगत वा सामूहिक वा कुनै लक्षित स्वार्थ रहेको कार्य गर्नु गराउनु, त्यस्ता कुनै सेवा वा वस्तु खरिद गर्नु वा कुनै अन्य काम सम्पन्न गर्नु गराउनु र त्यसरी खरिद वा कार्य सम्पन्न पश्चात त्यस्तो कार्यको औचित्य पुष्टि हुन वा गर्न नसक्नु वा त्यस्ता संरचना वा खरिद भएका मालवस्तु समेतको सुविधा सर्वसाधारणले

पाउन नसक्ने वा उपयोग नै हुन नसक्ने गरी प्रयोगविहीन रहने अवस्था सृजना गरिनु र राखिनु पनि भ्रष्टाचारको एक स्वरूप भित्रकै विषय हुन। राज्यकोषमा दायित्व पर्ने गरी कुनै खर्च गर्नुपर्दा जिम्मेवारीपूर्ण तरिकाले पूर्ण एवं पुर्व तयारी नगरी, सम्बद्ध निकायहरूबिच मनासिव समन्वय नगरी वा आयोजनाको विश्वासयोग्य सम्भाव्यता अध्ययन, त्यस्तो कार्यको आवश्यकता आदि विषयहरूमा वस्तुनिष्ठतामा आधारित नभई कुनै कार्य गर्दा हुने अल्पकालिन वा दिर्घकालिन लाभ तर्फ लक्षित रही पूर्व नियोजित सोच र स्वार्थ प्रेरित योजनाका साथ गरिएमा वा भएगरेका कार्यको वा खरिद भएका मालवस्तुको गुणस्तर एवं नाप जाँच नगरी अनुमान वा अजमाएसी आधारमा गरिने कार्य समेत भ्रष्टाचारको विषय बन्न जान्छ। यसरी सार्वजनिक खरिदका मान्य अवधारणा र सिद्धान्त एवं कानूनी व्यवस्था तथा सुशासन संग सम्बन्धित प्रचलित कानून बर्खिलाप हुने गरी राज्यकोषको दुरुपयोग हुन जाने कार्य गर्नु, गराउनु, वा त्यस्ता प्रचलित ऐन, नियम बर्खिलाप हुने गरी हानीनोक्सानी हुने वा गर्ने कार्यलाई भ्रष्टाचारको दायरामा राखि हेरिनुपर्ने तथा अनुसन्धानकर्ताले समेत त्यस तर्फ विचार गरी जो सुकै जुनसुकै तहका राष्ट्रसेवक वा अन्य उपर भ्रष्टाचार जन्य वा कुनै कसूर स्थापित हुन सक्ने प्रकृतिको कार्यका लागी जुनसुकै प्रकारको तयारी गर्ने गराउने वा त्यस्ता कार्यबाट निजी वा अन्य जुनसुकै प्रकारको स्वार्थपूर्ति गर्नेहरूको पहिचान गर्न सुक्ष्म अनुसन्धान गरी आरोपपत्र दायर गर्नु संविधान, प्रचलित कानून तथा सुशासन सम्बन्धी अवधारणाको आवश्यकता हो।

२५. भ्रष्टाचारसंग सम्बन्धित माथि उल्लिखित अवधारणा तथा सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थाहरू, यस मुद्दासँग सम्बन्धित सिँचाई आयोजनामा सम्पन्न कार्यहरू तथा प्रतिवादीहरूको निर्णय, कामकारवाहीहरू तथा वादी पक्षले लगाएको अभियोगलाई समष्टिगत रूपमा विवेचना गर्नु अघि भ्रष्टाचारका विषयमा यस अदालतबाट भएका केही व्याख्याहरू समेत विचार गर्नु उपयुक्त देखिन्छ । कस्तो अवस्थामा भ्रष्टाचार ठहर्छ भन्ने सम्बन्धमा यस अदालतबाट निम्न मुद्दाहरूमा प्रतिपादन भएका सिद्धान्त र व्याख्याहरू विचारणीय रहेका छन्:

- क) भ्रष्टाचारजन्य कार्य हुनका लागि आर्थिक लाभ वा हानि मात्र पर्याप्त आधार होइन । अवाञ्छित किसिमको दोषपूर्ण गतिविधि पनि भ्रष्टाचारजन्य कसुरको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो । प्रतिवादीको गैरकानूनी र अवाञ्छित किसिमको दोषपूर्ण गतिविधिबाट कसैको हानि हुने र कसैले लाभ पाउने अवस्था हुन्छ भने सो कार्य पनि भ्रष्टाचारजन्य कसुरको दायराभित्र पर्ने नै हुन्छ । साथै प्रतिवादीले त्यस किसिमको गैरकानूनी र अवाञ्छित किसिमको गतिविधि केवल आर्थिक लाभ हानि पुऱ्याउने मनसायका साथ गरेको थिएन भन्ने आधारमा मात्र उक्त दोषपूर्ण कार्यबाट निजले उन्मुक्ति पाउने अवस्था नरहने (मथुरा ढकाल वि. नेपाल सरकार, ने.का.प. २०७६ अंक ११ नि.नं.१०१४२)
- ख) फौजदारी प्रकृतिको मुद्दामा अपराधको प्रश्न (Question of Crime) समावेश भएको हुन्छ, जस्को आधारमा अपराधी प्रमाणित भएमा दण्ड सजाय गर्ने लक्ष्य हुन्छ, फौजदारी प्रकृतिका मुद्दामा मुख्यतः मनसाय, सो अनुसारको दण्डनीय कार्य र त्यसको परिणामबारे विवेचना भएको हुने ..... बदनियतपूर्ण तवरले आफूले गैरकानूनी लाभ र अर्कालाई गैरकानूनी हानी पुग्न गएको देखिन्छ भने सो कार्य भ्रष्टाचारजन्य फौजदारी प्रकृतिको अपराध हुन जाने, फौजदारी प्रकृतिको मुद्दामा अपराधिक प्रवृत्तिको बाहुल्यता हुने (यादव लामिछाने वि. विशेष प्रहरी विभाग, ने.का.प. २०४६ अंक ६ नि.नं.३८४९)

यस्तै, कस्तो अवस्थामा भ्रष्टाचार ठहर्दैन भन्ने सम्बन्धमा यस अदालतबाट निम्न मुद्दाहरुमा प्रतिपादन भएका सिद्धान्त र व्याख्याहरु समेत प्रस्तुत मुद्दामा विचारणीय रहेको देखियो:

- क) भ्रष्टाचार जस्तो गम्भीर कसूरमा अभियोग लगाउँदा त्यस्तो अभियोग तथ्य र प्रमाणबाट पुष्टि हुने गरी यो यस्तो गलत काम कारबाही वा बदनियतबाट यो यस्तो रकम वा यस्तो कुरा लाभ वा हानी पुऱ्याएको भनी स्पष्ट दाबी लिन सक्नु पर्ने ..... भ्रष्टाचारको कसूर स्थापित हुन बदनियत भावना हुनुकोसाथै

रकम कलम लिनु खानु गरेको पनि हुनु पर्दछ, साथै गैर कानूनी लाभ र गैर कानूनी हानीको मात्रा पनि प्रमाणित हुनु पर्दछ। अभियोग लगाउँदैमा कसूर कायम हुन नसक्ने” (सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६६ श्रावण २ पूर्णाङ्क ४१० पृष्ठ ७१)

- ख) लिनु खानु नै गरेको प्रमाण नभए पछि बदनियत गरेको निष्कर्ष निकाली आरोपित अभियोगमा कसूर कायम गरी दोषी करार गरी आफैंमा अमिल्दो र विरोधाभाषपूर्ण एवं तथ्यहीन ठहर हुन गएको मात्र पने” भनी (सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६६ भाद्र १, पूर्णाङ्क ४११, पृष्ठ २७)
- ग) भ्रष्टाचार जस्तो गम्भीर कसूरमा अभियोग लगाउँदा त्यस्तो अभियोग तथ्य र प्रमाणबाट पुष्टि हुने गरी यो यस्तो गलत काम कारबाही वा बदनियतबाट यो यस्तो रकम वा यस्तो कुरा लाभ वा हानी पुऱ्याएको भनी स्पष्ट दाबी लिन सक्नु पने भ्रष्टाचारको कसूर स्थापित हुन बदनियत भावना हुनुकोसाथै रकम कलम लिनु खानु गरेको पनि हुनु पर्दछ साथै गैर कानूनी लाभ र गैर कानूनी हानीको मात्रा पनि प्रमाणित हुनु पर्दछ। अभियोग लगाउँदैमा कसूर कायम हुन नसक्ने” (सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६६ श्रावण २ पूर्णाङ्क ४१० पृष्ठ ७१)
- घ) लिनु खानु नै गरेको प्रमाण नभए पछि बदनियत गरेको निष्कर्ष निकाली आरोपित अभियोगमा कसूर कायम गरी दोषी करार गरी आफैंमा अमिल्दो र विरोधाभाषपूर्ण एवं तथ्यहीन ठहर हुन गएको मात्र पने भनी (सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६६ भाद्र १, पूर्णाङ्क ४११, पृष्ठ २७)
- ङ) भ्रष्टाचारको कसुरमा गोप्य अनुसन्धान गर्दा सुराकीको प्रयोग गर्ने, सङ्कित व्यक्तिउपर सूक्ष्म निगरानी गर्ने, कुनै सेवाग्राही र राष्ट्रसेवकबिच रिसवत लेनदेन भएको अवस्थामा सो रकम बरामद गरी प्रमाण पेस गर्ने, प्रविधिको माध्यमबाट श्रव्य दृश्य तयार पार्ने, आर्जित सम्पत्तिको स्रोत खोज्ने, प्रमाणको वैज्ञानिक सङ्कलन र परीक्षण गर्नेलगायतका आवश्यक र उपयुक्त तरिका

अपनाउनु आवश्यक हुने । कसैलाई भ्रष्टाचारी ठहर गर्न उक्त व्यक्तिले घुस खाने मनसाय राखेको थियो, त्यसअनुसार घुस रकम माग गरेको थियो र स्वेच्छाले रकम बुझेको थियो भन्ने पनि पुष्टि हुनुपर्ने (नेपाल सरकार वि. प्रेम बहादुर थापा, ने.का.प. २०७९ अंक १० नि.नं.१०९५८)

२६. अब, पुनरावेदक प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलको पुनरावेदन जिकीरहरूका सम्बन्धमा विचार गर्दा निज उपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) को कसूरमा सोही ऐन बमोजिम सजाय हुन मागदाबी लिई अभियोग पत्र दायर भएकोमा उक्त कसूर ठहर गरी कैद वर्ष २ (दुई) र जरिवाना रु. ५०,०००।-(पचास हजार) हुनेगरी विशेष अदालतबाट फैसला भएकोमा बिगो र बिगो बमोजिम जरिवाना नगरेको विषयमा वादी नेपाल सरकारले र प्रतिवादीले उक्त फैसलाबाट कसूर ठहर गरे उपर चित्त नबुझाई छुट्टाछुट्टै पुनरावेदन गरेको देखियो। तत्कालिन अवस्थामा पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं.३ दमौलीका तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख रहेका निज प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेललाई वादीले मुख्य आरोपीको रूपमा प्रस्तुत गरेको देखिन्छ । अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको आरोपपत्र हेर्दा, नहरको Head Works लाई बिना स्वीकृति 1 Kilometer Up-Stream तर्फ सारेको, नहरको ट्रयाक निर्माण कार्य क्रमबद्ध रूपमा नभएको, तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमहरू, २०५६ को नियम ८० को अपव्याख्या गरी २,९९,३९,०००।— को योजनालाई २५/२५ लाखको टुक्रा गरी टुक्रे लागत अनुमानहरू तयार गरी स्वीकृत लागत अनुमानको सोही खण्डहरूमा भएको कामको परिमाणभन्दा बढी कामको परिमाण देखाई उपभोक्ता समितिमार्फत काम गरिएको, उपभोक्ता समितिले भारी यान्त्रिक उपकरण प्रयोग गरी ढुङ्गा माटो कटान गरेको, नहरको Track cutting को Bed Slope को Ratio १.५०० हुनु पर्नेमा कम हुने गरी निर्माण कार्य गराएको, स्वीकृत परिमाणभन्दा २.०५ गुणा घनमिटर बढी परिमाणको भुक्तानी गरेको, यस योजनाका सम्बन्धमा पेश भएका विभिन्न प्रतिवेदनहरूबाट नहरको Alignment

परिवर्तन गरेको देखिएको, सम्झौता बमोजिम उपभोक्ता समितिले निःशुल्क गर्नुपर्ने काम नगरे वापतको रु.७,६४,२२७।८६ कटाउँदा सो कार्यको मूल्यांकन रकम रु.७५,६२,४५१।०१ हुनजाने र कूल भुक्तानी रु.१,७६,१९,२७२।८५ भएकोहुँदा जम्मा रु.१,००,५६,८२१।८४ बिगो बराबरको रकम नेपाल सरकारलाई हानी नोक्सानी पुर्याई आफूहरूले गैरकानुनी लाभ लिए देखिई निज प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) को कसूर गरे भनी सोही ऐनबमोजिम सजाय हुन मागदाबी लिईएको देखियो। आरोपलाई समष्टिगत रूपमा हेर्दा आरोपित व्यक्तिहरूले गैरकानूनी लाभ लिएको भन्ने आधारमा नै मुद्दा चलेको देखिन्छ।

२७. निज प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेल पश्चिमाञ्चल सिँचाइ विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँमा तत्कालिन कार्यालय प्रमुखको हैसियतमा मिति २०६१ माघदेखि २०६४ श्रावणसम्म कार्यरत रहेको देखिन्छ। यो सिँचाइ योजनाको मिति २०६१।१२।१७ मा योजना मूल्यांकन (Project Appraisal) हुँदा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिँचाई निर्देशनालयबाट रु. ४,८९,६९,०००।- को अनुमानित लागत सिफारिस भएकोमा मिति २०६२।१।९ मा उक्त योजनाको पुनः मूल्यांकन भई रु.२,९९,९५,०००।- को सिफारिस भएको पाइएको र पुनः मिति २०६२।२।३ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट रु.२,९१,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट स्वीकृत भै उक्त योजनाको प्रारम्भिक कार्य आ.व. २०६०/०६१ मा प्रारम्भ भै आ.व. २०६१/०६२ र पछि पनि कार्य चालु रहेको देखिन्छ। क्षेत्रीय निर्देशकबाट रु.२,९१,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट स्वीकृत भएपनि सो अनुरूप बजेट व्यवस्थापन भएको पाइदैन। सो स्वीकृत योजनाको निर्माण कार्यलाई एउटै बोलपत्रमा समावेश गरी सम्झौता गर्दा सो अनुसार पर्याप्त बजेट विनियोजन हुन नसकी निर्माणकार्यको सञ्चालन अबधी एकिन गर्न र ठेक्का सम्पन्न गर्न कठिनाई पर्न जाने हुँदा आ.व. २०६२/०६३ मा यस योजनामा विनियोजित बजेट रु.

६०,०००००।—(साठीलाख) र तत्पश्चातका आ. व. मा पनि सोही अनुसार बजेट विनियोजन हुन सक्ने कुरालाई विचार गरी योजनाको सम्पूर्ण कार्यलाई चार प्याकेजमा सञ्चालन गर्नेगरी उठेको टिप्पणीमा उल्लिखित स्वीकृत लागत इष्टिमेटको अधिनमा रही चार प्याकेजमा विभाजन गरी कार्य गर्न उपयुक्त हुने भनी सि.डि.ई. गोपाल सिग्देलले पेश गरेको राय सिफारिस अनुसार सिँचाइ विभागका महानिर्देशकबाट मिति २०६२।९।७ मा निम्न बमोजिमको प्रस्तावित प्याकेजिङ कार्य स्वीकृत भएको देखिएको छः

प्याकेज-१: रु.२१,०५,१८१।४२ (विभिन्न किसिमको माटो ८९०६ घ.मि. उपभोक्ता समितिबाट निःशुल्क श्रमदान)

प्याकेज-२: रु.४५,४९,१८५।०५ (आ.व.२०६१/०६२ मा सम्पन्न भएको १०४७५.१२ घ.मि.माटो खन्ने काम)

प्याकेज-३: रु.८४,७३,६८६।६४ (आ.व.२०६२/०६३ मा कार्य सम्पन्न गर्ने गरी प्रस्ताव गरिएको, १०३१४.६३ घ.मि. ढुंगामाटो खन्ने काम)

प्याकेज-४: रु.८७,१५,८२१।२६ (आ.व.२०६३।०६४ तथा २०६४।०६५ मा सम्पन्न गर्नेगरी प्रस्ताव गरिएको कार्य)

२८. यसरी पेश हुन आएको प्रस्तुत योजनालाई ४ वटा Package मा विभाजन गरी काम गर्दा विनियोजित बजेटको अधिनमा काम गर्न सहज हुने र तोकिएको समयमा समेत कार्य सम्पन्न गर्न सकिने भनी उल्लेख गरेको मनासिब देखिएकोले स्वीकृत लागत इष्टिमेटको अधिनमा रही ४ वटा Package मा विभाजन हुन उपयुक्त देखिएको भनी पेश भएको पिपलटार सिँचाई योजनाको प्रस्तावित प्याकेजिङ कार्य मिति २०६२।९।७ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट स्वीकृत भए तापनि यी प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले यसरी चार प्याकेजमा गर्ने भनी स्वीकृत भएको मिति २०६२।९।७ पूर्व नै सो वर्षको लागि विनियोजित बजेटकै आधारमा पिपलटार सिँचाइ योजना जल उपभोक्ता समितिमार्फत काम गराउने भनी मिति २०६२।२।२५ मा सम्झौता गरिसकेको देखिन्छ। आ.व. २०६०/०६१ मा चेनेज ०+२५० देखि ०+५९२

सम्म hard rock cutting गरी Track निर्माण गर्दा रु. ६,५८,२६२।७० खर्च भएको तर पछि सो Track प्रयोगमा नआउने गरी नहरको Alignment परिवर्तन गरेको देखिएको र सो खर्च भएको रकमलाई लागत ईष्टिमेटमा समावेश गरेकोसमेत देखिँदैन। तनहुँ जिल्ला राम्जाकोट गा.वि.स.-२ को २५० हेक्टर जमिन सिंचाई गर्ने उद्देश्यले रु.२१,०५,०००।- जल उपभोक्ता संस्थाले र २,७८,९०,०००।- नेपाल सरकारले व्यहोर्ने गरी ७ कि.मि. लामो नहर भएको पिपलटार सिंचाई योजनाको रु.२,९१,३९,०००।- को लागत ईष्टिमेट क्षेत्रीय निर्देशकबाट मिति २०६२।२।३ मा स्वीकृत भएपछि मिति २०६२।२।२५ मा उपभोक्ता समितिसँग कार्य विभाजन सम्झौता भएको पाइयो। यस योजनाको Economic Internal Rate of Return (EIRR) १४.८५% र Benefit Cost Ratio (B/C Ratio) १.३६ भएको भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ भने सिंचाई योजना स्वीकृत गर्दा EIRR १०% भन्दा बढी र B/C Ratio १.०० भन्दा बढी भएको योजनाहरु स्वीकृत गरिने गरिएको भनी सिंचाई विभागबाट मिति २०६७।३।२९ मा लेखी आएको पनि देखिएको छ, सो योजना क्षेत्रको सम्पूर्ण कृषकहरुको जग्गाको विवरण अध्ययन गर्दा जम्मा क्षेत्रफल १३१.४ हेक्टर मात्र भएको रहेको छ। उक्त क्षेत्रफल र स्वीकृत लागत ईष्टिमेट रकमका आधारमा हिसाव गर्दा EIRR ७.७५% र B/C Ratio at १०% discount rate ०.७३ मात्र हुने व्यहोरा तत्कालिन सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेल स्वयमले विश्लेषण गरी आयोगमा पेश गरेको विवरणबाट देखिन्छ। सिंचाई विभागमा EIRR १४.८५% र B/C Ratio १.३६ भएको भनी पेश गरेको र सो को कारण योजना आर्थिक हिसावले Viable भएको भनी सिंचाई कार्यविधि, २०६१ बमोजिम योजना कार्यान्वयनको लागि मिति २०६२।१।२३ मा स्वीकृत गरेकोसमेत पाइयो।

२९. पिपलटार सिंचाई योजना जल उपभोक्ता समिति र पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँबीच मिति २०६२।२।२५ मा कार्य विभाजन संझौता भै उक्त सम्झौतामा उपभोक्ता समितिको तर्फबाट प्रतिनिधिहरु दलबहादुर दैरै र श्यामबहादुर

दरै तथा सिँचाई योजनाको तर्फबाट सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले सहीछाप गरेको देखिन्छ। सो सम्झौताको अनुसूची २ मा उपभोक्ता समितिले रु.२१,०५,१८१।- को जनश्रमदान गर्नुपर्ने र रु.१,५०,०००।- नगद योगदान गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख भएको छ। त्यस्तै गरी मूल नहरको चेनेज ६+००० देखि पुच्छारसम्म सम्पूर्ण माटोको काम (रु.२१,०५,१८१।- को) जनसहभागिता परिचालन गरी गराउनु पर्ने भन्नेसमेत उल्लेख भएको छ। यसरी क्षेत्रीय निर्देशकबाट स्वीकृत रु.२,९१,३९,०००।- को लागत इष्टिमेट हुँदाहुँदै यसको अलावा सब डिभिजन कार्यालयबाट योजनालाई टुक्राटुक्रा गरी रु.२५ लाखभित्र पर्ने गरी ८ वटा टुक्रे लागत इष्टिमेट तयार गरी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले स्वीकृत गरी, जल उपभोक्ता समितिसँग पटक पटक ८ वटा संझौता गरी नहरको Track निर्माणका लागि Hill cutting गरेको भन्ने आरोप रहेको देखिन्छ। तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० मा रु.२५ लाखसम्मका काम स्थानीय उपभोक्ताहरूद्वारा गठित उपभोक्ता समितिद्वारा गराउन प्राथमिकता दिनु पर्नेछ भनी उल्लेख भई हद तोकिएको पाईन्छ। यस पिपलटार सिँचाई योजनाको Feasibility Report Appraisal भै पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिँचाई निर्देशनालय, पोखराबाट रु.२,९१,३९,०००।-को लागत इष्टिमेट स्वीकृत भै संचालन भएको ७ कि.मि. नहरको योजनालाई यीनै प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले खण्डीकरण गरी मिति २०६१।१०।१८ मा रु.२४,५२,९००।-को लागत इष्टिमेट स्वीकृत गरी मिति २०६१।१०।२० मा नै उपभोक्ता समितिसँग पहिलो सम्झौता गरेको, यसै गरी मिति २०६२।३।३ मा रु.२४,६१,०००।- को लागत इष्टिमेट स्वीकृत गरी सोही मितिमा दोश्रो, मिति २०६२।८।३ मा रु.२४,२८,०००।- को लागत इष्टिमेट स्वीकृत गरी २०६२।८।८ मा तेश्रो, मिति २०६३।१।८ मा रु.२४,९७,६३२।२६ को लागत इष्टिमेटस्वीकृत गरी सोही मितिमा चौथो, मिति २०६३।३।२ मा रु.२४,८०,५४३।९८ को लागत इष्टिमेट स्वीकृत गरी सोही मितिमा पाँचौ, मिति

२०६३।८।१२ मा रु.२४,९४,३६२।४१ को लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गरी मिति २०६३।८।१३ मा छैठौँ, मिति २०६३।९।२१ मा रु.२४,९२,५५४।४२ को लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गरी सोही मितिमा सातौँ र मिति २०६३।१२।१६ को रु.२४,६९,९००।- को ल.ई. सब डिभिजन कार्यालयको प्रमुखको हैसियतले स्वीकृत गरी सोही मितिमा आठौँ सम्झौतासमेत गरेको मिसिल संलग्न प्रमाण कागजहरुबाट देखिएको सम्बन्धमा विवाद छैन। पूर्व स्वीकृत लागत ईष्टिमेट र Design Drawing मा प्रस्तावित मुहानबाट अनुमानित ३०० मिटर जति चट्टान काट्ने कार्य सम्पन्न गरी करीब १ कि. मि. जति Head Works लाई Up-Stream तर्फ सारी Alignment Change गरी निर्माण कार्यहरु सञ्चालन गरिएको भन्ने व्यहोरा पुनरावेदक प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेल र सह प्रतिवादी बलदेव मण्डलको बयानमा कारण सहित उल्लेख भएको देखिन्छ। यी प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले उक्त पिपलटार आयोजनाको संशोधित लागत ईष्टिमेटसम्बन्धी कारवाहीसमेत अगाडि बढाई मिति २०६३।११।११ मा रु.४,९८,००,०००।-को संशोधित लागत ईष्टिमेट तयार गरेको र मिति २०६३।१२।१९ मा क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयमा पेश गरेको पनि देखिन्छ। यस अन्तर्गत खासगरी नहरको लम्बाई ७ कि.मि. बाट ९ कि.मि. लाइनिङ कार्य वढाउने र थप Structure हरूको समेत आवश्यक पर्ने भनी त्यस्का कारणहरु उल्लेख गरिएको देखिन्छ।

३०. यसरी माथिका विवरणहरुबाट के देखिन्छ भने सब डिभिजन कार्यालय प्रमुख यी प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले मूलतः उल्लिखित पिपलटार सिंचाई आयोजनाबाट तनहुँ जिल्ला राम्जाकोट गा. वि. स. २ को जम्मा २५० हेक्टर जमिन सिंचाई गर्ने उद्देश्यले रु.२१,०५,०००।—जल उपभोक्ता समितिले र बाँकि रु. २,७८,९०,०००।— नेपाल सरकारले बेहोर्ने गरी ७ कि. मि. लामो नहर निर्माण योजनाको जम्मा रु. २,९१,३९,०००।— को लागत ईष्टिमेट क्षेत्रीय निर्देशकबाट मिति २०६२।२।३ मा स्वीकृत भई कार्य सञ्चालन भएकोमा मूल नहर ७ कि.मि. को सट्टा ९ कि.मि. लम्बाईमा निर्माण गर्नु परेको, सिंचाई क्षेत्रमा अन्य

निकायबाट पछिल्ला दिनहरूमा सडक निर्माण पनि भैरहेकोले नहर ऋसिडमा RCC Culvert राख्नु परेको, मूल नहरमा ८ वटा Super Passage Structure अरु निर्माण गर्नु परेको लगायतका नयाँ संरचना थप्नु पर्ने आवश्यकताका कारण दर्शाई निजले योजना निर्माणको क्रममा पूर्व स्वीकृत लागत ईष्टिमेटमा संशोधन किन आवश्यक पन्यो र रकम बढ्नुपर्नाको कारण के के हुन् भन्ने सम्बन्धमा कार्यालयका प्राविधिक टोलीबाट लागत ईष्टिमेट तयार गर्न लगाई टिप्पणीमा व्यहोरा उल्लेख गरी स्वीकृतिका लागि पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिँचाई निर्देशनालयका निर्देशकसमक्ष पेश सम्म गरेको पनि देखिन्छ। Track निर्माणका लागि Hill Cutting को कार्य गराउने क्रममा सब डिभिजन कार्यालयबाट योजनालाई टुक्राटुक्रा गरी रु.२५ लाखभित्र पर्ने गरी ८ वटा टुक्रे लागत संझौता कै आधारमा, आ.व. २०६१/०६२ मा रु.४२,६१,७८९।५७, आ. व. २०६२/०६३ मा रु.६५,८८,२४४।२९ र आ. व. २०६३/०६४ मा रु.६७,६९,२३८।९९ समेत विभिन्न तीनवटा आ.व. मा गरी उपभोक्ता समितिलाई कूल रु.१,७६,१९,२७२।८५ भुक्तानी दिएको देखिएको छ।

३१. यी प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमहरू, २०५६ को नियम ८० को अपव्याख्या गरी योजनालाई टुक्र्याई जल उपभोक्ता समितिसँग सम्झौता गरे गराएको भन्ने आरोपका सम्बन्धमा आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० मा भएको कानुनी व्यवस्था यस प्रकार रहेको देखिन्छ:-

नियम ८०. उपभोक्ता समितिबाट काम गराउने व्यवस्था: (१) यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि स्थानीय स्तरमा सञ्चालन हुने ^१पच्चीसलाख रुपैयाँसम्मका काम स्थानीय उपभोक्ताहरूद्वारा गठित उपभोक्ता समितिद्वारा गराउन प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

---

^१ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

३२. सरसर्ति हेर्दा एकै योजनालाई विभिन्न टुक्रामा विभाजन गरी एउटै उपभोक्ता समितिलाई सबै टुक्राका कामहरू गर्न दिनुबाट केही प्रश्न उठ्नु स्वाभाविक हुन्छ, तर सरकारबाट अनुमानित एवं स्विकृत बजेट एकै पटक उपलब्ध नहुने र आगामी वर्षहरूमा पनि कति कति रकम विनियोजन हुने निश्चित नभएको व्यवहारिक समस्याको पृष्ठभूमिमा विभिन्न उपाय अवलम्बन गरी निश्चार्थ रूपमा जनहितमा काम सम्पन्न गर्ने केही निर्णय आफैँले समेत लिनुपर्ने कार्यालय प्रमुखको कर्तव्य भित्रको विषय हुन्छ। साथै आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० संशोधन अधिको (मूल स्वरूप) मा “कूल परियोजना लागत पच्चीसलाख सम्मको योजना स्थानीय उपभोक्ताहरूद्वारा गठित उपभोक्ता समितिबाट गराउने” भनिएकोमा पहिलो संशोधन मिति २०५६।६।१५ बाट “ कूल परियोजना लागत पच्चीसलाख सम्मको योजना” भन्ने वाक्यांश हटाई “पच्चीसलाख रुपैयाँ सम्मका काम ” भन्ने शब्द राखिएबाट विनियोजित बजेट वा निकास रकमका आधारमा आठवटा टुक्रामा विभाजन गरी गराएको कामलाई आर्थिक प्रशासन सम्बन्धि नियमावली विपरीत भयो भनी परिभाषित गर्न मिल्ने देखिँदैन। यी पुनरावेदक प्रतिवादीले टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार गर्दा सो गर्नु पर्नाको औचित्य, आधार र कारण स्पष्ट गर्दै एउटै प्याकेजबाट वा ठेक्का प्रकृयाबाट काम गराउँदा वार्षिक रूपमा न्युन बजेट विनियोजन हुने र श्रोतको अनिश्चितता हुने, तत्कालिन अवस्थामा मुलूक चरम द्वन्दको अवस्थामा रहेको, टेन्डर प्रकृत्यामा जाँदा टेन्डर प्राप्त गर्ने व्यक्ति सम्बन्धित समुदायभन्दा बाहिरको पनि हुनसक्ने भै शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूतीको अभावमा काम गर्न कठिनाई हुने, मूलतः जनश्रमदान तथा अनुदानसमेतका दुबैखाले काम योजनासम्बद्ध स्थानीय जल उपभोक्ता समितिले नै गर्न इच्छुक भएको र चासो देखाएको, उपभोक्ता समितिलाई नै काम गर्न दिँदा उपभोक्ताको जिम्मेवारी र अपनत्व बढ्ने, काम तुलनात्मक रूपमा छिटोछरितो हुने लगायतका अवस्था, परिस्थितिहरू र आधारहरू प्रतिविम्बित हुने गरी आठवटै सम्झौताहरूको टिप्पणीमा उल्लेख गरेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ, “विकास कार्यक्रम जनताले नै रोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था,

ठेक्कापट्टाको साटो उपभोक्ता मार्फत विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न जोड दिने” भनी उल्लेख गरिएको मिति २०६१।१०।१९ गते प्रकाशित राजपत्रको प्रतिलिपि मिसिल संलग्न देखिएबाट नेपाल सरकारले योजना सञ्चालनको सहजताका लागि नीतिमा परिवर्तित व्यवस्था गरेको भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ।

३३. यी पुनरावेदक प्रतिवादी पुण्य प्रसाद पोखरेलले केही नीति नियमलाई कार्य सम्पादन प्रयोजनार्थ आफ्नो सहजता एवं विनियोजित बजेटको प्रयोग गर्न केही अस्वभाविक निर्णय लिएको भन्ने प्रकृतिको आरोप देखिएको छ। यस अवस्थामा निजको कुनै बदनियत थियो थिएन, निज उपरको आरोपित कसूर अर्थात् भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ), र (ङ) मा परिभाषित कार्य गरेको भन्न मिल्ने अवस्थाको विद्यमानता छ छैन भन्नेबारे अब स्पष्ट हुनु पर्ने देखियो। उल्लिखित ऐनको दफा ८ को उपदफा (१) मा भ्रष्टाचारजन्य कार्य हुनका लागि बदनियत अर्थात् खराब मनसाय तत्वको विद्यमानता हुनुपर्ने र बदनियतसाथ गरेको कार्यले आफूलाई वा अरु कसैलाई लाभ पुऱ्याउने उद्देश्य राखेको देखिनु पर्ने हुन्छ। यी प्रतिवादीले यो आयोजनाको प्रारम्भमा नेपाल चरम सशस्त्र द्वन्दकालिन अवस्थामा रहेको, जिल्लाको सदरमुकामदेखि करिब ३५ कि.मि. को भौगोलिक दूरीको दुर्गम ग्रामिण ठाउँमा योजनाको निर्माणकार्य गर्नु परेको, उपरोक्त सिँचाई योजना कसरी प्राविधिक दृष्टिकोणले Feasible, टिकाउ, उपलब्धीमुलक र जनहितमा बढी प्रतिफलयुक्त बनाउन सकिन्छ र कसरी समयमा नै कार्य सम्पन्न गर्न सकिन्छ भन्ने चुनौती आयोजना समक्ष रहेको देखिन्छ। स्थानीय आवस्यक्ता तथा विविध जनदबावसमेतको सामना गर्दै योजनाको समग्र कामलाई अगाडि बढाउनु पनि समयको माँग रहेको विश्वास गर्नुपर्ने पर्याप्त कारणहरु समेत रहेका छन्। एकै पटक पूरै बजेट स्वीकृत भई निकास हुने अवस्था पनि नभएको तथ्य विचारणीय देखिन्छ। एकै पटक ठेक्का सम्झौता गर्दा आगामी वर्षमा बजेट विनियोजन नभएमा वा कार्य प्रगतिका आधारमा भुक्तानी हुन नसकेका निर्माण व्यवसायीले निर्माणलाई निरन्तरता नदिएमा थप दावी एवं विवाद सृजना भई योजना

नै अलपत्र पर्ने अवस्था नकार्न सकिदैन। यसबाट योजना अनिश्चित भई लागत झनै बढ्ने पनि अवस्था पनि देखिएको छ। यी प्रतिवादीले पुष्ट्याईको आधारबिना अस्वभाविक किसिमबाट बढी काम देखाई बढी लागत ईष्टिमेट गर्ने, मनासिब कारणबिना निर्माणकार्यको गुणस्तर कम गर्ने, आकार वा रूप परिवर्तन गर्ने वा निर्धारित मापदण्ड विपरितको काम गरे गराएको भन्ने स्पष्टसँग देखिने वा नदेखिने वारे पनि निष्पक्ष रूपमा विचार गर्नु आवश्यक छ। समष्टिगत रूपमा त्यस प्रकृतिको कार्य भए गरेको देखिएको छैन।

३४. यो योजना नितान्त स्थानीय उपभोक्ताकै आवश्यकता अनुसार एवं निजहरूको हीतमा निर्माण गर्न लागिएको सन्दर्भमा विवाद छैन। उपभोक्ता समितिलाई अनुचित लाभ पुर्‍याएको वा उपभोक्ता समितिका सदस्यले त्यस्तो लाभ प्राप्त गरेको भन्ने प्रमाण पनि मिसिल सँलग्न देखिएको छैन। आवश्यकता र औचित्यको आधारमा आफू मातहतका प्राविधिक कर्मचारीहरूबाट लागत ईष्टिमेट तयार गर्ने, नापजाँच गर्ने, चेक गर्ने, आफूभन्दा माथिल्लो निकाय एवं पदाधिकारीबाट स्वीकृत गराएर मात्र योजनाका कामहरू सञ्चालन गर्ने, अनुगमन मूल्याङ्कन गराउने, अनुगमन टोलीले दिएका मौखिक तथा लिखित निर्देशनहरूको वैधानिकता सम्बन्धमा विचार गर्दा स्विकृत एवं विनियोजित बजेटको परिधीभित्र रही काम नगरेको भन्ने आरोप नभएकोले त्यसतर्फ प्रवेश गर्नुपर्ने आवश्यकता छैन। अर्कोतर्फ, सार्वजनिक निकायबाट राज्यकोषमा दायित्व पर्नेगरी गरिएको खर्चको नियमितता, मितव्ययिता, कार्य दक्षता, प्रभावकारीता र औचित्य समेतको आधारमा भनी गरिएका योजनाको खर्चको लेखा परीक्षणमा लेखा परीक्षकले कुनै अनियमितता बारे कुनै प्रकारको कैफियत जनाएको थियो थिएन भन्ने तथ्य पनि विचारणिय छ। यसो नहुँदैमा सदैव भ्रष्टाचार भएको छैन भन्न मिल्ने होइन, तर विशेषज्ञ निकायले खटाएको परीक्षण टोलीले आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट समग्र योजनाको लेखा परीक्षण गरी दिइएको प्रतिवेदनबाट स्विकृत रकममा कुनै

अनियमितता छ वा छैन भन्ने बारे कुनै निष्कर्षमा पुगेको अवस्थामा यस प्रकृतिको मुद्दामा प्रमाणको मूल्यांकन गर्न सहज हुन जाने हुन्छ।

३५. यस अदालतको आदेशानुसार गठित समितिले स्थलगत अवलोकन गरि पेश गरेको प्रतिवेदनमा सम्पन्न कामको विवरण उल्लेख गरी हालको स्थिति चित्रण गरि यो योजना सम्पन्न भएको भए जनता र उपभोक्ताले त्यसबाट पाउन सक्ने फाइदाको अवस्था समेत दर्शाएकोबाट सामान्य रूपमा हेर्दा प्राविधिक विषयमा आवश्यक नभएको कार्य अर्थात Hill Cutting गरेको वा मूल नहरको लम्बाई बढाएको कार्यमा वदनियत तत्वको विद्यमानताको शंका समेत गरेको पनि देखिदैन। योजना प्रारम्भ भएपछि आसपास क्षेत्रमा नयाँ सडक बाटो निर्माण भएको भन्ने प्रतिवेदनबाट समेत देखिएको अवस्थामा त्यसको समेत प्रतिकूल प्रभाव विचार गरी आवश्यकता तथा औचित्यताका कारण केहि स्थलगत प्राविधिक निर्णय लिई केही परिवर्तन गरेको कार्यलाई वदनियत नै हो भन्नको लागी तथ्ययुक्त एवं वस्तुनिष्ठ प्रमाणको आवश्यकता थियो, सोको अभावमा एवं माथि विवेचित आधार, कारण र प्रमाणबाट आफुलाई वा अरु प्रतिवादीलाई अनुचित फाइदा लिए दिए दिलाएको अवस्था पुष्टि नभएकोल प्रस्तुत मुद्दामा यी प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले आरोप पत्रबमोजिम भ्रष्टाचारजन्य कार्य गरेको आरोपको पुष्ट्याई शंकारहित रूपमा भए गरेको भन्न मिल्ने अवस्थाको विद्यमानता देखिदैन।
३६. प्रस्तुत मुद्दाका सहप्रतिवादी उक्त योजनाका तत्कालीन ईन्जिनियर पुनरावेदक धिरेन्द्र नापितका सम्बन्धमा हेर्दा, निजलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) बमोजिम सजाय हुन मागदाबी लिई अभियोग पत्र दायर भएकोमा निजलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तरगतको कसूर गरेको ठहर्‍याई कैद महिना ४ (चार) र रु. १०,०००।— (दश हजार) जरिवाना हुने तथा बिगोतर्फको दाबी पुग्न नसक्ने गरी विशेष अदालतबाट भएको फैसलामा कैद र जरिवानाको सजाय भएउपर सो हदसम्म चित्त नबुझी निजले यस अदालतमा प्रस्तुत पुनरावेदन गरेको देखियो।

यी प्रतिवादी सिँचाई सब डिभिजन नं. ३, तनहुँको कार्यालयमा करीब एक वर्ष (२०६२ बैशाखदेखि २०६३ चैत्रसम्म) कार्यरत रहेको देखिन्छ। निजले अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष र विशेष अदालतमा उपस्थित भै बयान गर्दा आरोपित कसूरमा ईन्कार रही बयान गरेको देखिन्छ। मिति २०६२।२।२५ गते सब डिभिजन नं. ३, कार्यालय, तनहुँका प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेल र स्थानीय जल उपभोक्ता समितिको बीचमा कार्य विभाजन सम्झौता हुँदा निजको सहभागिता र उपस्थिति रहेको देखिँदैन। उक्त सम्झौता हुँदा योजनाको तर्फबाट सब डिभिजन नं. ३, कार्यालयका प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेल र जल उपभोक्ता समितिको तर्फबाट समितिका अध्यक्ष दलबहादुर दैरैका बीचमा हस्ताक्षर गरी सम्पन्न भएको र सिँचाई सब डिभिजन नं. ३ तनहुँको कार्यालयमा कार्यरत ओभरसियरहरु हरिदत्त साह, बलदेव मण्डल र प्रभुनन्दन साह तथा जल उपभोक्ता समितिका कोषाध्यक्ष श्यामबहादुर दैरै र सदस्य रुपलाल दैरै साक्षी बसेको देखिन्छ। विशेष अदालतको फैसलामा यी प्रतिवादीउपर कसूर ठहर गर्दा नहरको ट्रयाक कटिङ (Track Cutting) लाई ८ टुक्रा गरी कार्य गरेकोलाई सम्म आधार लिइएको छ। प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलको सन्दर्भमा माथिका प्रकरणहरुमा चर्चा गरिएजस्तै यी प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितका सन्दर्भमा पनि ट्रयाक कटिङको कामलाई बजेटको उपलब्धताको आधारमा एकमुष्ट काम गराउन सक्ने अवस्था नरहेको, प्रचलित कानूनले स्थानीय उपभोक्ताबाट कार्य गराउन मिल्ने देखिएको, स्थानीय उपभोक्ताबाट कार्य गराउन तालुक अड्डाका जिम्मेवार पदाधिकारीहरुबाट स्वीकृति प्राप्त भएको समेतका तथ्यहरुमा विशेष अदालतको फैसलामा पर्याप्त विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरिएको देखिँदैन। यी प्रतिवादी विवादित योजनाको चौथो सम्झौता भई कार्य भएको मध्यावधिमा अर्थात् २०६३ चैत्रमा सुरुवा भै गएका र दुईवर्ष अगाडिदेखि योजनाको Hill Cutting सम्बन्धी काम हुँदै आएको देखिन्छ। योजनाको काममा नीतिगत परिवर्तन गर्ने निजको कार्यक्षेत्रभित्र र पदीय हैसियत र दायित्वभित्र पनि नपर्ने देखिन्छ। मिति २०६१।१०।२० मा पहिलो र मिति २०६३।१।८ मा चौथो संझौता भई सो बमोजिम कार्यान्वयनको चौथो

चरणमा नियमित सरुवाको क्रममा सरुवा भई गएको र आफूभन्दा माथिल्लो ओहोदाको कर्मचारीले लगाए अन्हाएको कार्य गर्ने कर्मचारी भएको, निज संलग्न भएको अवधीमा यस योजनाको काममा भुक्तानी भएभन्दा कम कार्य भएको प्रमाणित नभएको र पुर्ववत् प्रकृया बमोजिम ठेक्का संझौता भई निरन्तर रूपमा चलिरहेको कामकारवाही मा यी प्रतिवादीको वदनियतपूर्ण सहमति रहेको भन्न सकिने पर्याप्त कारण र आधार मिसिल संलग्न प्रमाणबाट खुल्दैन। अभियोगपत्रमा Track cutting मा Bed slope १:५०० हुनुपर्नेमा 1:320, 1:350, 1:4. हुनेगरी माटो कटान गरिएको भनी उक्त कटिड कानून प्रतिकूल भएको भनिएको छ। मिति २०६२।९।७ मा योजनालाई ४ प्याकेजमा सम्पन्न गर्नेगरी पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट स्वीकृत भएको योजनाको संभाव्यता अध्ययनको क्रममा EIRR १४.८५% र B/C Ratio १.३६ हुने प्रतिवेदन रहेको योजनाको संभाव्यता अध्ययनको चरणमा सो कार्यमा संलग्न नभएको तथा आ.व.२०६१/०६२ मा रु.४५,४९,१८५।०५ को कार्य भैसकेको पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयबाट स्वीकृत निर्णयबाटै देखिन्छ। यी पुनरावेदक उक्त आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा चौथो सम्झौता बमोजिमको आंशिक कार्य सम्पन्न भै सकेको अवस्थामा पुगेकोले योजनालाई टुक्राउने कार्यमा निजको मनशाययुक्त संलग्नता रहेको भन्न सक्ने अवस्था देखिँदैन। सार्वजनिक निकायबाट सार्वजनिक कोषको रकममा गरिएको खर्चको नियमितता, मितव्ययिता, कार्य दक्षता, प्रभावकारीता र औचित्य समेतको आधारमा योजनाको खर्चको लेखा परिक्षण गरिएको, लेखा परीक्षण हुँदा लेखा परीक्षकले कुनै अनियमितता भएको भन्ने कैफियत जनाएको नदेखिएको यी प्रतिवादीको कुनै कार्यको कारणबाट उपभोक्ता समितिलाई वा आफूलाई पनि अनुचित लाभ र नेपाल सरकारलाई हानी पुऱ्याएको भन्न सकेको देखिएन।

३७. यस योजनामा कार्यरत अन्य पुनरावेदक प्रतिवादीहरू मध्येका सब-ईन्जिनियरहरू हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह र बलदेव मण्डलले तत्काल प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम ८० मा तोकिएको हदभन्दा बढी रकमको

योजनालाई रु. २५ लाखको हदभित्र पार्ने बदनियतसाथ आफूखुशी टुक्रे योजना तयार गरी गराई टिप्पणी उठाई एक आपसमा मिलेमतो गरी राय समेत लिने दिने गरी प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले स्वीकृत समेत गरी आधिकारिक निकायबाट स्वीकृत भएको योजना विपरित जल उपभोक्ता समितिबाट काम गराउने कार्य गरी भुक्तानी समेत दिई नेपाल सरकारलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्य गरी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तरगतको कसूर गरेको ठहऱ्याई ऐन ऐन, दफा ८(१) बमोजिम निजहरुको कसूरमा रहेको संलग्नता र कसूरको मात्रा तथा पदीय हैसियत समेतको आधारमा प्रतिवादी हरिदत्त साह र बलदेव मण्डललाई जनही कैद महिना ६ (छ) र जरिवाना रु. १५,०००।—(पन्ध्रहजार) तथा प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहलाई कैद महिना ५(पाँच) र जरिवाना रु.१२,०००।—(बान्ह हजार) हुने तथा बिगो तर्फको दाबी पुग्न नसक्ने गरी भएको विशेष अदालतको फैसलाउपर चित्त नबुझी निजहरुले यस अदालतमा प्रस्तुत पुनरावेदन गरेको देखियो। निजहरुलाई लगाईएको भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) र (घ) को आरोप निम्न कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ:-

(ग) मनासिब कारणबिना निर्माण कार्यको गुणस्तर कम गर्ने, आकार वा रूप परिवर्तन गर्ने वा निर्धारित शर्त तथा मापदण्ड विपरीत निर्माण कार्य गर्ने, गराउने वा त्यस्तो निर्माण कार्यलाई गुणस्तरयुक्त, शर्त तथा मापदण्ड बमोजिम भएको हो भनी प्रमाणित वा स्वीकृत गर्ने,

(घ) मनासिब कारणबिना लागत ईष्टिमेट अस्वभाविक रुपमा बढाई संशोधन गरी काम गर्ने, गराउने।

३८. यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरु प्रभुनन्दन साह, हरिदत्त साह र बलदेव पिपलटार सिँचाई योजनामा सव-ईन्जिनियर पदमा कार्यरत रहेको देखिन्छ। प्रतिवादीमध्येका प्रभुनन्दन साह र बलदेव मण्डल यस योजनामा आ.व. २०५९।०६० देखि २०६१।०६२ सम्म र हरिदत्त साह २०५९ सालदेखि २०६४ सालसम्म कार्यरत रहेको

निजहरुको विशेष अदालतको बयानबाट देखिन्छ। यी प्रतिवादीहरुले अनुसन्धान अधिकारी र विशेष अदालतसमक्ष समेत उपस्थित भै गरेको बयानमा उक्त आयोजनाको काम ठेकेदारबाट नभई उपभोक्ता समितिमार्फत नै गरे गराएको, काम गर्ने गराउने क्रममा तयार भएका ठेक्का, सम्झौता, बील भरपाई लगायतका कागजातहरुमा भएका सहीछाप आफूहरुलेहरुले नै गरेको, मिति २०६२।८।१ मा प्याकेजिडका लागि टिप्पणी पेश हुँदा तत्कालीन क्षेत्रीय निर्देशक गोपाल सिग्देलको मौखिक आदेशानुसार भएको, समयको अभाव र उपभोक्ताहरुको हीतलाई ध्यानमा राखी उपयुक्त चेनेजहरुको टुक्रे लागत ईष्टिमेट तयार गरिएको, उक्त प्याकेजिड गर्ने बारेको टिप्पणी पछि क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृतसमेत भएको, टुक्रे लागत ईष्टिमेट नगरेको भए टेण्डरको प्रकृयाबाट ठेक्का लगाउनु पर्दा निर्माणकार्य ढीला हुनजाने भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ। Hill Cutting तथा Track Cutting को कामको लागत ईष्टिमेट अरु कामहरु Canal Lining, Culvert Building को लागत ईष्टिमेटजस्तो नहुने, Hill Site मा काम गराउँदा कहिले लागत ईष्टिमेट अनुसार पनि हुने र खन्दै जाँदा Rock Classification फरक पर्ने हुँदा लागत ईष्टिमेट अनुसार नहुन पनि सक्ने त्यसकारण परिमाण बढ्नु स्वभाविक हुन्छ। यीनै कारणहरुले गर्दा आठवटा टुक्रे लागत ईष्टिमेटहरुमा उल्लेख भएको परिमाण पूर्वस्वीकृत लागत ईष्टिमेटभन्दा बढी हुन गएको, साईटको अवस्था अनुसार लागत ईष्टिमेट तयार गरी कार्यालय प्रमुखज्यूबाट स्वीकृत गराई काम गराएको, आठवटा टुक्रे लागत ईष्टिमेट Alignment Change पछिको अवस्थाले गर्दा स्वीकृत परिमाण भन्दा फरक परेको र त्यस साईटमा काम गर्ने हामी प्राविधिक कर्मचारीसमेतको समुह तथा कार्यालय प्रमुखबीच कार्यालयस्तरमा भएको छलफलबाट Alignment Change गर्ने भनी कार्यालय प्रमुखको निर्देशन अनुसार नै Change भएको हो भनी लेखाएको देखिन्छ।

३९. यस योजनामा पेश भएका सम्बद्ध नापि किताब, नापजाँच प्रतिवेदन, मूल्याङ्कन प्रतिवेदन समेतका कागजातहरु हेर्दा यी राष्ट्रसेवक प्रतिवादीहरुले आ-आफ्नो कार्यकालमा जे जति काम भएको थियो त्यती नै नापजाँच गरी सोहीअनुसार नापी

किताबमा नापजाँच विवरण तयार गरेको, प्राविधिक क्षेत्रमा माथिल्लो ओहोदाको कर्मचारीले लगाए अन्हाएको काम गर्नेसम्मको भूमिकामा रहेको, यी निर्णय गर्ने तहको कर्मचारी नभै सब डिभिजन प्रमुख तथा क्षेत्रीय निर्देशकको निर्णय बमोजिम काम गर्ने कर्मचारी भएको र सोही बमोजिम निजहरूले योजनाको कार्य सम्पादन गरेको देखिन्छ। यी प्रतिवादीहरूले सब डिभिजन प्रमुखले अन्हाए बमोजिमको लागत ईष्टिमेट तयार गर्ने, लागत ईष्टिमेट अनुसारको काम भए नभएको नापजाँच गर्ने, चेक गर्ने, तालुक कार्यालयमा कार्य प्रगतिको प्रतिवेदन दिने कामसम्म गरेको अर्थात् निर्णायक भूमिकामा नभै निर्णय कार्यान्वयन गर्ने तहमा काम गरेको देखिन्छ। पुनरावेदक प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख ईन्जीनियर पुण्यप्रसाद पोखरेलको हकमा माथिका प्रकरणहरूमा विवेचित तथ्यहरूको आधारमा निजले लगाए अन्हाए बमोजिमको काम गर्ने, निजै मातहतका यी सब-ईन्जीनियर कर्मचारीबाट बदनियतसाथ एवं भ्रष्टाचारजन्य काम भयो भन्न मिल्ने अवस्था देखिँदैन भने व्यक्तिगत रूपमा फाइदा हुने स्वार्थ राखेको वा कुनै रकम लिएखाएको आरोप समेत रहेको छैन।

४०. उक्त पिपलटार सिँचाई योजनाको तत्कालीन लेखापाल पदमा कार्यरत प्रस्तुत मुद्दाका पुनरावेदक प्रतिवादी भुवन सिंह थापाका सम्बन्धमा हेर्दा, निजलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ग), (घ) र (ङ) बमोजिमको कसूरमा सजाय हुन मागदाबी लिई अभियोग पत्र दायर भएकोमा निजले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तरगतको कसूर गरेको ठहर्‍याई कैद महिना ६ (छ) र रु. १५,०००।— (पन्ध्र हजार) जरिवाना हुने तथा बिगोतर्फको दाबी पुग्न नसक्ने गरी विशेष अदालतबाट भएको फैसलाउपर चित्त नबुझी निजले यस अदालतमा प्रस्तुत पुनरावेदन गरेको देखियो।
४१. विशेष अदालतबाट फैसला हुँदा यी प्रतिवादी उपर ठहर भएको भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) मा रहेको कानूनी व्यवस्था हेर्दा मनासिब कारणबिना निर्माण कार्यको गुणस्तर कम गर्ने, आकार वा रूप परिवर्तन

गर्ने वा निर्धारित शर्त तथा मापदण्ड विपरीत निर्माण कार्य गर्ने, गराउने वा त्यस्तो निर्माण कार्यलाई गुणस्तरयुक्त, शर्त तथा मापदण्ड बमोजिम भएको हो भनी प्रमाणित वा स्वीकृत गर्ने, मनासिव कारणबिना लागत ईष्टिमेट अस्वभाविक रूपमा बढाई संशोधन गरी काम गर्ने, गराउने कार्यलाई कसूरको रूपमा परिभाषित गरिएको देखिन्छ। यी पुनरावेदक प्रतिवादी प्रस्तुत योजनामा कार्यरत रहँदा माथि उल्लेख भएबमोजिम लागत ईष्टिमेट तयार गर्ने, निर्माण कार्य गर्ने वा त्यस्तो निर्माण कार्यलाई तलमाथि गरी प्रभावित गर्ने गराउनेसम्मको कार्यसम्पादन गर्ने अधिकारप्राप्त कर्मचारी भन्ने देखिँदैन। निजउपर विशेष अदालतबाट कसूर ठहर हुँदा यी प्रतिवादीले के, कस्तो बील भरपाई बनाई को कसलाई अनुचित भुक्तानी गरे भनी किटानीसाथ दाबी लिन सकेको देखिँदैन। यी पुनरावेदक प्रतिवादीले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष र विशेष अदालतमा उपस्थित भई बयान गर्दा आफूभन्दा माथिका प्राविधिक कर्मचारी साथीहरु र कार्यालय प्रमुखहरुबाट स्वीकृत इष्टिमेट र स्थानीय उपभोक्ता समितिसँग भएको सम्झौता, नापि किताब र ठेक्का बील लगायतका प्राविधिक प्रतिवेदनको आधारमा सिफारिश भएको रकम मैले भुक्तानी गरेको हो, यस योजनामा आ. व. २०६४।०६५ मा केबल वातावरण संरक्षणका कार्यहरु वार्ताद्वारा विभिन्न ठेकेदारहरु मार्फत भए, उक्त कार्यहरु कार्यालय प्रमुखको आदेशमा पटकपटक स्वीकृत टुक्रे इष्टिमेट र आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम २०६४ मा भएको व्यवस्था अनुसार उपभोक्ता समितिलाई एकपटकमा २५ लाख ननघाई पटकपटक सम्झौता गरी स्ट्रक्चर निर्माण बाहेकका हील कटिड कार्यहरु भएका छन्, आ. व. २०६०।०६१ र २०६१।०६२ मा क्षेत्रीय निर्देशकबाट लागत ईष्टिमेट स्वीकृत गर्नु पूर्व लागत ईष्टिमेट कायदेशिसमेत भईसकेको छ, आ. व. २०६२।०६३ मा द्वन्दको उत्कर्षको समय भएकोले साईटमा खटिएका प्राविधिक साथीहरुलाई पक्राउ गर्ने, विभिन्नखालका इन्क्वायरीहरु गर्ने क्रियाकलापहरु भई स्थानीय उपभोक्ताहरुको पहलबाट मुक्त भई क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृत भएको लागत ईष्टिमेट अनुसार नै माटोको काम

उपभोक्ताबाट गराउन प्याकेजिङ स्वीकृत भएको छ। केवल बोलपत्र छल्ने नियतले टुक्रे लागत ईष्टिमेट गरिएको होइन। उल्लिखित स्वीकृत लागत ईष्टिमेटको आधारमा सम्झौता अनुसार काम गर्ने गराउने बीच सम्झौतामा भएका शर्तहरू अनुसार भुक्तानी माग गर्ने र मबाट भुक्तानी दिने काम भएको हो भनी कसूरमा इन्कार रही बयान गरेको देखिन्छ।

४२. यसरी मिसिल संलग्न आयोजना स्थलको फोटो सहीतको उल्लिखित प्रतिवेदन हेर्दा, सिँचाई विभागबाट खटिएको टिमले योजना स्थलको अवलोकन तथा निरीक्षण गर्दा तत्कालिन समयमा योजनाको मुख्य काम Track Cutting (हिल कटिङ्ग) भएको, करिब ७ कि.मि. मा नहरको ट्रयाक कटिङ्ग (पहरो, कडा चट्टान, साधारण पहाडी भुवनोट समेत) कार्य सम्पन्न भएको, नहरका विभिन्न संरचनाहरू निर्माण भए तापनि लामो समयसम्म Intervention नभएका कारण बनाएका संरचनाहरू बिग्रिएको, भत्किएको, पहिरोले पुरेको, संरचना भएका ठाउँमा रुख, घाँस, झाडीहरू उम्रेको कारण छोपिएको भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ। मझौलास्तरको आयोजनाको एउटै करारलाई स्थानीय उपभोक्ता समितिमार्फत बिना टेन्डर गरे गराएको काममा केही कमी कमजोरी देखिए तापनि आरोप पत्रमा दाबी लिए जस्तो नहर निर्माणको कामै नगरे नगराएको, कामै नगरी नगराई योजनाको रकम मासेको वा त्यो रकम आफैले लिएको वा त्यस्तो रकमको भुक्तानी दिन कुनै मोलाहिजा गरेको, केवल टेन्डर प्रकृत्यालाई छल्नेमात्र उद्देश्यले गलत नियतकासाथ कानून विपरीत समग्र योजनालाई टुक्रे लागतमा रुपान्तरण गराएको, नहरको ट्रयाक निर्माण कार्य क्रमबद्ध रुपमा नभएको, कामै नगराई झूठा बील बनाई बील भुक्तानी गरे गराएको भन्ने उक्त प्रतिवेदनको अध्ययनबाट देखिँदैन। अर्कोतर्फ प्रस्तावित मुहानबाट अनुमानित ३०० मिटर जति चट्टान काट्ने कार्य सम्पन्न गरी करिब १ कि. मि. जति Head Works लाई Upstream तर्फ सारी Alignment Change गरी निर्माण कार्यहरू सञ्चालन गरिएको भन्ने आरोपका सम्बन्धमा हेर्दा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिँचाई निर्देशनालय, पोखराबाट खटिएको प्राविधिक र सि.डि.ई. समेतको संयुक्त टोली MIT (Mobile

Irrigation Team) को स्थलगत निरीक्षणको क्रममा नै नहरको मुहानमा पुग्दा नहरको हाल प्रस्तावित मुहान अर्थात् Intake Structure लाई थोरै माथि सारेमा नहर तथा मुहान पक्की, टिकाउ र Efficient हुने र नहर सञ्चालन गर्न सहज हुने देखिएको भन्ने टोलीको मौखिक सुझाव रहेको र सोही सुझावका आधारमा Alignment परिवर्तन गरिएको हो भनी प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानबाटसमेत देखिन्छ। अर्कोतर्फ समग्र योजनाको लागत बृद्धि गरी संशोधित ईष्टिमेट तयार गरिएको भन्ने आरोपका सम्बन्धमा हेर्दा, प्रस्तुत योजनालाई प्रस्तावित सम्पूर्ण क्षेत्र २५० हेक्टरमा सिँचाई गर्नसक्ने र धान खेती १४० हेक्टरमा मात्र लगाउने क्षमताको बनाउने हो भने योजनाको EIRR (Economic Internal Rate of Return) 10 % भन्दाकम आउने अवस्था देखिने, जसबाट नहरमा आउने पानीको मात्रा घट्न गई नहर सानो हुने, सोही अनुसार सम्पूर्ण संरचनाहरूमा परिवर्तन आउँदा लागत घट्न जाने तर EIRR 10% भन्दाबढी आउने योजनाहरूलाई मात्र छनौटको क्रममा Feasible मान्ने गरिएको हुँदा प्राविधिक दृष्टिकोणले यो शर्त पूरा गर्नका लागि परियोजनाको खर्च स्वतः बढ्न जाने भै लागत बढाई ईष्टिमेट गरिएको हो भन्ने यी प्रतिवादीको अनुसन्धान अधिकारी समक्षको बयान व्यहोरा कुनै भ्रष्टाचारजन्य काम गर्ने मनसायबाट प्रेरित भई गरेको भन्ने अनुमान गर्न मिल्ने प्रकृतिको देखिँदैन। यो आयोजना सञ्चालन भएको अवधिमा देशमा विद्यमान राजनीतिक द्वन्दको कारण सहजतापूर्वक विकास निर्माणका कामहरू सञ्चालन गर्न सकिने देशको शान्ति सुरक्षाको अवस्था थिएन भन्ने कुरा सामान्य रूपमै बुझ्न सकिने र जानकारीमा लिन सकिने विषय हो। संशोधित लागत अनुमान स्वीकृतिको लागि पेश गर्दा नै यी प्रतिवादीले लागत अनुमान बढाउनु पर्ने कारण र औचित्य खोली टिप्पणी उठाएको देखिएबाट यी प्रतिवादीले आफूलाई अनुचित र गैर कानूनी लाभ लिने र नेपाल सरकारलाई गैर कानूनी हानी पुऱ्याउने बदनियतकासाथ मनासिव कारण बिना लागत ईष्टिमेट अस्वभाविक रूपमा बढाई संशोधन गरी काम गर्ने, गराउने गरेका हुन् भन्न सकिने अवस्था देखिँदैन। *वादी नेपाल सरकार वि. प्रतिवादी*

सुरेश कुमार थपलियासमेत भएको भ्रष्टाचार मुद्दामा “भ्रष्टाचार जस्तो फौजदारी कसुरमा ठहर हुन बदनियत पुष्टि हुन जरूरी हुन्छ। प्रकृयागत त्रुटी भयो वा कार्यविधिको पालना भएन भने त्यसको उपचार कानूनले भिन्न रूपमा व्यवस्था गरेको हुने” भनी व्याख्या भएको देखिन्छ।

४३. माथि विवेचित तथ्य, प्रमाण, नजिर एवं उपर्युक्त व्याख्यासमेतका आधारमा विशेष अदालतबाट कसूर स्थापित गरी सजाय निर्धारण गरिएका विरुद्ध खण्डका प्रतिवादीहरूमध्ये सब डिभिजन प्रमुख ईन्जिनियर पुण्यप्रसाद पोखरेल, ईन्जिनियर धिरेन्द्र नापित, सब ईन्जिनियरहरू हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह र बलदेव मण्डल तथा सोही योजनाका लेखापाल भुवनसिंह थापाले स्वीकृतसमेत गरी आधिकारिक निकायबाट स्वीकृत भएको योजनाको आवश्यकता विपरीत एवं अनियमित तवरबाट जल उपभोक्ता समितिबाट काम गराउने कार्य गरी भुक्तानीसमेत दिई नेपाल सरकारलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने वा आफू वा अरु कसैलाई फाइदा पुऱ्याउने उद्देश्य राखी कार्य गरेको वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट देखिन नआएकोले निज पुनरावेदक/प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरू उपर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तरगतको कसूर गरेको ठहर्‍याई सोही ऐनको दफा ८(१) बमोजिम निजहरूको कसूरमा रहेको संलग्नता र कसूरको मात्रा तथा पदीय हैसियतसमेतको आधारमा प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेललाई कैद वर्ष २ (दुई वर्ष) र जरिवाना रु ५०,०००।-(पचास हजार), प्रतिवादी हरिदत्त साह, बलदेव मण्डल र लेखापाल भुवन सिंह थापालाई जनही कैद महिना ६(छ महिना) र जरिवाना रु १५,०००।-(पन्ध्र हजार), प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहलाई कैद महिना ५(पाँच महिना) र जरिवाना रु १२,०००।-(बाह्र हजार) र प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितलाई कैद महिना ४ (चार महिना) र जरिवाना रु १०,०००।-(दश हजार) हुने गरी विशेष अदालतबाट मिति २०७०।१।१९ मा भएको फैसला मिलेको नदेखिँदा सो हदसम्म उल्टी भई उल्लिखित प्रतिवादीहरू सब डिभिजन प्रमुख ईन्जिनियर पुण्यप्रसाद

^१ ने.का.प. २०७६, अंक ६, नि.नं. १०२८५

पोखरेल, ईन्जिनियर धिरेन्द्र नापित, सब ईन्जिनियरहरु हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह र बलदेव मण्डल तथा सोही योजनाका लेखापाल भुवनसिं थापाले अभियोग मागदाबीबाट सफाई पाउने ठहर्छ।

४४. प्रस्तुत मुद्दामा विशेष अदालतबाट केही प्रतिवादीलाई सफाई दिएको पनि देखिएको छ। प्रत्यर्थी प्रतिवादी कृष्णबहादुर बि.क. को हकमा हेर्दा निजले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (क),(ग),(घ) र (ङ) अन्तरगतको कसूर गरेको भनी लिएको आरोपपत्रको दावी पुग्न नसकी निजले सफाई पाउने ठहरी मिति २०७०।१।१९ मा भएको विशेष अदालतको सो फैसलाउपर चित्त नबुझाई वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट समेत पुनरावेदन परेको छ। यी प्रतिवादीले विशेष अदालतमा उपस्थित भई बयान गर्दा टेण्डर प्रक्रियाका कामहरु संयुक्त रुपमा अफिसबाट गराएको थिएँ; म भर्खर कपिलवस्तुबाट सरुवा भई पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३ तनहुँमा आएको थिएँ; म कार्यालयमा हाजिर भएपछि उक्त योजनाको टेण्डर प्रक्रियाबाट भएको कामहरु पनि गराउनु पर्ने भएकोले कार्यालय प्रमुखबाट लिखित कार्यदिश बिना नै मलाई खटाइएको थियो; स्ट्रक्चरको काम शुरु हुँदै गर्दा समितिबाट भएको ठेक्का नं. ३/२०६३।०६४ को तेस्रो रनिङ्ग बील र फाइनल बील दिनको लागि साथीहरुले नापी किताब तयार गरेकोमा म पनि उक्त साइटमा गएकोले दस्तखत गर्नु पर्छ भनिएको हुँदा मैले नापी किताब ठेक्का बीलमा दस्तखत गरेको छु; समितिबाट भएको काम म साइटमा गएपछि भएकोमा बिल अफ क्वान्टीटी र फिल्डको नापी पनि मैले ठीक देखेको हुँदा उक्त नापी किताबमा दस्तखत गरेको हुँ; उक्त चेनेजमा पहिला भएको कामको बारेमा मलाई थाहा छैन, पछि म उक्त साइटमा गएपछि उक्त कामको क्वान्टीटी अनुसारको भुक्तानी दिएको हुँ भनी बयान गरेको देखिन्छ। यी प्रतिवादी मिति २०६३ चैत्रदेखि २०६५ चैत्रसम्म पश्चिमान्चल सिंचाई विकास सब डिभिजन नं. ३, तनहुँमा सब इन्जिनियर पदमा कार्यरत रहेको निजले विशेष अदालतमा गरेको बयानको स.ज. ६ को बेहोराबाट देखिन्छ। जल उपभोक्ता समितिमार्फत भएको काममध्ये ठे.नं.

३/२०६३/०६४ को तेस्रो रनिङ्ग बील र अन्तिम बीलको नापी कूल ठेक्का बीलमा निजले दस्तखत गरेको संलग्न ७ र ८ नं. नापी किताबबाट देखिन्छ। साथै निजको बयान बेहोराबमोजिम उक्त नापि किताबमा सब ईन्जिनियरहरू हरिदत्त साह र बलदेव मण्डलसमेतले सहीछाप गरेको देखिन्छ। निजको उल्लिखित बयान बेहोरा र संलग्न नापि किताबहरू समेतमा निजले दस्तखत गरेका बीलहरू हेर्दा अन्तिम लेखा परीक्षण (म.ले.प.) बाट त्यस विषयमा कुनै अनियमितता जनाएको देखिएको छैन। क्षेत्रीय निर्देशकज्यूबाट स्वीकृत भएको लागत ईष्टिमेट अनुसार नै माटोको काम उपभोक्ताबाट गराउन स्वीकृत भएको प्याकेजिड अनुसार भएको कामको परिमाण अनुसारको अन्य सब-ईन्जिनियर कर्मचारी समेतको सहमतिका आधारमा निजले भुक्तानीका लागि सही गरेको पनि देखिन्छ। लागत ईष्टिमेट तयार गर्ने गराउने कार्यमा तथा सम्पूर्ण कार्यहरूलाई ८ टुक्रामा विभाजन गर्ने काममा भ्रष्टाचारजन्य उद्देश्य राखी निज संलग्न रहेको भन्न मिल्ने अवस्था देखिँदैन। माथिल्लो ओहोदाको कर्मचारीले लगाए अन्हाए बमोजिमको काम गर्ने यी मातहतका प्रतिवादीले आफूलाई अनुचित र गैर कानूनी लाभ लिने र नेपाल सरकारलाई गैर कानूनी हानी पुऱ्याउने बदनियतका साथ मनासिव कारणबिना लागत ईष्टिमेट अस्वभाविक रूपमा बढाई संशोधन गरी काम गर्ने, गराउने गरेका हुन् भन्न सकिने अवस्था छैन। यी प्रतिवादी उपरको आरोप र निजले निर्वाह गरेको भूमिकाको बीचमा मेल खाएको देखिँदैन। निजले कुनै लाभ लिने उद्देश्यले प्रस्तुत योजनालाई टुक्रे योजनामा खण्डीकरण गर्न टिप्पणी पेश गर्ने वा राय दिने लगायतको कार्य भए गरेको देखिन आएको छैन। प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलले जल उपभोक्ता समितिसंग टुक्रे योजना कार्यान्वयन गर्ने गराउने क्रममा टुक्राहरू गरी गराई आठौँ सम्झौता बमोजिमको काम गर्न दिएको कार्यदिश अनुसार काम गरे गराएको देखिएकोले आयोजनालाई ८ टुक्रा गरी कार्य प्रगतिमा रहेको अवस्थामा आफूले पाएको कार्यदिश बमोजिम नै काम गरे गराएको देखिएकोले यी प्रतिवादी कृष्णबहादुर बि.क.ले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (क),(ग),(घ) र

(ड) अन्तरगतको कसूर गरेको भनी लिएको आरोपपत्रको दाबी पुग्न नसकी निजले सफाई पाउने ठहर्‍याई विशेष अदालतबाट मिति २०७०।१।१० मा भएको फैसला सो हदसम्म मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन दाबी पुग्न सक्दैन।

४५. अब, पिपलटार सिँचाई योजना जल उपभोक्ता समितिका पदाधिकारी हरुमध्येका प्रतिवादीहरु तत्कालीन अध्यक्ष स्व. दलबहादुर दरै, तत्कालीन कोषाध्यक्षद्वय श्याम बहादुर दरै र जित बहादुर सिँजालीले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (४) बमोजिमको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) बमोजिम सजाय हुन र अर्का प्रतिवादी रुप बहादुर दरैले ऐनको दफा २२ बमोजिमको कसूर गरेको देखिन आएको हुँदा भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (४) ले हुने सजायको आधा ऐनको दफा २२ बमोजिम सजाय हुन माग दाबी लिई अभियोग पत्र दायर भएकोमा यी रुप बहादुर दरै समेतका प्रतिवादीहरुले आरोप पत्र बमोजिमको कसूर गरेको भन्ने अवस्था नहुँदा निजहरु उपरको दाबी पुग्न नसक्ने ठहरी विशेष अदालतबाट भएको फैसलामा चित्त नबुझाई नेपाल सरकारको तर्फबाट यस अदालतमा प्रस्तुत पुनरावेदन पत्र दर्ता हुन आएको देखियो। निज प्रतिवादीहरु उपरको अभियोग मागदाबीका सम्बन्धमा आकर्षित कानूनी व्यवस्था हेर्दा भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (४) र ऐनको दफा २२ मा यस्तो व्यवस्था गरेको देखिन्छ:

दफा ८ गैरकानूनी लाभ वा हानी पुर्‍याउने बदनियतले काम गर्नेलाई सजाय:

(४) राष्ट्रसेवक बाहेक अरु कुनै व्यक्तिले आफू वा अरु कुनै व्यक्तिलाई गैरकानूनी लाभपुर्‍याउने बदनियतले नेपाल सरकार वा सार्वजनिक संस्थासमक्ष गरेको शपथ, कबुलियत, सम्झौता, ठेक्का, लाइसेन्स, परमिट, प्रतिज्ञापत्र वा डिलरशिपको शर्तपालना नगरेमा वा नेपाल सरकार वा त्यस्तो संस्थाले निर्धारित गरेको नियम वा कार्यविधि वा स्वीकार गरेको शर्त उल्लङ्घन हुने गरी प्रचलित कानूनद्वारा निषेधित तवरबाट व्यवसाय गरेमा वा सरकारी वा त्यस्तो संस्थाको सुविधा वा अधिकारको दुरुपयोग गरेमा निजलाई कसूरको मात्रा

अनुसार दुई वर्षसम्म कैद वा बिगोबमोजिम जरिवाना गरी बिगो समेत जफत गरिनेछ ।

दफा २२ मतियारलाई सजाय: यस ऐनमा अन्यत्र छुट्टै व्यवस्था भएकोमा बाहेक यस ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कुनै कसूरको मतियारलाई त्यस्तो कसूर गर्ने राष्ट्रसेवक वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई हुने सजायको आधा सजाय हुनेछ ।

तर, कसूर गर्ने राष्ट्रसेवक वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई त्यस्तो कसूर गरेवापत नगदी, जिन्सी, वा अन्य कुनै सुविधा वा लाभ उपलब्ध गराई दिने वा आफूले लिने मतियारलाई कसूर गर्ने व्यक्तिसरह नै सजाय हुनेछ ।

४६. जल उपभोक्ता समितिका तत्कालीन कोषाध्यक्षद्वय यी प्रतिवादीहरु जितबहादुर सिंजाली र श्यामबहादुर दरैले अनुसन्धान अधिकारीसमक्षको बयानमा आफूहरु क्रमशः २०६३ साल र २०६१ सालदेखि उक्त समितिमा कोषाध्यक्षको पदमा कार्यरत रहेको; योजनाको कार्यालयबाट विभिन्न मितिमा सिँचाई योजनाको निर्माण कार्य गराएवापत सिँचाई विकास सब डिभिजन नं. ३, तनहुँको कार्यालयबाट बील भुक्तानी बुझ्निएर समितिको खातामा जम्मा गर्ने गरेको हो। खाली दस्तखतसम्म गर्न जानेको र संयुक्त दस्तखतबाट खाता सञ्चालन भएको हुँदा समितिका अध्यक्ष दलबहादुर दरैले चेकमा दस्तखत गरिसके पछि हामीले पनि चेकमा दस्तखत गरेको हो; दुबैजनाले अरु लेखपढ गर्न नजानेकोहुँदा यस योजनाको कुन कुन मितिमा, क-कसलाई, के कति रकम भुक्तानी भएको छ भन्ने सम्बन्धमा हामीहरु अनविज्ञ छौं। यसै सिलसिलामा हाम्रो समितिका अध्यक्ष दलबहादुर दरैको मिति २०६५।११।२० मा स्वर्गे भएपछि समितिका सबै कागजातहरु र हिसाबकिताब निजका छोरा रुपबहादुर दरैले राख्नु भएको हो। सरकारी योजना भै सोको लागि सरकारी बजेट विनियोजन भएकाकारण सम्झौता बमोजिमको परिमाणमा जनश्रमदान जुटाउन नसकिए तापनि नहरको नरम र कडा भारी माटो कटान सम्बन्धि काम उपभोक्ता समितिबाट बढी नै भएको छ; समितिले कम काम गरी बढी देखाएको भन्ने अभियोग दाबी झुट्टा हो। प्राविधिक कुरा भएको हुनाले हामीलाई अरु जानकारी

भएन। सिँचाई विकास सब डिभिजन नं. ३, कार्यालयका कुनै कर्मचारीलाई नियम विपरीत रकम भुक्तानी दिएका छैनौं भनी आरोपित कसूरमा पूर्ण इन्कार रही बयान गरेको देखिन्छ। यस योजनाको जल उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष स्व. दलबहादुर दरैसमेत समितिका कोषाध्यक्षहरू दुर्गम ग्रामिण भेगको, पिछडिएको दरै जनजातिको, मुस्किलले आफ्नो दस्तखतसम्म गर्न सक्ने, अरु लेखपढ गर्न नजानेको स्थानीय उपभोक्ता भएको र यी तीनैजनाको सहमतिमा लेखपढ गर्न जानेका दलबहादुर दरैका छोरा रुपबहादुर दरैलाई उपभोक्ता समितिको हिसाब हेरिदिने गरी सहयोग गर्न लगाएकोसम्म देखिन्छ। यी प्रतिवादीहरूले पनि योजनामा भएको कामको आधारमा सिँचाई विकास सब डिभिजन नं. ३, तनहुँको कार्यालयबाट बील भुक्तानी बुझीलिएर भुक्तानी दिन योग्यरकम कोषाध्यक्षसमेतको संयुक्त दस्तखतबाट चेक काटी जल उपभोक्ता समितिको खातामा जम्मा गर्नेगरेको देखिन्छ। यसरी यी उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीसमेत रहेका प्रतिवादीहरूले आफू वा अरु कुनै व्यक्तिलाई गैरकानूनी लाभ पुऱ्याउने बदनियतले नेपाल सरकार वा सार्वजनिक संस्थासमक्ष गरेको शपथ, कबुलियत, सम्झौताको पालना नगरी आयोजनाले निर्धारित गरेको नियम वा कार्यविधि वा शर्त उल्लङ्घन हुने गरी प्रचलित कानूनद्वारा निषेधित तवरबाट त्यस्तो संस्थाको सुविधा र अधिकारको दुरुपयोग गरेको वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट पुष्टि हुन सकेको अवस्था नदेखिँदा, निज प्रतिवादीहरू जितबहादुर सिंजाली र श्यामबहादुर दरैलाई सफाई दिने गरी भएको विशेष अदालतको फैसलामा कुनै त्रुटी देखिएन।

४७. अर्का प्रतिवादी रुपबहादुर दरै जल उपभोक्ता समितिका तत्कालीन अध्यक्ष दलबहादुर दरैका छोरा भएको, कोषाध्यक्षद्वय जितबहादुर सिंजाली र श्यामबहादुर दरै अनि आफ्नो बाबु दलबहादुर दरै समेतले पनि सामान्य दस्तखतमात्र गर्न जान्ने अरु लेखपढ गर्न नजान्ने भएकोले समितिका तीनै जनाको समझदारीमा अरुभन्दा अलीक बढी लेखपढ गर्न जानेको परिवारको सदस्यको नाताले विश्वासको आधारमा खर्चको हिसाब राख्ने सहयोगी भै अनौपचारिक रूपमा काम गर्ने व्यक्तिको भूमिकामा रहेको देखिन्छ। निजका बाबुको मिति २०६५।११।२० मा मृत्यु भएपछि उक्त

समितिका कागजातहरू यीनैको जिम्मामा रहेको देखिन्छ। यी प्रतिवादी रुपबहादुर दैरैले कोषाध्यक्षहरूले तयार गरेका चेकहरूबाट जल उपभोक्ता समितिको नेपाल बैंक लिमिटेड, दमौलीमा रहेको खातामार्फत कामदारहरूलाई पारिश्रमिक दाखिला गर्ने गरेको, अध्यक्ष र कोषाध्यक्षको रोहबरमा कामदारहरूलाई भुक्तानी दिने गरेको संलग्न वील भरपाइहरूबाट देखिन्छ। आफूले कुनै आर्थिक अनियमितता नगरी आरोपित कसूर नगरेकोले अभियोग दाबीबाट सफाई पाउँ भनी अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष र विशेष अदालतमा उपस्थित भई बयान गरेको देखिन्छ। निजको बयान बेहोरा सह प्रतिवादीहरू कोषाध्यक्षद्वय जितबहादुर सिंजाली र श्यामबहादुर दैरैले गरेको अनुसन्धान अधिकारीसमक्षको बयानबाट पनि समर्थित भैरहेको देखिन्छ। तसर्थ, जल उपभोक्ता समितिका तत्कालिन अध्यक्ष स्व.दलबहादुर दैरै, सो समितिका तत्कालिन कोषाध्यक्षद्वय प्रतिवादी श्याम बहादुर दैरै र जित बहादुर सिंजाली उपरको दावीका सम्बन्धमा विचार गर्दा यी प्रतिवादीहरू संलग्न जल उपभोक्ता समितिले प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख पुण्यप्रसाद पोखरेलसंग आठौँ सम्झौता गरी उक्त सब डिभिजन कार्यालयमार्फत गराएको सिंचाई नहर निर्माणका काम गरी नियमित रक्रममात्र भुक्तानी लिएको देखिन्छ। यी प्रतिवादीहरू कानून विपरित भएको भनिएको टुक्रे योजना तयार गर्ने कार्यमा संलग्न रहे भएको भन्ने देखिएको छैन। यी प्रतिवादीहरूले कामै नगरी भुक्तानी लिएको भन्ने पनि स्पष्ट दावीसमेत देखिदैन। समग्रमा यी प्रतिवादीहरूले यस ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कुनै कसूर गर्ने राष्ट्र सेवक वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई नगदी, जिन्सी, वा अन्य कुनै सुविधा वा लाभ उपलब्ध गराई दिने वा आफूले लिने कार्य गरेको देखिदैन। योजना कार्यान्वयन गराउने जिम्मेवारी लिएका प्रतिवादी सब डिभिजन प्रमुख र निज मातहतका कर्मचारीहरूको रेखदेखमा काम गर्ने र त्यसरी काम गराउन खटिएका प्राविधिक कर्मचारीहरूले नापजाँचसमेत गरी सिफारिस गरेको आधारमा भुक्तानी पाउनेसम्मका उपभोक्ता समितिका पदाधिकारी देखिएकोले यी प्रतिवादीहरूले आरोपपत्रको कसूर गरेको भन्ने अवस्था नहुँदा माथि विवेचित आधार प्रमाणहरूको

मुल्याङ्कनबाट निज प्रतिवादीहरू जल उपभोक्ता समितिका तत्कालिन अध्यक्ष स्व.दलबहादुर दैरै, सो समितिका तत्कालिन कोषाध्यक्षद्वय श्याम बहादुर दैरै र जित बहादुर सिंजाली तथा रुपबहादुर दैरै उपरको दावी पुग्न नसक्ने ठहर्‍याई विशेष अदालतबाट मिति २०७०।१।१९ मा भएको फैसला मिलेको देखिँदा सो हदसम्म सदर नै हुने ठहर्छ।

४८. प्रस्तुत मुद्दामा विशेष अदालतबाट विगो ठहर नभएको विषयमा पनि वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर रहेको छ। यी प्रतिवादीहरू मध्ये पुण्यप्रसाद पोखरेल, धिरेन्द्र नापित, हरिदत्त शाह, प्रभुनन्दन साह, बलदेव मण्डल र भुवनसिंह थापालाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) र (घ) बमोजिमको कसूर गरेको ठहर गर्दै विशेष अदालतले कैद तथा जरिवानासमेत गरी फैसला हुँदा उक्त दफा बमोजिमको कसूर ठहर भए पछि बिगो खुलेकोमा बिगो बमोजिम जरिवाना गरी बिगो असुलउपर गरिने प्रावधान हुँदाहुँदै प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीहरूलाई उक्त दफा ८ को उपदफा (१) बमोजिम कसूर कायम गर्दै कैद भएपछि बिगो बमोजिम जरिवाना नगरी बिगो असुलउपर गर्नेतर्फ मौन रही कानून विपरित भएको त्रुटीपूर्ण फैसला बदर गरी अभियोग मागदावी बमोजिमको बिगो कायम गरी विरुद्ध खण्डका सबै प्रतिवादीहरूलाई सोही बमोजिमको सजाय गरी पाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारले पुनरावेदनमा दाबी लिएको देखिन्छ।
४९. प्रस्तुत आरोप पत्रमा रु. १,००,५६,८२१।८४ बिगो कायम गरी सो बिगोसमेत प्रतिवादीहरूबाट असूल उपर गरी पाउँ भन्ने नेपाल सरकारको पुनरावेदन दाबीका सम्बन्धमा विचार गर्दा जल उपभोक्ता समितिलाई भुक्तानी भएको कुल रु.१,७६,१९,२७२।८५ मध्ये जल उपभोक्ता समितिले गरेको कामको मुल्याङ्कन रु. ८३,२६,६७८।८७ कायम गरी त्यसमा जल उपभोक्ता समितिसंग सम्झौता गर्दा सो समितिले निःशुल्क गर्नुपर्नेमा नगरेको कामको हुने रु. ७,६४,२२७।८६ कट्टा गरी जम्मा रु ७५,६२,४५१।०१ को भुक्तानीलाई मान्यता दिई सो भन्दा बढी भुक्तानी दिएको उक्त रकमलाई बिगो कायम गरेको देखिन्छ। प्रतिवादीहरू

पुण्यप्रसाद पोखरेल, प्रभु नन्दन साह, बलदेव मण्डल, हरिदत्त साह, भुवन सिंह थापा र धिरेन्द्र नापितले अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष र विशेष अदालतमा बयान गर्दासमेत जल उपभोक्ता समितिलाई भए गरेको कामको मात्र भुक्तानी भएको हो, नभएको कामको बढी भुक्तानी भएको छैन भनी जिकीर लिएको देखिन्छ। यी प्रतिवादीहरूले कसूर गरेको ठहर हुन नसकी अभियोग माग दाबीबाट सफाई पाउने ठहर भैसकेको अवस्थामा आरोपपत्रमा कायम गरेको बिगोको दावी पुग्न नसक्ने हुँदा सो तर्फ पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन दावी पुग्न सक्दैन। अरुमा तपसिल बमोजिम गर्नुहोला।

तपसिल खण्ड

१. माथि ठहर खण्डमा उल्लेख भए बमोजिम भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ८(१) को खण्ड (ग) र (घ) अन्तरगतको कसूर गरेको ठहर्‍याई सोही ऐनको दफा ८(१) बमोजिम कसूरमा रहेको संलग्नता र कसूरको मात्रा तथा पदीय हैसियतसमेतको आधारमा प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेललाई कैद वर्ष २ (दुई) र जरिवाना रु. ५०,०००।-(पचास हजार), प्रतिवादी हरिदत्त साह, बलदेव मण्डल र लेखापाल भुवनसिंह थापालाई जनही कैद महिना ६(छ महिना) र जरिवाना रु. १५,०००।-(पन्ध्र हजार), प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहलाई कैद महिना ५(पाँच महिना) र जरिवाना रु. १२,०००।-(बाह्र हजार) र प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितलाई कैद महिना ४ (चार महिना) र जरिवाना रु. १०,०००।-(दश हजार) हुने गरी विशेष अदालतबाट मिति २०७०।१।१९ मा भएको फैसला मिलेको नदेखिँदा सो हदसम्म उल्टी भई उल्लिखित पुनरावेदक/प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरू सब डिभिजन प्रमुख ईन्जिनियर पुण्यप्रसाद पोखरेल, ईन्जिनियर धिरेन्द्र नापित, सब ईन्जिनियरहरू हरिदत्त साह, प्रभुनन्दन साह र बलदेव मण्डल तथा सोही योजनाका लेखापाल भुवनसिंह थापाले अभियोग मागदाबीबाट सफाई पाउने ठहरेकोले विशेष अदालत काठमाडौँको मिति २०७०।१।१९ को फैसला बमोजिम उल्लिखित प्रतिवादीहरूको नाममा

राखिएको कैद तथा जरिवानाको लागत कायम नरहने भएकोले कट्टा गर्न सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा लेखी पठाउनु भनी विशेष अदालत काठमाडौंलाई लेखी पठाउनु।

२. पुनरावेदक/प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरुले आरोपित कसूरबाट सफाईपाउने ठहरी फैसला भएकोले निजहरुले विशेष अदालत काठमाडौंमा मुद्दा पुर्पक्षको लागि राखेको धरौटीकोसम्बन्धमा निम्नानुसार गर्नु भनी विशेष अदालत काठमाडौंमा लेखीपठाउनु:-

- क) प्रतिवादी पुण्यप्रसाद पोखरेलले मुद्दा पुर्पक्षको लागि माग भएको धरौटी रु.१५,०००००।- बराबरको विशेष अदालत काठमाडौंमा जेथा जमानत दिएको आफ्नै नाम दर्ताको का.म.न.पा.१४ को कि.नं. २५१ को क्षे.फ. २०४.७६ व.मि. जग्गाले यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा लाग्ने थप दस्तुरसमेतमा खाम्ने भै साविक मुलुकी ऐन, अ.व. १९४ नं.को सुविधा लिई पुनरावेदन दर्ता गरेको देखिँदा रोक्का रहेको उल्लिखित जग्गा फुकुवा गरिपाउँ भनी ऐनका म्यादभित्र निवेदन दिए फुकुवा गरिदिनु भनी सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाई सक्कल जग्गाधनी प्रमाण पूर्जा निजलाई फिर्ता दिनु ----- ।
- ख) प्रतिवादी धिरेन्द्र नापितले र.नं. १२६९ बाट मिति २०६९।१।२७ मा विशेष अदालतको आदेशले सोही अदालतमा राखेको धरौट रकम रु.१०,००,०००।—(दश लाख) नै निजको हकमा यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा लाग्ने धरौट वापतमासमेत कायम भएको देखिँदा सो धरौटी रु. १०,००,०००।—(दश लाख) फिर्ता पाउँ भनी ऐनको म्याद भित्र निवेदन दिए फिर्ता दिनु----- ।
- ग) प्रतिवादी हरिदत्त साहले र.नं. १२८९ बाट मिति २०६९।२।३२ मा विशेष अदालतको आदेशले सोही अदालतमा राखेको धरौट रकम रु.३,००,०००।— (तीन लाख) नै निजको हकमा यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा लाग्ने धरौटवापतमा समेत कायम भएको देखिँदा सो धरौटी रु. ३,००,०००।— (तीन लाख) फिर्ता पाउँ भनी ऐनको म्याद भित्र निवेदन दिए फिर्ता दिनु----- ।

- घ) प्रतिवादी प्रभुनन्दन साहले र.नं. १२९१ बाट मिति २०६९।३।१९ मा विशेष अदालतको आदेशले सोही अदालतमा राखेको धरौट रकम रु. २,००,०००।— (दुई लाख) नै निजको हकमा यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा लाग्ने धरौटवापतमा समेत कायम भएको देखिँदा सो धरौटी रु. २,००,०००।— (दुई लाख) फिर्ता पाउँ भनी ऐनको म्याद भित्र निवेदन दिए फिर्ता दिनु----- ।
- ड) प्रतिवादी बलदेव मण्डलले र.नं.१३१२ बाट मिति २०६९।४।२१ मा विशेष अदालतको आदेशले सोही अदालतमा राखेको धरौट रकम रु. २,००,०००।— (दुई लाख) नै निजको हकमा यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा लाग्ने धरौटवापतमा समेत कायम भएको देखिँदा सो धरौटी रु. ३,००,०००।— (तीन लाख) फिर्ता पाउँ भनी ऐनको म्याद भित्र निवेदन दिए फिर्ता दिनु ----- ।
- च) प्रतिवादी भुवनसिं थापाले मुद्दा पुर्पक्षको लागि माग भएको धरौटी रु.२,००,०००।- वापत विशेष अदालत काठमाडौँमा जेथा जमानत दिएको शेरजङ्ग भण्डारीका नामको साविक थानकोट महादेवस्थान गा. वि. स., वडा नं. ५ को कि. नं. १०३९ को, क्षे. फ. ०-४-०-० जग्गाले यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा लाग्ने थप दस्तुरसमेतमा खाम्ने भै साविक मुलुकी ऐन, अ.व. १९४ नं को सुविधा लिई पुनरावेदन दर्ता गरेको देखिँदा रोक्का रहेको उल्लिखित जग्गा फुकुवा गरिपाउँ भनी निजले ऐनका म्यादभित्र निवेदन दिए फुकुवा गरिदिनु भनी सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाई सकल जग्गाधनी प्रमाण पूर्जा फिर्ता दिनु ----- ।
३. प्रतिवादीहरु कृष्णबहादुर वि. क., स्व. दलबहादुर दरै, श्यामबहादुर दरै, जितबहादुर सिँजाली र रुपबहादुर दरैले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउने ठहरी विशेष अदालतबाट मिति २०७०।१।१९ मा भएको फैसला सदर हुने, वादी नेपाल

सरकारको पुनरावेदन दाबी पुग्न नसक्ने ठहरी फैसला भएकोले निजहरुको हकमा केही बोलिरहनु परेन----- ।

४. नक्कल माग्ने सरोकारवालालाई नियमानुसार नक्कल दिनु ----- ।
५. प्रस्तुत मुद्दाको फैसलाको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई दिई फैसला विद्युतीय प्रणालीमा प्रविष्ट गरी, पुनरावेदन दायरीको लागत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार यस अदालतको अभिलेख शाखामा बुझाईदिनु ----- ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- भूमिप्रसाद शर्मा (उपसचिव) / सुमेधा खनाल (शाखा अधिकृत)

कम्प्युटर अपरेटर:- सुजन नेपाल

सम्बत् २०७९ साल जेठ ५ गते रोज ५ शुभम् ----- ।